

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN NEDENLERİ: ŞANLIURFA UYGULAMASI

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Erşan SEVER

Hazırlayan

Çiğdem ÇADIRCI

**ŞANLIURFA
2010**

Onay Belgesi

Yrd. Doç. Dr. Erşan SEVER danışmanlığında, Çiğdem ÇADIRCI'nın hazırladığı “**Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri: Şanlıurfa Uygulaması**” konulu bu çalışma 15.02.2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Erşan SEVER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Murat Demir

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan Memiş

Bu tezin İktisat Anabilim Dalında yapıldığını ve Enstitümüz Kayıtlarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Abuzer PINAR

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	<i>IV</i>
<i>TABLOLAR DİZİNİ</i>	<i>V</i>
<i>ŞEKİLLER DİZİNİ</i>	<i>VII</i>
<i>ÖNSÖZ</i>	<i>VIII</i>
<i>GİRİŞ</i>	<i>1</i>

I.BÖLÜM

GENEL OLARAK KAYIT DIŞI İSTİHDAM

1. KAYIT DIŞI İSTİHDAM KAVRAMI.....	4
2. KAYIT DIŞI ÇALIŞMANIN NİTELİĞİ VE ÇALIŞMA BİÇİMLERİ.....	9
3.KAYIT DIŞI ÇALIŞMANININ OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ.....	14
3.1. OLUMLU YÖNLERİ.....	15
3.1.1. İstihdam Meydana Getirme Etkisi.....	16
3.1.2. Gelir Etkisi.....	18
3.1.3. Kaynakların Etkin Dağılımı.....	18
3.1.4. Rekabet Etkisi.....	19
3.2. OLUMSUZ YÖNLERİ.....	20
3.2.1 Vergi Gelirlerini Azaltması.....	21
3.2.2. Vergi Adaletini Ortadan Kaldırması.....	22
3.2.3. Haksız Bir Rekabete Neden Olması	23
3.2.4. Ekonomik Verilerin Doğru Değerlendirilmesini Engellemesi.....	23
3.2.5. Çalışma Hayatında Verimliliği Azaltması.....	25
3.2.6. Çocuk Emeginin Sömürülmesi.....	25
3.2.7. Sosyal Güvenlik Sistemini Bozması.....	26

II. BÖLÜM

1.TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI İSTİHDAM.....	28
2.TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI İSTİHDAMA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	31
2.1.SOSYAL NEDENLER.....	32
2.1.1.Nüfus Artışı.....	32
2.1.2. İşsizlik.....	36
2.1.3. Kentleşme ve İç Göç.....	41
2.1.4. Çocuk İşgücü.....	44
2.1.5. Yabancı Kaçak İşçiler	47
2.2. EKONOMİK NEDENLER.....	49
2.2.1. Enflasyon.....	49
2.2.2. İşletmelerin Rekabet Gücü	53
2.2.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik ve Yoksulluk	54
2.3. İDARİ VE YASAL SİSTEMDEN KAYNAKLANAN NEDENLER.....	55
2.3.1. Çalışma Yasaları.....	55
2.3.2. Türk Vergi Sistemi.....	57
2.3.3. Devlet Yapısından Kaynaklanan Diğer Faktörler.....	59
3. TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI İSTİHDAM BOYUTLARI	61

III.BÖLÜM

1.KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN ŞANLIURFA İLİNDE NEDENLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI	66
1.1. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM.....	67
1.2. ANKET FORMU.....	68
1.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ VE ÇÖZÜMLEME.....	68
2.ŞANLIURFA'DA ÇALIŞANLARIN TOPLUMSAL YAPISI.....	69
2.1.Yaş.....	69
2.2.Cinsiyet.....	69
2.3.Eğitim Durumu.....	70
2.4.Medeni Durum.....	71
2.5.Çocuk Sayısı.....	71

2.6.Eğitim Durumu,Çocuk Sayısı İlişkisi.....	72
2.7.Çalışma Yılı.....	73
2.8.Çalışılan İş Kolu	73
2.9.Aylık Gelir.....	74
2.10.Sosyal Güvence Durumu.....	75
2.11.Yeşil Kart Durumu.....	75
3.şANLIURFA'DA ÇALIşANLARIN TOPLUMSAL YAPI DURUMLARININ İLİşKİSİ.....	76
3.1.Cinsiyet,Medeni Durum,Aylık Gelir İlişkisi.....	76
3.2.Aylık Gelirlerinin Dışında Ek Gelirlerinin Olup Olmadığının İlişkisi.....	78
3.3.Sosyal Güvence Durumu,Kaç Yıldır Sosyal Güvence Olduğu,Hangi Sosyal Güvence Olduğunun İlişkisi.....	79
3.4.Eğitim Durumu, Aylık Gelir, Sosyal Güvence Olup Olmadığını İlişkisi	80
3.5.Yeşil Kartı Olanların Yeşil Karta Sahip Olma Süreleri.....	82
3.6.Cinsiyet,Eğitim Durumu,Yeşil Kart Sahipliğinin İlişkisi.....	82
3.7.Aylık Gelir,Medeni Durum,Yeşil Kart Sahipliğinin İlişkisi.....	83
3.8.Sosyal Güvencesi Olan ve Olmayanların Daha Önce Sigortasız Çalışma Durumları.....	84
3.9.İşçilerin Kayıt Dışı Çalışma Sebepleri.....	85
SONUÇ VE ÖNERİLER	89
KAYNAKÇA	95
EK-1: ANKET FORMU	105
ÖZET	108
ABSTRACT	109

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
Bkz	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
ÇGSB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
GNS	:	Genel Nüfus Sayımı
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HİA	:	Hane halkı İşgücü Anketi
ILO	:	Uluslar Arası Çalışma Örgütü
IPEC	:	Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı
İŞKUR	:	İş ve İşçi Bulma Kurumu
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	:	Statistical Program For Social Science
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi
ÜFE	:	Üretici Fiyatları Endeksi

TABLolar DİZİNİ

Tablo:1. Nüfus Artış Hızı.....	34
Tablo:2.Toplam Doğurganlık Oranı.....	35
Tablo:3.İşsizlik Oranı.....	37
Tablo:4.Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2006).....	39
Tablo:5.Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri (Bin Kişi).....	45
Tablo:6.Enflasyon Oranı(Üfe).....	51
Tablo:7.Enflasyon Oranı (Tüfe).....	52
Tablo:8.Kayıtlılık Durumu ve Sektörlere Göre İstihdam (2005 Bin).....	61
Tablo:9.Kayıtlılık Durumu ve Cinsiyete Göre İstihdam.....	62
Tablo:10.İşlerine Göre Kayıtlılık Durumları.....	63
Tablo:11.İstihdam Oranlarındaki Vergi Yüğü.....	64
Tablo:12.Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	69
Tablo:13.Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	70
Tablo:14.Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumu Gruplarına Göre Dağılımı.....	70
Tablo:15.Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı.....	71
Tablo:16.Araştırmaya Katılanların Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	71
Tablo:17.Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Çocuk Sayısının Dağılımı.....	72
Tablo:18.Araştırmaya Katılanların Çalışma Yılına Göre Dağılımı.....	73
Tablo:19.Araştırmaya Katılanların Çalıştıkları İşe Göre Dağılımı.....	74
Tablo:20.Araştırmaya Katılanların Aylık Gelire Göre Dağılımı.....	74
Tablo:21.Araştırmaya Katılanların Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı.....	75
Tablo:22.Araştırmaya Katılanların Yeşil Kart Durumuna Göre Dağılımı.....	75
Tablo:23.Araştırmaya Katılanların Cinsiyet, Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirin Dağılımı	77
Tablo:24.Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirlerine Ek Gelir Olup Olmadığının Dağılımı.....	78
Tablo:25.Araştırmaya Katılanlarda Sosyal Güvencesi Olanların Hangi Sosyal Güvencesi Olduğu Ve Kaç Yıldır Olduğunun Dağılımı.....	79
Tablo:26.Sosyal Güvencesi Olanların Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirlerinin Dağılımı.....	80

Tablo:27.Sosyal Güvencesi Olmayanların Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirlerinin Dağılımı.....	81
Tablo:28.Yeşil Kartı Olanların Kaç Yıldır Yeşil Karta Sahip olduklarının Dağılımı	82
Tablo:29.Yeşil Kartı Olanların Cinsiyet ve Eğitim Durumlarına GöreDağılımı.....	83
Tablo:30.Yeşil Kartı Olanların Aylık Gelirlerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı.....	84
Tablo:31.Sosyal Güvencesi Olanların Daha Önce Sigortasız Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı	85
Tablo:32.İşçilerin Kayıt Dışı Çalışma Sebeplerine Göre Dağılımı	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil: 1. Türkiye’de Kayıt Dışı Çalışma Şekilleri	11
Şekil: 2. Kayıt Dışı İstihdamın Etkileri	15
Şekil: 3. Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri.....	31
Şekil: 4. Göç Hızında Görülen Artışın Nedenleri.....	41

ÖNSÖZ

Bu çalışmada kayıt dışı istihdam olgusu üzerinde durulmuştur. Çalışmada, kayıt dışı istihdamın tanımı, kayıt dışı istihdamın özellikleri, nedenleri incelenmiş ve kayıt dışı istihdamın boyutları hakkında bilgi verilmiştir. Anket çalışması yapılarak Şanlıurfa ilinde kayıt dışı istihdamın nedenlerinin sorgulanması amaçlanmıştır. Bu tezin konusunun seçiminden yazımına kadar geçen süre içerisinde yardımlarını ve bilgisini hiç esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Yrd.Doç.Dr.Erşan Sever'e, anket sorularının hazırlanmasında destek olan Yrd.Doç.Dr.Murat Demir'e, anketlerin analizi aşamasında yardımlarını esirgemeyen mesai arkadaşım Arş.Gör.Levent Kaya'ya ve Arş.Gör.Mehmet Güllü' ye bölümdeki çok değerli hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu tezimin yazım ve anket aşamasında yardımlarını, iyi niyetini ve sabrını esirgemeyen değerli eşim Osman Çadircı ve Anneme şükranlarımı sunarım.

Çiğdem ÇADIRCI

GİRİŞ

Kayıt dışı sekt6r kavramı 1972 yılında Uluslararası alıŐma 6rg6tü'n6n hazırladığı Kenya raporunda kullanılmıŐ ve daha sonra literat6rde bu konuya y6nelik çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Geçen s6rete hem gelişmiş hem de gelişmekte olan 6lke ekonomilerinin kayıt dışılığa y6nelmesiyle birlikte, istihdamın yapısının da kayıt dışılığa y6neldiği g6r6lmektedir. Ekonomik ve sosyal gelişmişlik sorunları yaşayan 6zellikle gelişmekte olan 6lkeler için kayıt dışı istihdam daha da 6nemsenmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda T6rkiye'de çalışan fakat hiçbir kamu kurum ve kuruluşlarında kayıt altında bulunmayan çalışanların oranının %40 seviyelerinde olduğu tahmin edilmektedir. Ancak kayıt dışı istihdam hem 6lke ekonomileri, hem de yerel ekonomiler bazında incelendiğinde sebepleri, iŐleyiŐi ve sonuçları itibariyle karmaşık g6r6n6m içeren bir yapıya sahiptir.

Kayıt dışı istihdam kavramının tanımının yapılmasında bir çok g6l6k ve zorluk bulunmaktadır. Bu olgunun tanımı değişik Şekillerde yapılsa da; 6lkede çalışan n6fusun resmi toplam istihdam rakamlarının içinde bulunmaması diye tanımlayabiliriz.

6lkemizde kayıt dışı ekonomiye bağlı olarak oluşan kayıt dışı istihdam; 1990'lı yıllardan bu yana dikkatleri 6zerine çeken bir sorun olarak g6r6lmektedir. Kayıt dışı olan ekonominin istihdamını da kayıt dışı olarak s6rd6rmesi; daha fazla bireyin istihdam edilmesi, gelir etkisi, kaynakların daha etkin dağıtılması ve rekabeti teşvik etmesi gibi bazı olumlu etkiler meydana getirmesine karşın vergi gelirlerini azaltması, vergi adaletini bozması, haksız rekabeti desteklemesi, çalışma hayatındaki verimliliği d6Ő6rmesi, emeğin s6m6r6lmesi ve sosyal g6venlik sistemi dengesini bozması Şeklinde 6zetleyebileğimiz kayıplara da neden olmaktadır.

Bunun yanında daha yüksek gelir seviyesi, geçim sıkıntısı, vasıfsızlık, iş imkânlarının kısıtlı olması, yasaların uygulanma sorunları ve yapısal unsurlar gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak çalışanların kayıt dışında kalmaları, onların sosyal güvenceye sahip olmalarını engellemektedir. Bunun sonucunda muhtemel iş kazaları karşısında çalışanların tazminat ve erken emeklilik gibi sosyal güvenceleri ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, kötü çalışma koşulları, uzun mesai saatleri çalışanların gördüğü diğer önemli zararlar arasında yer almaktadır.

Kayıt dışı istihdamın ülkelere ve bireylere uğrattığı zararların asgari düzeye indirilmesi makro ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda bir sorunun ortadan kaldırılması veya azaltılması, sorunun nereden kaynaklandığının tespit edilmesiyle mümkün olmaktadır. Bir sorunun hangi unsurlara bağlı olarak ortaya çıktığının tespit edilmesi, alınan önlemlerin etkinliğini artırmaya yardımcı olmaktadır.

Buna yönelik olarak Şanlıurfa'da kayıt dışı istihdamı besleyen unsurların araştırıldığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünün kayıt dışı istihdam kavramı üzerinde durulmuş, kayıt dışı çalışmanın niteliği ve çalışma biçimleri ele alınmıştır. Bunun yanında kayıt dışı istihdamın ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz yönleri bu bölümde ele alınan diğer alt başlıklar arasında yer almaktadır.

İkinci bölümde, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de önemli bir sorun haline gelen kayıt dışı istihdamın oluşumunu tetikleyen unsurlar ekonomik, sosyal, idari ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan faktörler alt başlıkları şeklinde incelenmiştir. Bu bölümde son olarak özellikle piyasa ekonomisinin daha fazla işlerlik kazandırılmaya çalışıldığı 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de giderek artan istihdamın boyutları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, Türkiye'de iller arasında kayıt dışı istihdamın büyüklüğü bağlamında üçüncü sırada bulunan Şanlıurfa ilindeki çalışan bireylerin kayıt dışı çalışma nedenleri araştırılmıştır. Kayıt dışı istihdamın nedenleri anket yöntemi kullanılarak tahmin edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ankete konu olan kişilerin seçiminde daha çok gelir seviyeleri, meslek durumları, eğitim düzeylerine bağlı olarak sigortalı olup

olmama durumu dikkate alınmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS istatistik programı kullanılarak çözümlenmiş ve yorumlar bu sonuçlar doğrultusunda yapılmıştır.

I.BÖLÜM

GENEL OLARAK KAYIT DIŞI İSTİHDAM

1.KAYIT DIŞI İSTİHDAM KAVRAMI

Kayıt dışı sektör kavramı iktisadi kalkınma teorisine 1972 de Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Kenya raporuyla girmiş, kırdan kente göç edenlerin, kayıtlı sektörün kısıtlı iş yaratma kapasitesinden ötürü bu sektörde iş bulamadığı koşullarda, yaşamlarını sürdürmek için yürüttüğü ekonomik faaliyetleri tanımlamak için kullanılmıştır. Başlangıçta geçici olduğu düşünölen kayıt dışı sektör işleri kayıtlı sektöre geçmede bir basamak olarak değerdendirilirken zamanla sektörün kalıcı bir yapıda olduğu genel kabul görmüŐtür (Charmes,1990). Kayıt dışı sektörün kalıcı bir yapıda olmasının genel kabul görmesiyle birlikte gelişmiş veya gelişmekte olan ölkelerin karşısına üzerinde durulması, araştırılması gereken önemli bir sorun olarak çıkmıştır.

Enformel bir başka deyişle kayıt dışı sektörün önemli kısmını istihdam olgusu oluşturmaktadır. Zamanla kayıt dışı sektörün kalıcı yapıda olmasının anlaşılması ile çalışan işgücünün ne kadarının bu sektörde istihdam edildiği, hangi koşullarda çalıştırıldığı, bu sektörün büyüklüğü hakkında bilgi edinmek ve bu bilgiler doğrudusunda bir takım önlemler almak gerçeği ile ölkeler karşı karşıya kalmışlardır.

Tanımlımın yapılmasın da birçok güçlük ve zorluk bulunan kayıt dışı istihdam kavramının tanımı değişik şekillerde yapılmaktadır. Bunlar;

İstihdama katılan kişilerin çalışmalarının ücret veya gün olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi durumudur (Alptekin,2007:5). Başka bir tanıma göre, “göç alan kentlerde formel işgücü piyasasında sürekli bir iş bulamayıp gündelik ve ya geçici olarak ücretli statüde çalışan niteliksiz işgücünün ve hizmetler sektöründe çok küçük bir sermaye ile bağımsız çalışarak gelir sağlayanların oluşturduğu gayri resmi veya marjinal sektör olarak anılan ikincil bir piyasayı betimlemektedir” (Erdut,2007:2). Bir başka tanıma göre “niteliği itibariyle yasal fakat kamu makamlarına bildirilmemiş

herhangi ücretli bir faaliyet” (TİSK,2000:8) olarak tanımlanmaktadır. Bu değişik tanımlar doğrultusunda kayıt dışı istihdam olgusunu çalışma istek ve arzusuna sahip fakat kayıtlı işgücü piyasasında iş bulamayan genellikle niteliksiz işgücünün hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışması durumu olarak tanımlayabiliriz.

Kayıt dışı istihdamın tanımın yapılmasını zorlaştıran güçlük ve belirsizlik, unsurlarının açıklanması açısından da geçerlidir. Kayıt dışı istihdamın oranı belirlenirken ekonomik gelişmişlik düzeyi, sektör, işkolu, bölge, çalışan sayısı, çalışanların statüsü, yaratılan gelir ve genellikle kadınlar ve kümeler bakımından ayrımlar yapılmakta ve çözümlenmelere girilmektedir. Bu bağlamda, kayıtlı istihdamın kayıtsızlık, yasal ve yönetsel kuralların donatılması, saklı üretimin gerçekleşmesi, ölçüm güçlüğü, ücretin el altından ödenmesi, iş süresinin genellikle belirsiz ve korumanın yetersiz olması gibi unsurlarından dolayı ile kayıt dışı istihdamdan ayrıldığı anlaşılmaktadır (Erdut,2007:56).

Kayıt dışı istihdam çok boyutlu bir olgudur ve kayıt dışı ekonomi ile yakından ilgilidir. Temelinde kayıt dışı ekonomi ile kayıt dışı istihdam kavramının ayrımını yapmak zordur. Ekonominin gelir elde etmeye yönelik olan iktisadi faaliyetlerinin vergi, sigorta ve diğer işlemler açısından yasadışı kalışıyla kentsel kesimde formel sektörlerde istihdam fırsatı bulamayan geniş işgücü kesiminin. Üretken olmayan düşük gelirli sektörlerde kayıt dışı bir istihdam yapısı içinde çalıştırılmasını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Bu iki kavram iyice incelendiğinde birbirini tamamlayan iki sektör halini almaktadır. Kayıt dışı ekonomi kavramı ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı kalışını, kayıt dışı istihdam kavramı ise bunların sosyal boyutunu ifade etmektedir (Filiz, 1999:29).

1919 yılında sosyal adaleti sağlamak ve daha iyi yaşam şartlarını oluşturmak üzere hükümet, işçi ve işveren sendikalarını bir araya getirerek ortak hareket etmelerini temin etmek için Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur. Milletler Cemiyeti ile birlikte ve Versay anlaşması'na dayanarak doğmuş olan ILO, üçlü bir yapıya sahip olup işçi, işveren ve hükümet temsilcileri eşit statüde çalışmalara katılmaktadır. Sosyal adalet ve barışı kurma yolundaki çalışmalara katılmaktadır (<http://www.harbis.org.tr/dergi/wordler/haz07/tarih.doc>).

ILO Dünya Çalışma Raporu 2000'de gelişmekte olan bir çok ülkede enformel sektörde çalışanlara ek olarak kendi hesabına çalışanların bile büyük bir çoğunluğunun hiçbir kamu kurum ve kuruluşunda kaydının bulunmadığı uyarısında bulunmaktadır. Rapor bu ülkelerin

nüfusun büyük bir kısmının kayıt dışı çalıştığıнын sosyal güvencesi olmadığıнын ve gerekli önlemlerin alınması gerektiğinin üzerinde durduğu için önemli görölmektedir.

Kayıt dışı sektörde çalışanları genellikle çocuklar, yabancı kaçak işçiler, kadınlar, kayıtlı sektörde iş bulamayan nitelsiz işgücü oluşturmaktadır. Bu işgücü kayıt dışı çalışmaya kendi istek ve iradesi dışında mecbur kalmalarının yanı sıra, bir de bunun tam tersi kendi istek ve iradeleriyle kayıt dışı olarak çalışan işgücü bulunmaktadır. Bu işgücünün çoğunluğunu da ikinci bir işte çalışanlar oluşturmaktadır. Bu kişiler bir kamu kurumuna kayıtlı olup ikinci işlerinde kayıtsız çalışmayı kendileri kabul ederek kayıt dışı sektörde yerlerini almaktadırlar.

Kayıt dışı istihdamda, çalışma saati, asgari ücret, yıllık izin gibi haklar; hastalık, doğum, sakatlık, yaşlılık, ölüm aylığı gibi yardımlar ile iş güvenliği ve işçi sağlığı, çalışma yaşı ile ilgili kurallara uyulmadığı görölmektedir (Us, 2004:20).Bir çok nedenden dolayı bu sektörde kayıt dışı olarak çalışanlar, bu kötü çalışma koşullarını kabul ederek kendilerine ve çalıştıkları ülke ekonomilerine bir çok zarar vermektedirler. Kendilerine ve çalıştıkları ülkelere verdikleri zararı asgari düzeye indirmek için bu çalışanların bu çalışma koşullarında neden çalıştıkları üzerinde iyice durmak ve bu nedenleri araştırmak gerekmektedir. Bu bağlamda bu nedenler tespit edilip önlenmediğı sürece, bu çalışanlar bu kötü çalışma koşullarını kabul edecekler ve bundan dolayı kayıt dışı istihdam sorunu hiçbir zaman güncelliğı yitirmeyecektir.

Kayıt dışı sektör Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, istihdam ve gelir yaratılmasında büyük bir rol oynamaktadır. Sektörde mevcut olan bağımsız ve esnek çalışma koşullarının yanı sıra bu şartlara bağılı olarak daha kârlı kazanç imkânları ve düşük üretim maliyetleri bireyleri bu sektörde çalışmaya itmektedir. Ayrıca, bireyin ailesinden gelen alışkanlık ve geleneksel faaliyetler niteliğinde olması da bu durumu arttıran bir neden olmaktadır (Uyar Bozdağlıoğlu,2006:2).Vergi sigorta ve benzeri kesintiler nedeniyle istihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması hem işçi hem de işverenleri kayıt dışı istihdama yönlendiren diğer önemli etmenlerden birisidir. İstihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması nedeniyle işverenler bu maliyetlerden kısmen veya tamamen kurtulma çabasına girmektedirler. İşverenler bu amaçla iki yola başvurmaktadırlar; birincisi çalışanların maaşlarının tamamını kayıt altında tutmayarak tüm yasal yükümlölüklerden kurtulma yoluna gitmeleri, ikincisi ise çalıştırılan işçilerin ücretlerini asgari ücretten göstererek kalan kısmını elden verip bu kalan söz konusu fark için tüm yasal sorumluluğı yerine getirmeyerek bir kazanç

elde etmeye çalışması yoludur (Baytar,2006: 41). Bu şekilde kurumsallaşmış sektörlerde de kayıt dışı istihdama karşılanılmaktadır. Birey, işi için gerekli bilgi ve donanımına, eğitime sahip olmasına rağmen çalışmaları asgari ücretten bildirilmektedir. Yani sadece küçük işletmelerde değil büyük şirketlerde de bazı alanlarda kayıt dışı çalışmaya ya da eksik gün yada ücret bildirimine rastlanılmaktadır (Karadeniz ve Yereli,2004a:45).

Günümüzde dünyanın pek çok yerinde, hem bağımsız, hem de ücretli çalışma alanında, yaratılan istihdamın çoğu kayıt dışı niteliktedir. Küresel üretim sistemlerine kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere, kayıt dışı olarak çalışanlar ucuz işgücü olarak katılırken, kayıt dışı ekonomi kayıtlı ekonominin tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Bu tamamlayıcılık iki temel özellik taşımaktadır. Bunlardan birincisi, kayıt dışı ekonomide yer alan işletmelerin reel sektördeki işletmelerin rakibi değil, alıcısı olmalarıdır. İkincisi ise boyut çeşitliliğini de göz önünde tutarak, reel sektördeki işletmelerin taşeronları olmalarıdır. Bu anlamda, reel sektör işletmeleri kayıt dışı istihdam edilenlerin çalışma koşullarının sorumluluğunu üstlenmeden üstünlük elde etmektedir. Bunu da, işgücü piyasalarının karşılıklı bağımlılığı çerçevesinde taşeronluğa başvurarak, talep ve teknolojideki değişikliklere kısa sürede ve ek bir bedel ödemeksizin uyum sağlayarak başarmaktadırlar (Erdut, 2007:75).

Kayıt dışı çalışmanın sektörlere, cinsiyete, yaş dağılıma göre nasıl yoğunlaştığını tespit edebilmek için Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan Hane Halkı İşgücü Anketleri bulunmaktadır. Bu anketler sayesinde kayıt dışı çalışma hakkında yapılan araştırmaları incelemek ve bilgi sahibi olmak mümkündür.

Kayıt dışı istihdamın nedenlerini; vergi ve sosyal güvenlik primlerinin işgücü maliyetlerini yükseltmesi, çalışanlarının eğitim düzeylerinin düşük olması, çalışanların çalışma mevzuatından doğan hakları konusunda yeterli bir bilgiye sahip olmamaları, yüksek işsizlik, ekonomik krizler, sosyal güvenlik kurumları hizmetlerinin yeterli olmadığı yönünde inanç oluşması, yasaların zayıf ve etkin olmayan şekilde uygulanması, bürokratik işlemlerin fazlalığı, esnekliği engelleyen katı uygulamalar, adil olmayan gelir dağılımı olarak sıralayabiliriz (Temir:35). Yapılan araştırmalar incelendiğinde; işletme ölçeğinin küçüklüğü, gelir dağılımı bozukluğu, sosyal güvenlik primlerinin ve istihdamla ilgili kesintilerin yüksek olması, kırdan kente göç, nüfus artış hızının yüksek olması kayıt dışı istihdamın gelişmesini sağladığı ve boyutlarını arttırdığı görülmektedir.

Kayıt dışı istihdam olgusu, makro ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda bir sorunun ortadan kaldırılması veya azaltılması, sorunun nereden kaynaklandığının tespit edilmesiyle mümkün olmaktadır. Bir sorunun hangi unsurlara bağlı olarak ortaya çıktığının tespit edilmesi, alınan önlemlerin etkinliğini artırmaya yardımcı olmaktadır.

Herhangi bir ekonomide ulaşılmaması hedeflenen temel amaçlar; kaynak dağılımında etkinlik ve verimlilik, sürdürülebilir büyüme, fiyat istikrarı, gelir dağılımında adalet ile iç ve dış dengelerin sağlanması olarak belirtilebilir. Ülkenin refah düzeyinin doğru saptanamaması şeklinde ortaya çıkan kayıt dışılık, bu sayılan amaçlara ulaşmada etkili olmaktadır. Ülkelerin refah düzeylerini en iyi şekilde ortaya koyan gösterge kişi başına düşen milli gelirdir. Kayıt dışılığın yüksek olduğu bir ülkede üretim, gelir, tüketim ve yatırım miktarlarının saptanamaması kaynak dağılımının nasıl oluştuğunun belirlenememesine yol açmaktadır. Bu durumda milli gelir rakamları gerçekleri yansıtmamakta ve bunun sonucunda doğal olarak refah düzeyinin düşük görünmesine neden olmaktadır. Bu sayılan temel göstergelerin doğru tespit edilememesi, sorunların da yanlış teşhisine ve yanlış politik kararların alınmasına sebep olmaktadır. Kalkınma çabası içerisinde olan bir ülkede kaynakların, mevcut durumun, hedeflerin ve bu hedeflere ulaştıracak politik araçların doğru tespit edilememesinin yol açacağı sonuçlar, kayıt dışılığın önemini ve tehlikesini daha da artırmaktadır (Güryay ve Şafaklı,2004:38).

Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için işgücü üzerindeki mali yükümlülüklerin düşürülmesinden, iş gücünün biçimlendirilmesine, denetim ve cezaların arttırılmasına. işverenin işyeri ve açma ve işletme ile ilgili bürokratik işlemlerin azaltılmasına ve kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun arttırılmasına kadar bir çok tedbirin alınmasıyla mümkün olabilecektir. Avrupa birliğinin kayıt dışı istihdamla mücadelede önerdiği politikada belirtilen tedbirlerin hepsinin birlikte uygulanması ile mümkün olduğu yönündedir (Karadeniz ve Yereli,2004b:835).

2.KAYIT DIŞI ÇALIŞMANIN NİTELİĞİ VE ÇALIŞMA BİÇİMLERİ

Kayıt dışı çalışmanın niteliğinin belirlenmesinde kayıt dışı ekonomik faaliyet ve bu faaliyette istihdam olunan işgücünün yapısı önemli rol oynamaktadır. Bunların özellikleri;

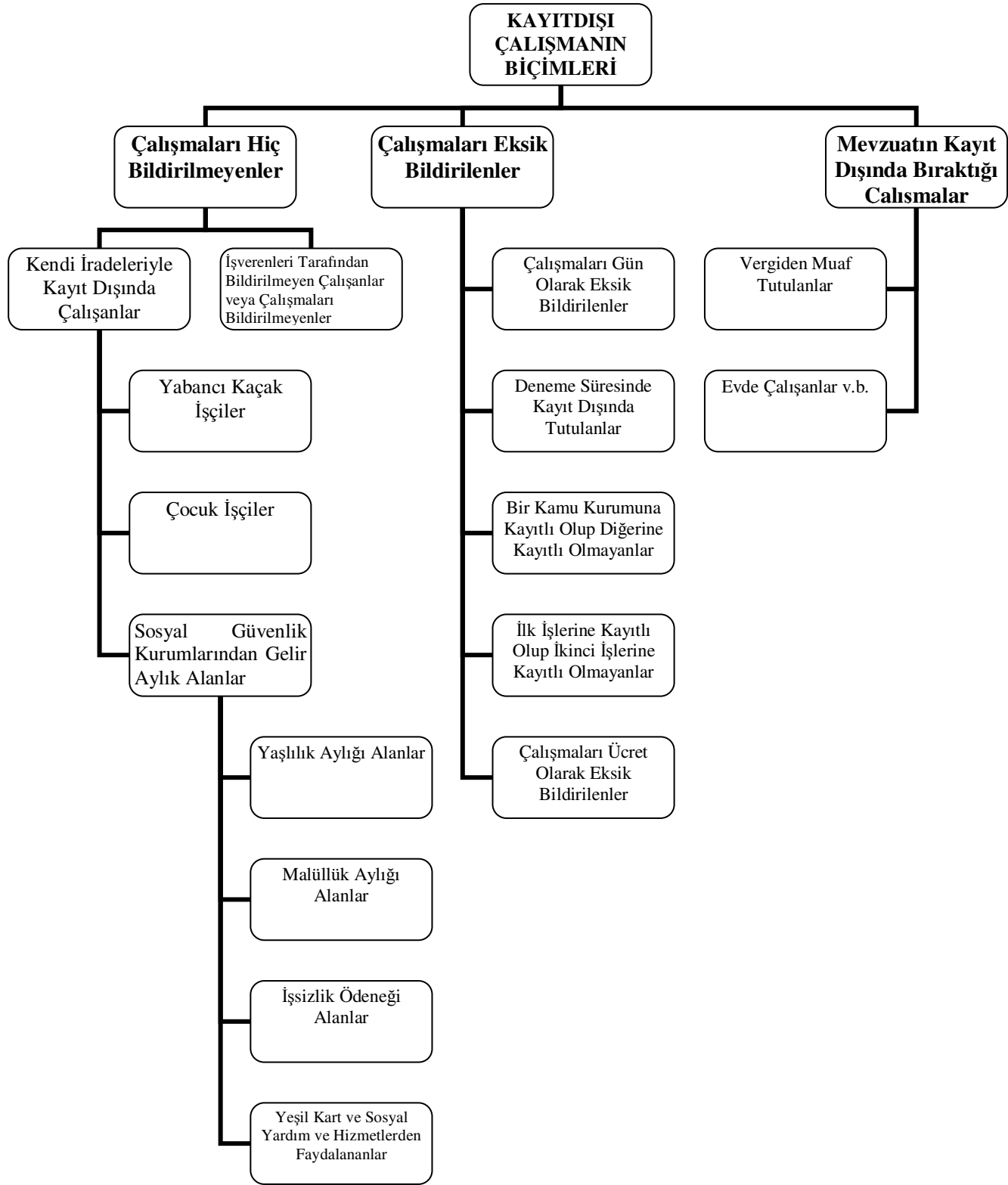
- Kayıt dışı ekonomik faaliyetler genellikle küçük işletmelerde daha çok görölmektedir.
- Kayıt dışı sektöre giriş kolaydır ve bu sektördeki faaliyetin sosyal boyutu nedeniyle kamu otoritesi esnek davranmaktadır.
- İŞletmelerde kişisel sermaye kullanıldığından kuruluş kolaydır ve kırsal kesimden gelirken getirilen sermaye kuruluş sermayesi olarak kullanıldığında genellikle yeterli olmaktadır.
- Aile işgücüne dayanması esnek çalışmaya ve yasalara karşı savunmaya elveriŐlidir.
- İŞgücünün vasıf ve eğitim düzeyi çoğunlukla düşüktür.
- Emek piyasasına ilk defa emeğini arz edenler arasında yaygındır.
- Kadın işgücü kayıt dışı çalışmaya daha fazla eğilimlidir (Güloğlu,2005:4).

Türkiye’de kayıt dışı ekonomideki işverenler, genellikle emek yoğun mal ve hizmetleri düşük kalitede üreten küçük ölçekli işyerlerine sahiptirler. Bu sebeple küçük işletmelerde, kayıt dışı ekonomik faaliyetler daha fazla görölmektedir. Mevcut teknolojiler ve yönetim tekniklerinden gereğince yararlanamayan işletmeler, rekabet güçlerini koruyabilmek için en başta düşük işgücü maliyetleriyle vergi ve benzeri masraflardan kaçınma yoluna gitmişlerdir.Düşük maliyet ise, işverenleri kayıt dışı ekonomiye girmeye ya da burada kalmaya özendirilmektedir ([http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/ file/emekpiyاسasindakadin.doc](http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/emekpiyاسasindakadin.doc)).

Ölçek itibariyle genellikle küçük olan kayıt dışı olarak çalışan işletmelerin bir başka özelliği, kayıt dışı alanda kalabilmek için küçük kalmaya devam etme eğilimi içinde olmalarıdır. Bu eğilim ise, işletmelerin optimal boyuta ulaşmalarını engellediği gibi, ekonomide hem verimlilik kaybına neden olmakta, hem de ekonominin kayıt altına alınmasını güçleŐtirmektedir (Önder,2001).

Kayıt dışı ekonomi, kk işletmelerde kendi kendine oluşmaktadır. Kayıt dışı ekonominin temelini kk giriŐimcinin yanı sıra çalışan yoksullar oluşturmaktadır. Kentsel alanlarda, kayıt dışı çalışanları sokak satıcıları, atık toplayıcılar, inşaat işçileri, ve evde çalışan insanlar, Kırsal alanlarda, çalışanları ise kk çiftçiler, tarımda çalışan gündelik işçiler oluşturmaktadır (Chen,2008).

Bir ülkede işgücünün niteliğinin göstergesi; İstihdamın eğitim seviyesi ile belirlenmektedir. EĞitim alanındaki geliŐmelerle işgücünün niteliksel geliŐimi arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Türkiye'de istihdam edilenlerin eğitim durumuna bakılacak olursa büyük bir kısmı ilkokul mezunu veya herhangi bir okul bitirmemiŐ kişilerden oluşmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki; ülkemizde istihdam edilenlerin önemli bir kısmı niteliksiz ya da yarı nitelikli kişilerden oluşmaktadır. Günümüz de üretim yapısı eğitimi yüksek daha nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle vasıf ve eğitim düzeyi düşük olan işgücünün genellikle kayıt dışı olarak çalıştıkları görülmektedir. Bu sebeple ülkemizde insan kaynağına daha fazla yatırım yapılması ve işgücünün nitelik düzeyinin arttırılması gerekmektedir (Sapancalı,2000:8).

Kaynak: (Karadeniz ve Yereli,2004a:56)

Şekil: 1. Türkiye’de Kayıt Dışı Çalışma Şekilleri

Kadın işgücünün kayıt dışı çalışmaya daha fazla eğilimli olduğu görülmektedir. İşsiz kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada, iş arayan kadınların en önemli iki talebinin sigortalı iş ve normal mesai saatleri olduğu ortaya konmaktadır. Buna göre sigortalı ve normal mesai saatleri olan bir iş arayan kadınların iş bulamadığı zaman kayıt dışı sektörde, sigortasız ve güvencesiz işlerde çalışmayı kabullendikleri görülmektedir. (<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/emekpiyahasindakadin.doc>). Bu bağlamda Kadın işgücünün en temel hakkı olan sosyal güvenlik hakkından vazgeçerek kayıt dışı çalışmaya razı olması kayıt dışı olan bu sektörde kadın çalışanların oranının artmasına sebep olmakta ve önemli bir sorun haline gelmektedir.

Türkiye’de kayıt dışı çalışma şekillerini incelerken, kişilerin kendi istek ve iradeleri doğrultusunda, ya da tamamen ve ya kısmen kendi istek ve iradeleri dışında kayıt dışı sektörde çalışmaları üzerinde durulması gereken iki önemli noktadır. Emekli olup da bir işte çalışanları, dul yetim aylığı alıp bir işte çalışanları kendi iradeleriyle kayıt dışında çalışanlara örnek gösterebiliriz. Ücretlilerin kayıt dışında çalıştıklarından haberdar olmaması ya da haberdar olsalar bile işlerini kaybetme korkusuyla ses çıkarmaması veya çalıştıkları süre ya da hak ettikleri ücretin eksik olarak bildirilmesi kişinin kısmen veya tamamen kendi iradesi dışında çalıştığı duruma örnek olarak gösterilebilir (Karadeniz ve Yereli,2004b:835).

Türkiye’de kayıt dışı çalışma biçimlerini; çalışmaları hiç bildirilmeyenler, çalışmaları eksik bildirilenler, mevzuatın kayıt dışında bıraktığı çalışmalar olmak üzere üç ana başlık halinde toparlamak mümkündür.

Kişilerin kendi istek ve iradeleri doğrultusunda ya da işverenleri tarafından hiçbir kamu kurumuna (Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur) bildirilmemesi kayıt dışı istihdam çalışma biçimleri arasında en önemlisidir. Bu kişiler hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışarak hayatlarını devam ettirmektedirler. Yabancı kaçak işçiler, çocuk işçiler, ev temizliğine giden kadınlar, sosyal güvenlik kurumlarından gelir aylık ya da yardım alanlar kendi istek ve iradeleri doğrultusunda kayıt dışı çalışan bu grubu oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik kurumundan gelir aylık ve yardım alan grubunu, yaşlılık ve malullük aylığı alanlar, işsizlik ödeneği alanlar, yeşil kart ve sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanan çalışanlar oluşturmaktadır.

Çalışanların kendi istek ve iradeleri doğrultusunda kayıt dışı çalışmayı kabul etmesinin yanında birde kayıtlı olarak çalışmak isteyip te işverenlerinin kayıt dışı olarak çalıştırdığı çalışanlar bulunmaktadır. Kayıtlı olarak çalışmak isteyen bu bireylerin işlerini kaybetme ve başka bir iş bulamama korkusu taşımaları, işverenlerinin kayıt dışı çalışması isteğini kabul etmelerine sebep olmaktadır.

Kayıt dışı çalışmanın bir diğer şeklide çalışmaları gün olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına eksik bildirilenlerdir. Bunlar Şekil 1'den de anlaşıldığı gibi çalışmaları gün olarak eksik bildirilenler, deneme süresinde kayıt dışında tutulanlar, bir kamu kurumuna kayıtlı olup bir diğerine kayıtlı bulunmayanlar, ilk işlerine kayıtlı olup ikinci işine kayıtlı bulunmayanlar ve çalışmaları ücret olarak eksik bildirilen çalışanlardan oluşmaktadır.

Primden kaynaklanan eksik bildirme sonucu kayıt dışı kalan istihdamda, çalışan ya da çalıştırılanların sosyal güvenliklerinin sağlanmasına karşın kuruma ödenen primin esas olan gün sayısının gerçeği yansıtmaması durumu söz konusudur (Us,2004:20). Kayıt dışı istihdam çalışmaların gün olarak sosyal sigortalar kurumuna eksik bildirilmesi; yani bir kişi ayda tam 30 gün çalışırken, ayda 15-20 gün çalışıyormuş gibi gösterilmesi şeklinde olmaktadır. Çalışma süresinin eksik bildirilmesi Sosyal Sigortalar Kurumu için önemli bir prim kaybına sebep olmaktadır (Karadeniz ve Yereli,2004b:838).

Çalışma süresinin eksik bildirilmesi ve çalışanların ücretlerinin karşılığının eksik bildirilmesi işverenin aleyhine olan bir durumdur. Bu durumda olan çalışan, zarar görmekte ciddi maddi kayıplar yaşamaktadır. İşverenlerin çalıştırdıkları işçilere daha yüksek ücret ödeyerek ilgili kamu kurum ve kuruluşuna asgari ücret düzeyinde beyanda bulunması ise kayıt dışı istihdamın başka bir yönünü oluşturmaktadır.

Günümüzde yaşam koşullarının zorluğu, gelir düzeyindeki düşüklük ve benzeri gibi etkenlerden dolayı kişiler asıl yaptıkları işlere ek olarak başka işlerde çalışmaya yönelmişlerdir. Fakat bu ikinci bir işte çalışan kişilerin büyük bir çoğunluğu bu işteki çalışmalarını herhangi bir kamu kurum ve kuruluşuna bilgilendirmeden yapmaktadır. Bu da kayıt dışı istihdam oranını arttırmakta ve giderek daha çok konuşulan, tartışılan bir olgu haline gelmesine sebep olmaktadır.

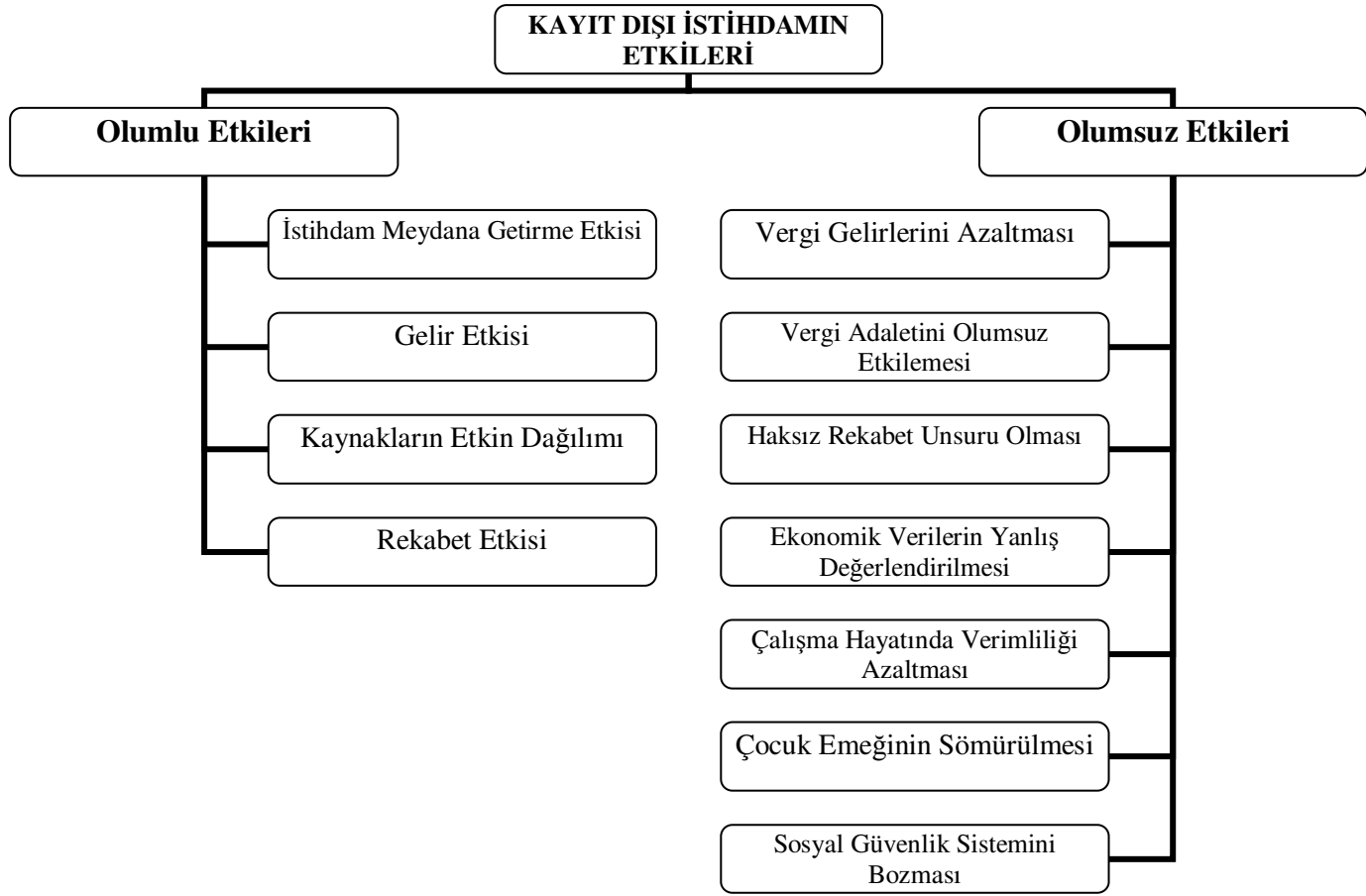
Evde çalışanlar ve vergiden muaf tutulanlar kayıt dışı çalışmanın bir diğer şeklini oluşturmaktadır. Vergi mevzuatında genellikle sosyal amaç gözetilerek kendilerine muafiyet tanınan kişiler, sosyal sigorta mevzuatı açısından prim ödeme güçlerinin olmaması ve ya çalışmalarının hizmet akdi çerçevesinde değerlendirilmemesi gibi nedenlerden dolayı kapsam dışında tutulmaktadır. Bu kişilerden vergi ve prim toplama maliyeti bir hayli yüksektir (Karadeniz ve Yereli,2004a:77). Ev işlerinde ücretli ve sürekli olarak çalışanların kayıt dışı olmaları nedeniyle sosyal güvenceden yoksun kaldıkları görülmektedir.

Bir kişi ister kendi istek ve iradesiyle, ister işverenin iradesiyle nasıl olursa olsun kayıt dışı çalıştığı zaman hem kendisine, hem de ülkesine ciddi zararlar vermektedir. Kayıt dışı çalışanlar için herhangi bir hayati durumda emeklerinin karşılığını alamama durumu söz konusu iken ülkeleri içinse, bu bireylerin kayıt dışı çalışmaları ciddi ekonomik kayıplar anlamına gelmektedir.

3.KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ

Kendilerine istek ve arzularına göre iş bulamayan bireyler, kayıt dışı istihdama yönelerek gelir elde etme arzusuna girmektedirler. Kayıt dışı olan bu sektörde gelir imkânı sağlayan bireylerin oluşturduğu kayıt dışı istihdam olgusunun, birçok olumlu ve olumsuz yönü bulunmaktadır. İstihdam meydana getirme, gelir ve kaynakların etkin dağılımı, rekabet etkisi olumlu yönleri arasındadır. Kısa dönem içinde olumlu gibi görünen bu yönlerin uzun dönem de olumsuz özellikler taşıdığı görülmektedir. Bireylerin kendilerine gelir ve iş imkanı elde etmek istemesi sonucunda kayıt dışı olan bu sektör bu bireylere iş imkanı sağlamaktadır. Bu yönüyle olumlu görünen kayıt dışı sektör zamanla kayıtlı olan sektöründe kayıt dışılığa kaymasına sebep olarak çalışanların ve ülkelerin ekonomilerinin zarar görmesine neden olmaktadır.

Bulunan bu olumlu yönlerine rağmen kayıt dışı istihdamın vergi gelirlerini azaltması, vergi adaletini ortadan kaldırması, haksız bir rekabet unsuru olması, çalışma hayatında verimliliği azaltması, çocuk emeğinin sömürülmesini sağlaması, sosyal güvenlik sistemini bozması, ekonomik verilerin doğru değerlendirilmesini engellemesi gibi birçok olumsuz yönü bulunmaktadır. Olumlu yönlerine göre olumsuz yönleri daha ağır basan kayıt dışı istihdam olgusunun bu yönlerinin iyice incelenip, üzerinde durulması gerekmektedir.

Şekil: 2. Kayıt Dışı İstihdamın Etkileri

3.1. Olumlu Yönleri

Kayıt dışı ekonominin olumlu etkileri arasında, ekonomik hayata ve birey refahına yaptığı katkılar bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, aynı zamanda vergi dışı ekonomi anlamına da geldiğinden dolayı, bu uygulamanın yaygın olduğu sektörde fon birikimine ve bu yolla da istihdama katkı yaptığı ileri sürülmektedir. Kayıt içi olduğu durumda vergi olarak devlete aktarılacak olan fonlar, kayıt dışılık durumunda işletmelerde yatırım olarak kullanılmaktadır. Böylece, işletmelerin öz sermaye kalemi yükselmekte ve bunun sonucunda daha bol kaynağa kavuşan firmalar faaliyet alanlarını ve istihdamı yükselttikçe hem kendileri yararlanmakta, hem de dışsallık etkisi ile çevresel yarar sağlamakta ve ekonomiyi canlandırabilmektedir. Fonların kamu kesimi yerine özel kesimde kullanımı, ekonomiyi daha yüksek bir verimlilik düzeyine taşıyorsa, o durumda kayıt dışılığın ekonomiye yarar sağladığı da ileri sürülebilmektedir (Önder,2001).

Kayıt dışı istihdam olgusunun istihdam meydana getirme etkisi, gelir etkisi, kaynakların etkin dağılımı, rekabet etkisi gibi olumlu yönleri bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, kayıt dışı ekonominin resesyon ve kriz dönemlerinde de konjonktür dalgalarının hafifletilmesinde önemli rolü olduğu ileri sürülmüştür.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, kayıt dışı sektörde istihdam yaratarak işsizlik sorununun çözümüne katkı yaptığı ve böylece hem gelir dağılımını iyileştirdiği hem de bireysel düzeyde ekonomik refahı arttırdığı ileri sürülmektedir (Önder,2001). Bireylerin kendilerine gelir ve iş imkanı elde etmek istemesi sonucunda kayıt dışı olan bu sektörün bu bireylere iş imkanı sağlaması sonucunda; kayıt dışı sektör zamanla kayıtlı olan sektöründe kayıt dışılığa kaymasına sebep olarak kayıt dışı sektörün büyümesine ve sonucunda çalışanların ve ülkelerin ekonomilerinin zarar görmesine neden olmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin olumlu gibi görülen bu etkileri, bu düzenin kuralsız çalışması halinde yaratılan gelirlerle ölçülemez. Oldukça küçük oranlarda gerçekleştirilen mutlak zenginleşme yanında, başka ülkelere göre geri düzeyde kalmak, aslında olumlu değil, olumsuz olarak görülmelidir (Önder,2001). Kısa dönem içinde olumlu gibi görünen bu etkilerin uzun dönem de olumsuz etkiler taşıdığı görülmektedir.

3.1.1. İstihdam Meydana Getirme Etkisi

Kayıt dışı istihdamın en önemli yönlerinden birisi istihdam meydana getirme etkisidir. Kayıtlı olan sektörlerde iş bulamayan bireyler kayıt dışı sektöre yönelerek kendilerine gelir ve iş elde etme arzusu içine girerler. Bu sebeple kayıt dışı sektöre yönelen bu kişiler, kendilerine iş imkânı bulup gelir elde ederek kayıt dışı sektörün bu olumlu yönünden faydalanırlar.

Kayıt dışı sektör, Türkiye’de kayıt dışı çalışan milyonlarca kişiye iş imkanı sağlaması dolayısıyla hızlı nüfus artışı ve yatırım düşüklüğünden kaynaklanan işsizliğe büyük ölçüde engel olmaktadır. Kayıt dışı sektör boyutlarının düşük olduğu gelişmiş bazı ülkelerde kayıtlı sektördeki yüksek maliyet/satış fiyatları ekonomileri durgunluğa itmekte, büyüme hızını yavaşlatmaktadır (Altuğ,1999:484).

Yaşamlarını istedikleri seviyeye getirme arzusuyla bu sektöre yönelen bireyler kısa dönem de rahatlama içerisine girseler de uzun dönemde kayıt dışı istihdamın olumsuz çalışma koşullarından zarar görmeye başlayacaklardır. Uzun dönemde bireyler kayıt dışılığın; uzun mesai saatleri, kötü şartlara sahip çalışma koşulları, hiç bir kamu kurumuna bildirilmeden çalıştıkları için sosyal güvence ve haklardan mahrum olmaları gibi zararlarından etkilenmeye başlayacaklardır.

İşgücü talebinin, temel belirleyicileri işgücü maliyeti ve büyüme oranıdır. İşgücü talebi büyüme oranı arttıkça yükselmekte, işgücü maliyeti arttıkça azalmaktadır. Türkiye Avrupa Birliği ülkeleri arasında görece olarak en yüksek işgücü maliyetine sahip ülkelerden biridir. İşgücü maliyetini dört temel unsura ayrıştırılabilir: Net ücret, gelir vergisi, çalışanın SSK ve benzeri prim ödemeleri, işverenin aynı türden prim ödemeleri ile birlikte kıdem tazminatı ödemeleri. İstihdam üzerindeki ücret dışı ödemelerin, diğer ifadeyle “istihdam vergilerinin” önemli bir yük oluşturduğu görülmektedir. İmalat sanayinde işveren payına düşen ödemeler ortalama olarak toplam işgücü ödemelerinin %20’si civarındadır. Ancak, daha detaylı olarak incelenecek olursa bazı şirketlerde bu ödemelerin toplam işgücü ödemeleri içindeki payının %30’ların üzerinde olduğu gözlenmektedir. Bu oranların üzerine bir de işçinin payına düşen, gelir vergisi ve diğer kesintiler de eklendiğinde tüm istihdam vergileri olarak adlandırılabilir kesintilerin %40 ile %60 arasında değiştiği görülmektedir. Bunun ise istihdam üzerinde olumsuz etkisi olduğu açıktır (Uyar Bozdağlıoğlu,2006:4). Bu bağlamda yüksek işgücü maliyetinin düşürülmesi, istihdama olumlu katkılar yapacağı muhtemeldir.

Sonuç itibarıyla; kayıt dışı ekonomi istihdam üzerinde olumlu etkiler oluşturabilmektedir. Bu olumlu etkileri açıklayabilmek için asgari ücret uygulamasından yararlanmak mümkündür. Asgari ücret politikasının uygulanmakta olduğu bir ekonomide; yüksek gelir vergileri, göç ve istihdam kontrolleri, çalışma saatlerinde kısıtlamalar gibi çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu yüzden; resmi olarak çalışma imkânı olmayan bireyler, ikinci bir işte çalışmak isteyenler, bu isteklerini gerçekleştirememektedirler. Ancak; kayıt dışı istihdam, söz konusu olan kişilerin çalışmalarına ve gelirlerini artırabilmelerine imkân sağlamaktadır. Bu tür faaliyetler ekonomik yapıya dinamizm kazandırmasının yanında bazı sektörlerde de rekabetin artmasına imkan sağlar (Özçelik ve Özcan,2006).

3.1.2. Gelir Etkisi

İnsanların gelir yetersizliği karşısında ek gelir elde etme arzusuyla kayıt dışı sektörde olan ek işlere yönelmesi durumu kayıt dışı çalışmanın bir diğer şeklidir. Bireylerin gelirleriyle geçinememesi durumunda, kayıt dışı çalışmaya yönelmesi kendilerine ek gelir elde etmesini sağlar. Bu sayede istedikleri yaşam şartlarına kavuşan bireyler kayıt dışı istihdamın olumlu yönü olan gelir durumundan faydalanabilirler.

Kayıt dışı ekonomi sayesinde üretim artışı sağlandığı ve önemli bir kesimin gelir elde ettiği görüldüğü gerçektir. Fakat kayıt dışı istihdam da, müteşebbisler ve kalifiye elemanlar kayıt dışı faaliyetlerle yüksek gelirler elde ederlerken, niteliksiz işgücü sahipleri en fazla asgari ücret kadar gelir elde edebilmekte, sosyal sigorta hizmetlerden de yararlanmamaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler istihdam yaratıp, yoksulluğu hafifletici unsurlar taşımakla beraber, gelir dağılımında adaletsizlik yarattığı görülmektedir. Ancak sosyal barışı sağlama da olumlu katkılarda bulunmaktadır. Burada önemli olan düşük seviyede gelir elde edenlerin konumunu iyileştirmek ve yoksulluğun mümkün olduğunca en aza indirilmesi sağlamaktır. Yapılan uluslar arası çalışmalarda kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin homojen bir yapı göstermediği tespit edilmiştir. Kayıt dışı sektörde bir tarafta dinamik girişimciler ve kalifiye işgücü faaliyet gösterirken diğer tarafta da özellikle kalifiye olmayan niteliksiz bir kesimin faaliyet gösterdiği görülmektedir (<http://www.edubilim.com/ana/odev-arsivi/ekonomi/kayit-disi-ekonominin-etkileri/details.html>).

3.1.3. Kaynakların Etkin Dağılımı

Kayıt dışı çalışma temelinde bir istihdam faaliyetidir ve bireyler bu faaliyet sonucunda gelir kazanarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Devlet, kayıtlı sektörden toplamış olduğu fonları istihdam yaratacak şekilde yönlendiremiyorsa bu vergi ve fonların girişimcilerin elinde kalması iktisadi büyüme açısından daha olumlu etki yapabilir. Nedeni ise vergi ödemeyerek yaratılan fonlar daha ucuzdur ve bu fonlar üretime dönüştüğü sürece üretim artışını da beraberinde getirecektir. Bu artan üretim tasarrufların yatırıma dönüşme hızını arttırarak ekonomiye canlılık getirecektir. Yani daha fazla yatırım yapılması daha fazla istihdam anlamına gelecektir (Güloğlu, 2005:5).

Kıt olan ekonomik kaynakların etkin kullanılmaması ülke ekonomilerinde büyük sorunlar yaratmaktadır. Kaynak kullanımının ve dağılımının etkinliği sağlandığında, kıt kaynakların israfının önlenmesi ve maliyetlerin minimum seviyeye indirilmesi sağlanır. Ekonomik kaynakların etkin dağılımı, kayıt dışı ekonomi buna bağlı olarak ta kayıt dışı istihdamla doğrudan ilişkilidir. Yani ekonomik kaynakların etkin kullanılmadığı zaman kayıt dışılığa yönelik söz konusu olacaktır.

3.1.4. Rekabet Etkisi

Kayıt dışı ekonominin ekonomik anlamda sebep olduğu önemli bir sorun rekabet ile ilgilidir. Kayıt dışı ekonomi kapsamında faaliyet gösteren birimler diğerlerine oranla daha az veya hiç vergi vermedikleri için rekabet üstünlüğüne sahip olmakta ve işlerini büyütme imkanını bulmaktadırlar. Bu durum, rekabet eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi vergilerini tam ödeyen mükellefler de rekabet edebilmek için vergilerini tam ödemeyen mükellefleri takip etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da kayıt dışılığı gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır (Kıldış:21).

İşletmelerin rekabet gücü, teknolojik yatırım seviyesine dayanmaktadır. Emek yoğun üretimdeki yüksek maliyetlerin, teknoloji yoğun üretimde daha düşük maliyetlerle rekabet şansı yok denecek kadar azdır. Kayıt dışı ekonomide kayıtlı ekonomideki kazanç üzerinden alınan vergiler, işçilik üzerinden ödenen sigorta-vergi ve yüksek oranlı yükümlülükler bulunmadığından dolayı satış fiyatlarının düşük olmasından dolayı yurt içi ve yurt dışı pazarlarda rekabet gücü üstünlüğü sağlanacaktır (Altuğ,1999:483). Bu bağlamda kayıt dışı işçi çalıştıran şirketlerin kayıtlı işçi çalıştıran şirketlere göre bir üstünlüğü söz konusu olacaktır.

Aslında şirketlerin rekabetini arttırması kayıt dışı istihdamın olumlu etkisi olarak görülse de olumsuz bir sürü yön taşımaktadır. Kayıt dışı işçi çalıştırma oranı yüksek olan şirketlerin, yurt içi ve yurt dışı pazarlarda yüksek rekabet gücüne sahip olması; kayıt dışı işçi çalıştırmayan şirketlerinde rekabet güçlerini arttırmak ve bu şirketlerle daha iyi rekabet edebilmek amacıyla bu yöne eğilerek kayıt dışılığa yönelmesine sebep olabilmektedir. Bu da kayıt dışı istihdam oranının yükselerek kişilerin ve ülke ekonomisinin birçok zarara uğramasına sebep olmaktadır.

3.2. OLUMSUZ YÖNLERİ

Kayıt dışı istihdamın vergi gelirlerini azaltan, vergi adaletini ortadan kaldıran, haksız rekabetin oluşmasını sağlayan, ekonomik verilerin doğru değerlendirilmesini engelleyen, çalışma hayatında verimliliği düşüren, çocuk emeğinin sömürülmesini sağlayan, sosyal güvenlik sisteminin bozulmasını sağlayan bir çok olumsuz yönü bulunmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin ve istihdamın ülke ekonomisine çok ciddi zararları olmaktadır. Bu zararlar, istatistiksel verileri saptırmasından, ekonomi politikalarını çarpıtmasına kadar açılan geniş bir tayfın içinde yer alır. İstatistiksel verilerin saptırılması sonucunda GSMH' dan başlayarak, bir dizi veri eksi ya da yanlış olarak hesaplara yansıtılır. Bunun sonucunda, örneğin ülkedeki kamu kesiminin hacmi ve vergi yükü gerçek boyutlarından yüksek çıkar, dış ticaret ve döviz hareketleri tam olarak izlenemez ve bunların sonucunda da anlamlı ve isabetli para ve maliye politikaları geliştirilemez. Kayıt dışı alanda çalışan işletmeler ölçek itibariyle genellikle küçük işletmeler oldukları gibi, kayıt dışı alanda kalabilmek için küçük kalmaya devam etmeyi tercih ederler. Bu eğilim ise, işletmelerin optimal boyuta ulaşmalarını engellediği gibi, ekonomide hem verimlilik kaybına neden olur, hem de ekonominin kayıt altına alınmasını güçleştirir (Önder:2001).

Kayıt dışı istihdam olgusunun bulunan bu olumsuz yönlerinin, en temel özelliği ülke ekonomisini zarara uğratmasının yanı sıra çalışan bireyleri de zarara uğratmasıdır. Kayıt dışı sektörün kayıtlı sektöre göre daha avantajlı hale gelmesiyle kayıtlı olan sektörün azaldığı görülmektedir. Azalan kayıtlı sektörde iş bulma imkânının zorlaşması, yaşamlarını devam ettirmek için gelire ihtiyacı olan bireylerin kayıt dışı olan bu sektörde yerini almalarına sebep olmaktadır. Bireylerin kayıtlı olan sektörde iş bulamaması sebebiyle kayıt dışılığa yönelişleri ise kayıt dışı çalışma oranının artmasına sebep olmaktadır.

3.2.1. Vergi Gelirlerini Azaltması

Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçlarından dolayı ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, devletin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız ve cebri olarak, gerçek ve tüzel kişilerden aldığı parasal değerlerdir. Ekonomik, mali, siyasi ve sosyal nedenler dolayısıyla vergilemeye başvurulmaktadır. Kısaca, devletin yüklenmiş olduğu kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için herhangi bir hizmete karşılık olduğunu belirtmeksizin, egemenlik gücüne dayanarak cebri bir şekilde gerçek ve tüzel kişilerden aldığı maddi katkıya denilmektedir (Doğan:11).

Vergi, ödeyen kişi bakımından bir yük, devlet açısından ise bir gelir olarak görülmektedir. Bu açıdan, vergi kaçakçılığı bu yola başvuran bireylerin vergi yükünü azaltırken, devletin ise gelir kaybına uğramasına sebep olmaktadır (Altuğ, 1999:259).

Vergi kayıp ve kaçağı vergi gelirlerini azaltmaktadır. Vergi kayıp ve kaçakları temelde, ekonomik işlemin resmi kayıtlara alınmaması, yani kayıt dışı bırakılmasından, ekonomik faaliyette bulunan kişi ve kuruluşların vergi dairelerine kayıtlı bulunmamasından kaynaklanmaktadır (Altuğ,1999:462). İstihdam edilen çalışanların hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalıştırması elde edilen gelirlerin ve yaratılan katma değer vergilendirilmemesi nedeniyle önemli vergi kaybına neden olmaktadır. Bu da devletin topladığı vergilerin azalmasına önemli vergi kayıpları yaşanmasına ve bunun sonucunda ülke ekonomisinin kötü bir şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır.

Vergi kaçırma, öncelikle, devletlerin en önemli gelir kaynağı olan vergilerin eksik ödenmesi ya da hiç ödenmemesi suretiyle devletleri gelir kaybına uğratarak bütçe açıklarına ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz sonuçlara yol açar (Altuğ,1999:259). Vergi kayıp ve kaçaklarının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi incelendiğinde; vergi yükünün azaltılması zorunluluğu ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılacak olan vergi indirimleri vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi yoluyla, milli gelir artışına yol açacaktır. Bununla birlikte; uzun dönemde vergi indirimleri ekonomide canlılık yaratmak suretiyle, potansiyel vergi alanları meydana getirmekte ve vergi gelirlerinin de artışına neden olmaktadır (Doğan:10).

Vergi kayıpları yaşayan devletin vergi gelirlerini arttırmak için, vergi oranlarını yükseltme yoluna gittiği görülmektedir. Artan vergi oranları bireylerin yükselen bu vergileri ödemek istememesine ve bunun sonucunda kayıt dışılığa yönelmesine sebep olmaktadır. Bu yüksek olan vergileri ödemek istemeyen vatandaşın, vergi ahlakının zayıflaması, vergi bilincinin zayıflaması kayıt dışı istihdamın bir başka yönünü oluşturmaktadır.

3.2.2. Vergi Adaletini Ortadan Kaldırması

Kayıt dışı istihdamın vergi yükünü, vergilendirilen kayıtlı mükelleflere yansıtılması vergi adaletinin ihlal edilmesi sonucunu ortaya çıkarır. Bu ise, toplumsal yapıda moral değerleri inciten, kamu otoritesine karşı güven sorunu yaratan ve buradan hareketle bireysel yada organize vergi borcunu arttıran bir oluşumdur. Bu adaletsizlik bireylerin ve geleceğini ve moralini olumsuz etkiler. Gelecek endişesi sosyal sorunların doğmasına ve büyümesine sebep olur. Bunun sonucunda ise sosyal huzur bozulur (Güloğlu,2005:6).

Huzuru bozulan kayıtlı sektörün kayıtlılık oranlarını düşürme yoluna giderek, kayıt dışı sektörün büyümesine neden olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda, aynı işyerinde çalışanların bir kısmının kayıtlı, bir kısmının kayıtsız olarak çalıştırılması işyerinde çalışanlar arasında zıtlaşmalar ve kutuplaşmalar yaşanmasına sebep olacaktır.

Kayıt dışı istihdam faaliyetleri, sosyal bir politika olan asgari ücret politikasının kötü bir şekilde etkilenmesine ve işgücünün sömürülmesine sebep olmaktadır. Sıklıkla yaşanan vergi afları; vergi denetimindeki yetersizlikler ve boşluklar, kamu vergi gelirlerini eriterek bütçe açıklarına yol açmakta, bu durum da kayıtlı alandaki bireyleri cezalandırarak, kayıt dışı faaliyetlere yönlenmesine sebep olmaktadır. Böylelikle bir tarafta vergisini ödemeyen kayıt dışı sektör büyürken, diğer tarafta kayıtlı sektör tüm yükleri taşımakta ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gün geçtikçe büyümektedir (Özçelik ve Özcan,2006).

3.2.3. Haksız Rekabete Neden Olması

Kayıt dışı işçi çalıştırmak kayıtlı işçi çalıştırmaktan daha maliyetsiz olduğundan dolayı işverenler kayıt dışı işçi çalıştırma eğilimine girerek bazı yükümlülüklerden kurtulma isteği duymaktadırlar. Bu da işverenlerin hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirmeden işçi çalıştırma eğilimi içerisine girmesine bunun sonucunda da işletmelerin kayıt dışı işçi istihdamını çalıştırarak kayıtlı işçi çalıştıran işletmelere karşı bir üstünlük sağlamasına sebep olmaktadır.

Sigortalı işçi istihdam eden işverenler sigortasız işçi istihdam eden işverenlere karşı rekabet edememektedirler. Bu durumda haksız rekabete neden olmaktadır. Örneğin 50 işçi istihdam eden ve bütün işçileri sigortalı olan bir işveren 30 işçisi olan ve tamamı kayıt dışı olan işveren ile rekabet edememektedir. Bunun sonucu olarak kayıt içinde olan işverenlerde de bir süre sonra kayıt dışına yönelme eğilimi oluşabilmektedir (Temir:35).

Bir tarafta kayıt içinde çalışan firmalar, diğer tarafta kayıt dışında çalışan firmaların bulunması bir bölünmeye neden olmaktadır. Bu kalıcı bölünme, ekonominin daha verimli ve daha fazla zenginlik üreten bir yapıya kavuşmasını önlemekte ve kayıt dışılık bir ekonominin potansiyel verimliliğine ulaşmasını önleyerek o ülkenin büyüme performansını olumsuz anlamda etkilemektedir. Faaliyetlerini ve istihdamlarını kayıt dışı olarak yürüten işletmeler, kayıt altındaki işletmelerin katlandıkları ek maliyetlere maruz kalmadıklarından dolayı, haksız rekabet avantajı elde etmektedirler. Kayıt dışılıktan dolayı kaybolan gelirleri artırmak için artırılan vergiler ise, kayıtlı kesim için adaletsizliğe neden olmaktadır (TİSK,2009).

3.2.4. Ekonomik Verilerin Doğru Değerlendirilmesini Engellemesi

Kayıt dışı istihdamın oluşmasında, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde ekonominin genel verimsizliği ve yaygın işsizlik önemli etkenlerdir. Üretim sürecinde genel bir verimsizlik düzeyinin olması yükümlüyü, karı arttırmaya yönelik olarak, maliyet unsurlarından tasarrufa yönelmesine sebep olmasına, bazı firmalarında çalışanların ücretlerini düşük göstererek ya da hiç göstermeyerek maliyetlerde tasarrufa gitmesine sebep olmaktadır. Ayrıca sosyal amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak 50 kişi ve fazlasını istihdam eden işverenlere özürlü, eski hükümlü veya terör mağduru çalıştırma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Bu yükümlülükler, çalıştırılan işçi sayısı ile ilişkilendirildiği için işverenler söz konusu yükümlülüklerden kurtulabilmek için çalıştırılan işçi sayısını resmi kayıtlarda 50 kişinin altında tutma yoluna giderek kayıt dışı istihdama yönelebilmektedirler. Ekonominin içinde bulunduğu genel verimsizlik düzeyinin sebep oldukları bu şekilde devam ederken nüfusun hızlı bir şekilde artmasına karşın yatırımların aynı hızla arttırılamaması işsizliğin her geçen gün artmasına neden olmakta dolayısıyla bir çok kişi işsiz kalmamak için kayıt dışı sektörde çalışmak zorunda kalmaktadır (http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_isi_ekonomi_ggonca.htm).

Ayrıca kayıt dışı sektör resmi kayıtlara hiç girmediğinden dolayı kayıtlı ekonomide belirlenen ekonomik göstergelerin (enflasyon, işsizlik, büyüme oranları ve milli gelir) gerçekte olduğundan farklı çıkmasına sebep olmaktadır. Kayıt dışı olan birçok gösterge milli istatistiklere girmediği için ekonominin durumu hakkında yanlış bilgi vermekte ve bu verilere göre uygulanacak iktisadi ve mali politikalar beklenen sonuçlar gerçekleştirmemektedir. İstatistiki olarak GSMH, istihdam, fiyatlar gibi temel göstergelerin kesin olarak belirlenememesi, etkin ve doğru politikalar alınarak, gerekli önlemlerin alınıp uygulanamamasına yol açmaktadır (TİSK,2009).

Bu olumsuz yönlerin etkisiyle oluşan kayıt dışı istihdam olgusu, resmi ve ekonomik göstergelerin sağlıklı ve eksik olmasına neden olduğu için, ekonomik göstergelere karşı güvensizliğin oluşmasını sağlamakta ve ekonomik durumun yanlış değerlendirilmesine neden olmaktadır (Güloğlu,2005:7).

Ayrıca kayıt dışı istihdam ekonomik verilerin doğru değerlendirilmesini engellediği için, işverenlerin gerçek maliyet hesapları yapamamasına, yanlış değerlendirmeler yapmasına neden olmaktadır.

3.2.5.Çalışma Hayatında Verimliliği Azaltması

Ülkemizde bulunan bir çok işletmede, hem kayıtlı hem de hiç bir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden yani kayıtsız çalıştırılan işçiler bulunduğu bilinmektedir. Kayıt dışı çalışan bu bireylerin kayıtlı sektörde çalışanlara göre, sosyal güvenceye sahip olmaması, kayıtlı çalışanlara göre daha kötü şartlarda çalıştırılmaları, uzun mesai saatleri, bir iş kazası durumunda herhangi bir hak talep etme yetkisi bulunmaması gibi önemli farklılıkları bulunmaktadır. Ayrıca kayıt dışı çalışanların hiçbir kamu kurumuna kayıtları bulunmadığı için herhangi bir iş kazasında mağdur olan taraf olmalarına sebep olmaktadır.

Çalışanların kendi istek ve iradesi dâhilinde ya da istemeyerek hangi koşulda olursa olsun işverenleri tarafından herhangi bir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden kaçak çalışmaları iş hayatlarındaki verimliliği azaltmaya yönelik bir durumdur. Bu çalışanlar işverenlerin teklif ettikleri ücretleri kabul ederek, uzun mesai saatleri, sosyal hak ve güvencelerden yoksun olma, kötü çalışma koşulları gibi bir takım olumsuz faktörlere boyun eğmektedir. Aynı işletmede kayıt dışı ve kayıtlı çalışanlar arasında çok önemli farklar oluşması, kayıt dışı çalışanların gelecek kaygısına girmesine sebep olmaktadır.

Ayrıca bir işletmede kayıtlı ve kayıtsız çalışanlar bulunması işletmede çalışanlar açısından adaletsizlik oluşmasına ve bu bireylerin zıtlaşmalarına ve kutuplaşmalarına neden olmaktadır. Çalışanların bu tutumu hem kendi verimliliklerinin düşmemesine hem de çalıştıkları kurumun olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır.

3.2.6.Çocuk Emeginin Sömürülmesi

Ailelerin bilinçsizliği ve istekleri doğrultusunda herhangi bir kurum ve kuruluşuna bildirilmeden kayıt dışı sektörlerde çocukların çalıştırılması kayıt dışı istihdam olgusunun bir diğer olumsuz yönüdür.

Ülkemizde kayıt dışı sektörde çalışan çocuk sayısının yüksek olduğu bilinmektedir. 18 yaşının altındakilere sigorta yapılamayacağı bilgisine sahip aileler sayesinde küçük yaştaki çocuklar kayıt dışı yani hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışmaktadır.

İşverenlerin, kayıt dışı çalışan çocukları hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirmeden, düşük ücretle çalıştırmaları işletmelerinin maliyetlerinin düşmesine ve bunun sonucunda diğer işletmelerle rekabet güçlerinin artmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple işverenler açısından çocuk işgücü; düşük ücret, düşük işgücü maliyeti, diğer işletmelerle yüksek rekabet gücü anlamına geldiği için tercih sebebi olmaktadır.

Ailelerin çocuklarını çalıştırarak kendilerine ek gelir sağlama arzusu için çalışmak zorunda kalan bu çocukların geneli eğitimlerini yarıda bırakmaktadır. Eğitimlerini yarıda bırakan, düşük ücretlerle kötü çalışma koşullarında çalıştırılan çocukların psikolojisinin bozulması ve buna bağlı olarak ta suç oranlarının yükselmesi muhtemeldir. Bu çocukların bu durumu sadece çocuk emeğinin sömürülmesi anlamına gelmemekte, psikolojisi ve buna bağlı olarak ta suç oranlarının yükselmesi devletin ve ülke vatandaşlarının önemli bir sorunla karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Bu çocukların büyüyünce suç işleme potansiyeli olan yetişkinler haline gelmemesi için kötü çalışma koşullarında çalışmalarına izin verilmemesi, eğitimlerine önem verilmesi gerekmektedir.

3.2.7.Sosyal Güvenlik Sistemini Bozması

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizler ve işsizliğin boyutunun artması sonucu ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar, sosyal hizmet ve sosyal yardımların önemini daha da artırmıştır (TİSK, 2004).

Ülkemizin en önemli sorunlarından birisi olumsuz bir çok faktörün etkilemesi sonucunda sosyal güvenlik kurumunda oluşan açıklardır. Her yıl hazine tarafından karşılanan bu açıkların en önemli faktörlerden birisi kayıt dışılıktır. Kayıt dışı çalışan işçilerin ve işverenlerin ödemeleri gereken sosyal güvenlik katkılarından sosyal güvenlik kurumu yoksun kalmaktadır (Temir:35). Kayıt dışı alana yönelik nedeniyle toplanamayan primler ve 1.6 aktif sigortalının 1 emekliyi finanse etmesi sosyal güvenlik sistemini olumsuz yönde etkilemektedir (Güloğlu,2005:7).

Bu sebeplerden dolayı kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik sisteminin çökmesine neden olmaktadır. Açıkların bütçeden karşılanması, kamu hizmetlerine daha az kaynak ayırmaya ve devletin borçlanması gibi, ekonomik istikrarı bozacak sonuçlar yaratmaktadır (Korkmaz,2001:3).

Ülkemizde sosyal sigorta hakkını sağlayan kurumların tek bir örgütlenme içinde olmadığı görülmektedir. 1945 yılında İşçi Sigortaları Kurumu olarak kurulan, 1964 yılında kapsamı genişletilerek bugünkü adını alan Sosyal Sigortalar Kurumu, 1949 yılında kamu kesiminde çalışan memurlar için kurulan Emekli Sandığı Kurumu ve 1971 yılında kendi adına bağımsız çalışanlar için kurulan Bağ-Kur ülkemizin sosyal güvenlik çatısını oluşturmaktadır. Bu kurumlara, banka ve özel sigorta şirketlerinin personelinin faydalanması için Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Geçici 20. maddesine göre kurulan sandıklar da eklenmiştir. Türk sigorta sisteminde birbirinden bağımsız faaliyet gösteren, çok değişik yapılara sahip, birbirinden kopuk ve farklı kesimlere sosyal güvenlik hizmeti veren bu kurumları arasında koordinasyon, norm ve standart birliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (TISK,2004).

II. BÖLÜM

1.TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI İSTİHDAM

Gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı istihdam, istihdamın önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik sisteminin ekonomik ve sosyal yapı içerisinde yeterli olmadığı ülkelerde, işsizlik sigortası gibi işlev görür ve işsizlere, düşük ücretli kamu sektörü çalışanlarına, yeterli maaş alamayan emeklilere, gelirlerini yükseltme konusunda bir kaynak oluşturma görevini üstlenir (Güloğlu,2005:7).

Türkiye'nin kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu iş kolları;

- Tarım sektörü,
- İkinci bir işte kayıtsız çalışanlar (yani devlet memuru kahvecilik yapabiliyor, öğretmen özel ders verebiliyor, şoförlük yapabiliyor vb.),
- İnşaat, döviz ve altın sektöründe çalışanlar,
- Beslenme, barınma ve eğlence sektöründe çalışanları (gazino, gece klubu, kumarhane, restaurant vb. çalışanları gibi),
- Özel ulaştırma kuruluşları çalışanları (şoför muavinleri, yazıhane çalışanları, okul ve servis taşıyıcıları vb.),
- Hizmetçiler, çocuk bakıcıları, temizlikçiler, otopark bekçileri ,
- Terziler, berberler, kunduracılar, manavlar, bakkallar, çırak ve kalfaları ,
- Atölye çalışanları, tezgâhtarlar, pazarcılar, oto yıkayanlar, çiçekçide çalışanlar, gazete dağıtıcılar, eve teslim türü çalışan ansiklopediciler ve tencereciler gibi aktif pazarlamacılar,
- Evlerde imalat işi yapanlar genellikle kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar (Altuğ,1999:456).

Ülkemizdeki kayıt dışı çalışma, kayıt dışı ekonomi ile yakından ilgilidir. Türkiye’de ve dünyada son yıllarda yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeler kayıt dışı çalışmayı arttırmıştır. Hızla artan nüfus ve kentleşme olgusu kayıt dışı ekonomiyi güçlendiren nedenlerden belki de en önemlisidir. Köyden kente göç ve işsizlik enflasyonist ortamda kayıt dışı çalışmanın artmasına neden olmaktadır. Gelir dağılımının ise 1960’lardan başlayan süreç içerisinde giderek bozulması, kayıt dışı çalışmanın en önemli nedenleri arasındadır. Prim ödeme gücü olmayan yoksul insanlarda kayıt dışında çalışan kesimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Öte yandan dünyadaki küreselleşme eğilimleri, üretici birimlerin maliyetlerini düşürmek amacıyla küçülmelerine ve post-fordist düzende örgütlenmelerine yol açan bir yapılanma getirmiştir. Bunun sonucunda standart dışı çalışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Ülkemizde de eve iş verme, taşeronlaşma gibi uygulamalar giderek yaygınlık kazanmıştır (Yereli ve Karadeniz,2004b:69).

Ülkemizde özellikle kayıtlı işletmelere getirilen her yeni yükümlülük, kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin oranının artmasıyla bu sektörde istihdamında genel yapısının kayıt dışı olarak oluşması önemli bir sorun olmaktadır.

01.01.2009-30.06.2009 tarihleri arasında uygulanacak asgari ücret brüt 666.TL olarak belirlenmiştir. Bu meblağın İşverene maliyeti ise 810.-TL’dir. İşveren bu meblağı ödeyemediği zaman iş yerinde 10 kişi çalıştırıyorsa bunun sadece 2 veya 3 ’ne resmi işlem yaptırmaktadır. Bu yüksek meblağı ödeyemeyen işveren böylece kayıt dışı işçi çalıştırmakta ve SGK Müfettişi ve Kontrol Memurları inceleme sonucu sigortasız işçi çalıştırdığını tespit yaparsa 5510 sayılı Kanuna göre sigortasız işçilere SGK dan uygulanacak yeni idari para cezalarını ödemek zorunda kalmaktadırlar. Bu idari para cezalarına aylık ödenmesi gereken Prim ve primlere ait gecikme zamları da dikkate alındığında, iş yerinizde sigortasız olarak tespit edilen, sadece bir sigortalıdan dolayı, bu işçinin size maliyeti yaklaşık olarak 21.000.TL olmaktadır. İşveren birden fazla sigortasız işçi ile yakalandığı takdirde belirtilen bu meblağın katları kadar bu maliyete maruz kalmaktadır. Sigortasız işçi çalıştıran işverenler ayrıca bazı yaptırımlara da maruz kalmaktadırlar. Bunlar;

- Teşviklerden yararlanamazlar,
- İş kazası meslek hastalığı hastalıkla ilgili masrafları ödemek zorunda kalırlar,

- İş kazası ve meslek hastalığından dolayı olacak gelirleri de ödemek zorunda kalırlar ve bu gelirler çok yüksek meblağlar tutmaktadır (<http://209.85.229.132/search?q=cach e:xTCt51jMIvgJ:www.umutgazetesi.net/>).

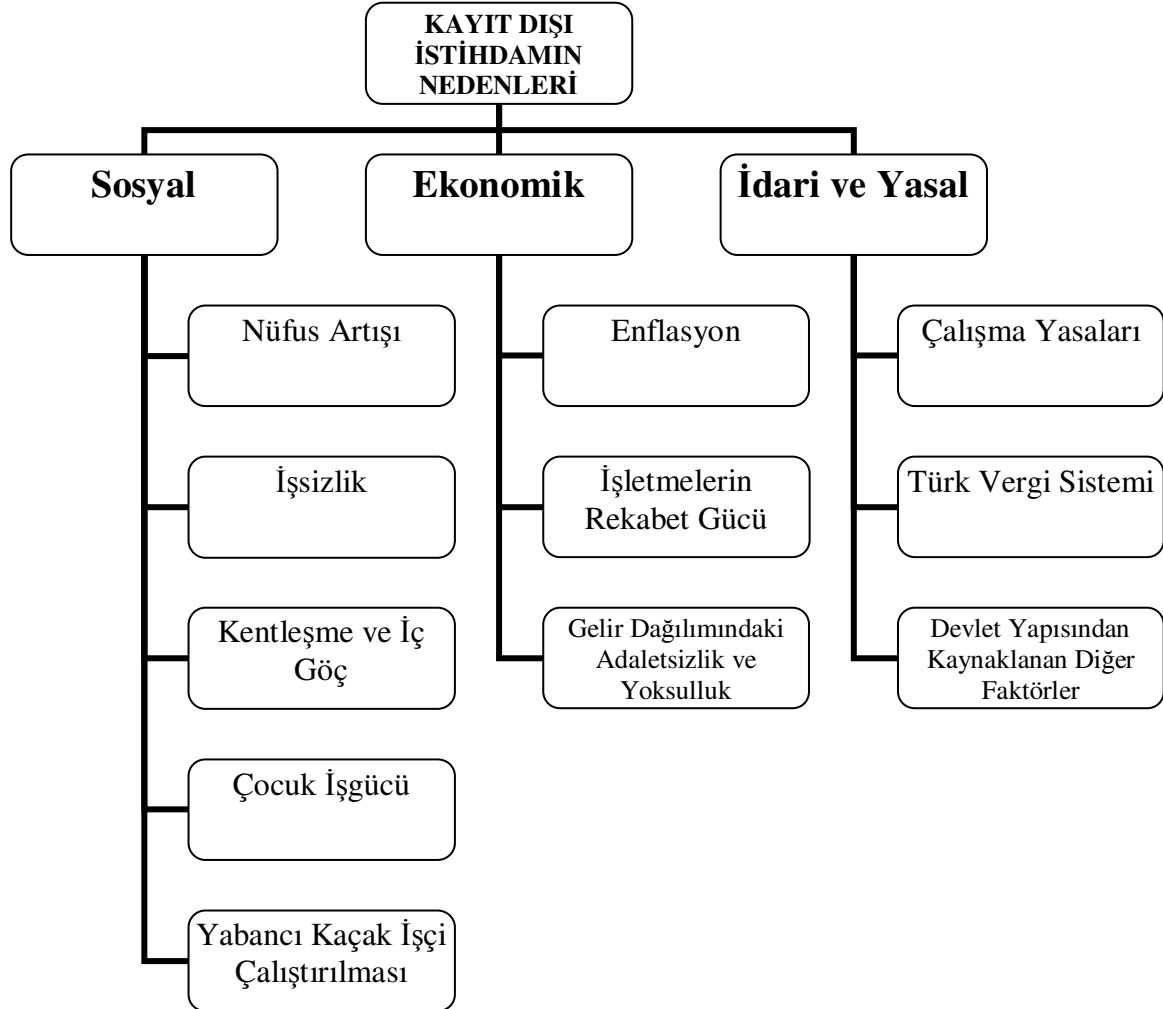
Sadece işverenlerin değil sigortasız yani hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışanların kendilerine verdikleri bir çok zarar bulunmaktadır. Bunlar;

- Hastalandıkları zaman SSK'nın sağlık tesislerinden yararlanamazlar, geçici iş göremezlik ödeneği alamaz; işçinin bakmakla yükümlü olduğu kişilere de sağlık hizmeti sunulmaz,
- İş kazasına uğradığında veya meslek hastalığına yakalandığında SSK sunduğu sağlık hizmetlerinden yararlanamaz, geçici iş göremezlik ödeneği alamazlar,
- Kendisi veya eşi doğum yaptığında, SSK'nın hizmetlerinden faydalanamaz; kendi doğum yapıyorsa, doğum öncesi ve doğum sonrası ücretli iznini kullanamazlar,
- Sakatlanırsa, malullük aylığı alamazlar,
- Yaşlandığında emekli aylığı alamazlar,
- İşsiz kaldığında işsizlik ödeneği alamazlar,
- Öldüklerinde ise, bakmakla yükümlü olduğu kişilere aylık bağlanamaz (http://www.kayitdisiekonomi.com/files/calisma_meclisi_Kayitdisi_istihdam.doc).

Kayıt dışı istihdamın ülke ekonomisine ve bireylere uğrattığı zararların asgari düzeye indirilmesi makro ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu sorunun ortadan kaldırılması veya azaltılması, sorunun nereden kaynaklandığının tespit edilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu sorunun hangi unsurlara bağlı olarak ortaya çıktığının tespit edilmesi, alınan önlemlerin etkinliğini artırmaya yardımcı olmaktadır.

2.TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI İSTİHDAMA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Türkiye’de kayıt dışı istihdama neden olan faktörleri sosyal, ekonomik, idari ve yasal sistemden kaynaklanan nedenler olarak üçe ayırabiliriz. Nüfus artış hızının ve işsizlik oranının yüksek olması, kentleşme ve iç göç sorunları, ülkeye kaçak olarak giriş yaparak izinsiz çalışan yabancı kaçak işçiler en çok dikkat çeken ve kayıt dışı istihdamı arttıran sosyal faktörlerin arasındadır. Enflasyon, işletmelerin yapısı, rekabet gücü, emek piyasasındaki yapısal değişim standart dışı istihdam biçimleri, istihdamın sektörel yapısındaki değişim ise kayıt dışı istihdamı arttıran ekonomik faktörlerdir. Öte yandan Türk vergi sistemi, çalışma yasaları, devlet yapısından kaynaklanan faktörlerde kayıt dışı istihdamı arttırıcı idari ve yasal sistemden kaynaklanan nedenleri oluşturmaktadır.

Şekil:3.Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri

2.1.SOSYAL NEDENLER

2.1.1.Nüfus artışı

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ilki 1927 yılında, ikincisi 1935 yılında ve bu tarihten itibaren 1990'a kadar her 5 yılda bir, 1990'dan sonra 10 yılda bir olmak üzere, 14 kez genel nüfus sayımı uygulanmıştır. Bu yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarıyla nüfusun sayısı, nitelikleri, artış oranı gibi birçok faktöre ulaşılması hedeflenmiştir.

Nüfus artış hızını, doğum oranından ölüm oranını çıkararak bulmak mümkündür. Doğum oranı fazla, ölüm oranı daha az ise ülkede nüfus artışının olduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı, gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Bir ülkede nüfus artışı ve kalkınma hızı arasında bir ilişki bulunmakta ve hızlı nüfus artışı beraberinde bir çok sorun getirmektedir.

Hızlı nüfus artışı sonucunda bir çok sosyal ve ekonomik sorun oluşturmaktadır. Bu sorunların başlıcaları şunlardır;

- İstihdam sorunu (yeterince iş sahası bulunmaması),
- Aile içi bağımlı fertlerin sayısında artış olması, dolayısıyla hane-halkının kişi başı gelir seviyesinin düşüş yaşanması,
- Eğitim yatırımının azalması (öğrenci sayısı arttıkça, öğrenci başına yapılan yatırım miktarı azalması),
- Kırsal alanda aşırı işgücünün olması sonucunda hızlı kentleşme ve getirdiği sosyal, ekonomik sorunlar, Örneğin konut sorunu; arz-talep dengesizliği çoğu zaman “gecekondulaşma” ve “çarpık kentleşmeye” neden olmaktadır,
- Sağlık hizmetlerinde nitelik ve nicelik sorunu olması (hızlı büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık personeli ve altyapı kıtlığı yaşanması),
- Kişi başına düşen GSYİH’ da azalmalar olması (Gürak:4).

Nüfus artışının; üretimi arttıran, vergi gelirleri arttıran, mal ve hizmetlere talebi artıran, işçi ücretlerini ucuzlatan, ihracatta rekabeti kolaylaştıran, olumlu sonuçları olmasına rağmen işsizliği arttıran, kalkınma hızını düşüren, kişi başına düşen milli geliri azaltan, tasarrufları azaltan, tüketimi arttıran, iç ve dış göçleri arttıran, demografik (nüfusa bağlı) yatırımları arttıran, çevre kirlenmesini arttıran, kayıt dışı çalışmayı arttıran birçok olumsuz yönü bulunmaktadır (<http://bilgiyelpazesini.blogcu.com/nufusun-ozellikleri-ve-turkiye-de-nufus-artisi-12414321.html>) .

Özel ve kamu kesimin sunduğu sağlık hizmetlerinin artırılması bebek ve yetişkin ölümlerinin azalmasına yol açmaktadır. Toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi, özellikle kadınların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, kadınların aile planlaması yöntem kullanımını artırarak doğurganlıklarını etkilemekte, doğan çocuk sayısının azalmasına neden olmaktadır. Ailelerin yaşadıkları ekonomik ve sosyal çevre de ailelerin davranışlarında etkili olmakta şehirlerde yaşayan kadınlarda doğurganlık anlayışı kırdaki yaşayanlara göre farklılık göstermektedir (DPT,2003:8).

Tablo.1’de anlaşıldığı gibi Türkiye’de 1990 yılında nüfus artış hızı %17.0 oranına sahipken; 1991 yılında %16.6, 1992 yılında %16.3, 1993 yılında %16.0, 1994 yılında %15.7, 1995 yılında %15.4, 1996 yılında %15.0, 1997 yılında %14.7, 1998 yılında %14.4, 1999 yılında %14.1 oranıyla sürekli bir düşme eğilimi göstermektedir.

2000 yılında %13.8 orana sahip nüfus artış hızı, 2001 yılında %13.5, 2002 yılında %13.2, 2003 yılında %12.9, 2004 yılında %12.6, 2005 yılında %12.3, 2006 ve 2007 yılında %12.1 olarak genel bir düşüş eğilimi göstermiştir. 2003 yılından itibaren düşüş eğilimi içerisinde olan nüfus artış hızı 2008 yılında önemli bir yükselme göstererek %13.1’e ulaşmıştır. Yapılan genel nüfus sayım sonuçlarıyla ulaşılan nüfus artış oranı önemlidir. Çünkü hızlı nüfus artışı ülkelere beraberinde bir çok ekonomik ve sosyal sorunlar getirmektedir.2008 yılında görülen nüfus artış hızındaki yükseliş, gerekli önlemlerin alınmadığı takdirde bir çok sorunu da beraberinde getirecektir.

Tablo:1. Nüfus Artış Hızı

Yıllar	Nüfus artış hızı
1990	17.0
1991	16.6
1992	16.3
1993	16.0
1994	15.7
1995	15.4
1996	15.0
1997	14.7
1998	14.4
1999	14.1
2000	13.8
2001	13.5
2002	13.2
2003	12.9
2004	12.6
2005	12.3
2006	12.1
2007	12.1
2008	13.1

Kaynak:Türkiye İstatistik Kurumu, <http://nkg.tuik.gov.tr/son5.asp?gosterge=5&Submit=G%F6r%FCnt%FCle>

Kayıt dışı çalışmanın önemli bir etkeni olan nüfus artış hızının hızla artmasına karşılık ekonomik büyümenin yeterince yüksek olmaması hatta krizlerle birlikte küçülmesi ve tarım kesiminin ekonomik payının azalmasına bağlı olarak köyden kente göç ile ortaya çıkan düşük nitelikli işsiz topluluğu kayıt dışı çalışmanın kaynağını oluşturmaktadır (Yereli ve Karadeniz,2004b:106).

Tablo:2.Toplam Doğurganlık Oranı

Yıllar	Doğurganlık oranı
1990	2.9
1991	2.9
1992	2.8
1993	2.8
1994	2.6
1995	2.6
1996	2.6
1997	2.5
1998	2.5
1999	2.4
2000	2.4
2001	2.3
2002	2.3
2003	2.3
2004	2.2
2005	2.2
2006	2.2
2007	2.1
2008	2.1

Kaynak:Türkiye İstatistik Kurumu, <http://nkg.tuik.gov.tr/son5.asp?gosterge=4&Submit=G%F6r%FCnt%FCle>

Kadın nüfus oranının, yeni dünyaya gelen bebek oranıyla karşılaştırılması sonucunda doğurganlık oranı hesaplanmaktadır. Ülkemizde Tablo.2’de doğurganlık oranının 1990 yılında %2.9, 2008 yılında ise %2.1 oranında olduğu görülmektedir.1990’lı yıllardan bu yana doğurganlık oranında görülen düşüş eğilimi, sosyal ve ekonomik gelişme sağlamak açısından olumlu bir gelişmedir.

2.1.2.İşsizlik

Günümüzde tüm ekonomilerin yaşadığı en önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkan işsizlik kavramının tanımı değişik şekillerde yapılmaktadır. Bunlar; Bir ekonomide çalışanlarla iş arayanların toplamı işgücünü oluşturmaktadır. Başka bir deyişle işgücünün miktarını; çalışabilir yaştaki nüfustan yetersiz ve özürlü olanlarla, geçerli ücret haddi ve çalışma saatlerinde çalışmak istemeyenlerin toplamını çıkartarak bulabiliriz. Bu tanımın tersi işsizliği tanımlayacaktır. Yani çalışma isteğine ve yeteneğine sahip olup, geçerli ücret haddi ve çalışma saatlerinde çalışmayı kabul ettiği halde iş bulamayan kimseye işsiz denilmektedir (Tunca,2005:5). Başka bir tanıma göre İşsizliği esas itibariyle; işgücünün değişik biçimlerde istihdama katılamamasından dolayı ortaya çıkan bir insan gücü kaybı olarak değerlendirebiliriz (Ekin:2).

1982 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Cenevre’de yaptığı Onüçüncü Çalışma İstatistikçileri Konferansında kabul edilen kararda da, işsizliğin uluslararası standart tanımı, üç unsur üzerine oturtulmuştur. Bu unsurlar, işsiz olma, halen çalışmaya elverişli bulunma, bir iş talep etme şeklinde sıralanmaktadır. 19. Uluslararası standartlara göre bu üç unsuru birlikte taşıyanlar işsiz kabul edilmektedirler (Başterzi,1996). Bu açıklamalar doğrultusunda işsizliği çalışma isteği ve arzusuna sahip, talep ettiği halde iş bulamayıp çalışamayan işgücü olarak tanımlayabiliriz.

Genel nüfus sayımı sonuçları (GNS), DİE hane halkı işgücü anketleri(HİA), Türkiye iş kurumu (İŞKUR) yayımları, Devlet planlama teşkilatı (DPT) Türkiye’de işgücü hakkında bilgilerin tümünü kapsayan ana veri kaynaklarıdır. Bu kaynaklar işgücü piyasasının gelişimini izlemek için gerekli istatistiki bilgilerin alt yapısı, iktisaden faal nüfus, istihdam, eksik istihdam ve işsizlik ile ilgili verilerden oluşmaktadır. Bu veriler hem istihdamın hem de diğer ekonomi politikalarının yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Yüceol,2005:120).

Ülkemizde işsizliğin boyutlarını tespit etmede bir çok güçlük bulunmaktadır. İşsizliğin ne zaman, ne de üretkenlik açısından yeterli bir araştırması yapılmamış, Bu kayıpların genişliği ve niteliği yeterli açıklıkla ortaya konulamamıştır. İşsizlik sorununun boyutlarını tespit etmede ortaya çıkan bir diğer güçlük ise, işgücü piyasasına ilişkin verilerin birden fazla kaynak tarafından ve genellikle farklı yaklaşımlarla yapılmasıdır (Ekin:13).

Tablo:3. İşsizlik Oranı

Yıllar	İşsizlik oranı (%)
1990	8.0
1991	8.2
1992	8.5
1993	9.0
1994	8.6
1995	7.6
1996	6.6
1997	6.8
1998	6.9
1999	7.7
2000	6.5
2001	8.4
2002	10.3
2003	10.3
2004	10
2005	10.3
2006	9.9
2007	9.9
2008	9.9
2009	14.9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4087>

Genç ve dinamik nüfusa sahip olan Ülkemizde işsizlik oranının yüksek olması, uzun yıllardır çözülmeye çalışılan en önemli sosyo-ekonomik sorunlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Tablo.3’de 1990 yılından 2009 yılına kadar olan işsizlik oranı verilmiştir. 1990 yılında %8.0 oranına sahip işsizlik oranı, 1999 yılında %7.7 olmuştur. 2000 yılında işsizlik oranının %6.5 olması, 1990’lı yıllardan günümüze kadar sahip olduğumuz en

düşük işsizlik oranıdır. Fakat Ülkemizde 2001 krizinin ortaya çıkmasıyla işsizlik oranının yükseldiği görülmüştür. Kriz ortamları işsizliği arttıran önemli faktörlerin arasında bulunmaktadır. Her ekonomik krizde işsizlik oranında artış gözlenmekte ve buna bağlı olarak kayıt dışı istihdamda yükselmeler olmaktadır. Kriz geçtikten sonra bile işsizlik ve kayıt dışı istihdam oranlarının eski düzeyine dönmesi uzun zaman almaktadır. 2002 ve 2003 yılında %10.3 olan işsizlik oranı yıllar itibariyle düşme eğilimi göstermiş, 2008 yılında %9.9 oranına düşmüştür.

2007 yılında ABD konut kredilerine ilişkin geri ödeme güçlükleri nedeniyle finans piyasalarında başlayan dalgalanmalar, 2008 yılı Eylül ayından itibaren derinleşerek küresel bir finansal krize dönüşmüştür. ABD ve Avrupa'da bir çok banka iflas etmiş, finansal konsolidasyona gidilmiş ve kamu müdahaleleri gerçekleştirilmiştir. Mali sistemdeki sorunlar ve oluşan belirsizlik ortamı yatırımcı ve tüketici güvenini olumsuz yönde etkilemiş; buna bağlı olarak iç ve dış talebin azalması ve kredi imkanlarının zorlaşması nedeniyle bir çok ülkede üretimde önemli düşüşler gözlenmiştir. Yaşanan bu küresel kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Gerek dış talep gerekse iç talepteki gerilemeye bağlı olarak Türkiye ekonomisinde üretim, ihracat ve işsizlik göstergeleri olumsuz yönde etkilenmiştir (Hazine,2009:3). Bu kriz ortamı 2009 yılının işsizlik oranının hızlı bir şekilde yükselmesine sebep olmuş, düşme eğilimi gösteren işsizlik oranı 2009 yılında %5 oranında artarak, %14.9 oranına yükselmiştir.

Tablo 4'de görüldüğü gibi TÜİK'in (26 Bölge) düzeyine göre, işsizlik oranı İstanbul ve İzmir bölgesinde yüzde 11.2, Ankara bölgesinde yüzde 12.1, Kocaeli,Sakarya, Düzce,Bolu,Yalova bölgesinde yüzde 10.7, Antalya,Isparta,Burdur Bölgesinde yüzde 7.3, Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye Bölgesinde yüzde 12.1, Malatya,Elazığ, Bingöl,Tunceli bölgesinde yüzde 13.7, Gaziantep,Adıyaman,Kilis Bölgesinde yüzde 15.1, Şanlıurfa, Diyarbakır Bölgesinde yüzde 12, Ağrı, Kars,Iğdır,Ardahan Bölgesinde de yüzde 5.2'dir.

Tablo:4. Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2006)

Bölge	İşsizlik oranı (%)
İstanbul	11.2
İzmir	11.2
Ankara	12.1
Kocaeli	10.7
Sakarya	10.7
Düzce	10.7
Bolu	10.7
Yalova	10.7
Antalya	7.3
Isparta	7.3
Burdur	7.3
Hatay	12.1
Kahramanmaraş	12.1
Osmaniye	12.1
Malatya	13.7
Elazığ	13.7
Bingöl	13.7
Tunceli	13.7
Gaziantep	15.1
Adıyaman	15.1
Kilis	15.1
Şanlıurfa	12
Diyarbakır	12
Ağrı	5.2
Kars	5.2
Iğdır	5.2
Ardahan	5.2

Kaynak: Gaziantep Sanayi Odası, http://www.gso.org.tr/default.asp?syf=haber_detay&haber_id=965147498

Kayıt dışı sektöre eğilimi büyük ölçüde sosyo-ekonomik durum ve siyasi ortam etkilemektedir. Mesela işsizlik olgusu, genel olarak düşük ücret ve düşük yaşam standartları, resmi sektöründe işgücü talep eksikliği, kayıt dışı sektörde bir artışa neden olabilir (<http://www.irex.ru/press/pub/polemika/01/sin>).

Uluslararası çalışma örgütü (ILO) ülkeler arasında işsizlik oranlarıyla ilgili karşılaştırmaları etkinleştirmek ve bireyleri söz konusu emek piyasası durumları içinde sınıflandırabilmek için 1954 den itibaren kılavuzlar hazırlamakta ve tanımları revize etmektedir. Günümüzde bunlar en azından belirli bir düzeyde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından adapte edilmektedir (Yüceol,2005:119).

Günümüzde gelişme seviyeleri ne olursa olsun tüm ekonomilerin yaşadığı en önemli sorunlardan birinin işsizlik olduğuna kuşku yoktur. İLO'nun yayınladığı Dünya istihdam raporuna göre işsizlik evrensel bir sorun olarak ortaya çıkmakta, dünyada çalışabilir nüfusun %30'u, Türkiye de ise %27'si, yani 6 milyon kişi işsiz durumda bulunmaktadır (Ekin:4). Buradan da anlaşıldığı gibi Türkiye'de olduğu gibi dünyada da işsiz sayısı yüksektir. Ve çağımızın sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik oranlarının yüksek olması insanları kayıt dışılığına itmekte, bir nevi mecbur kılmaktadır.

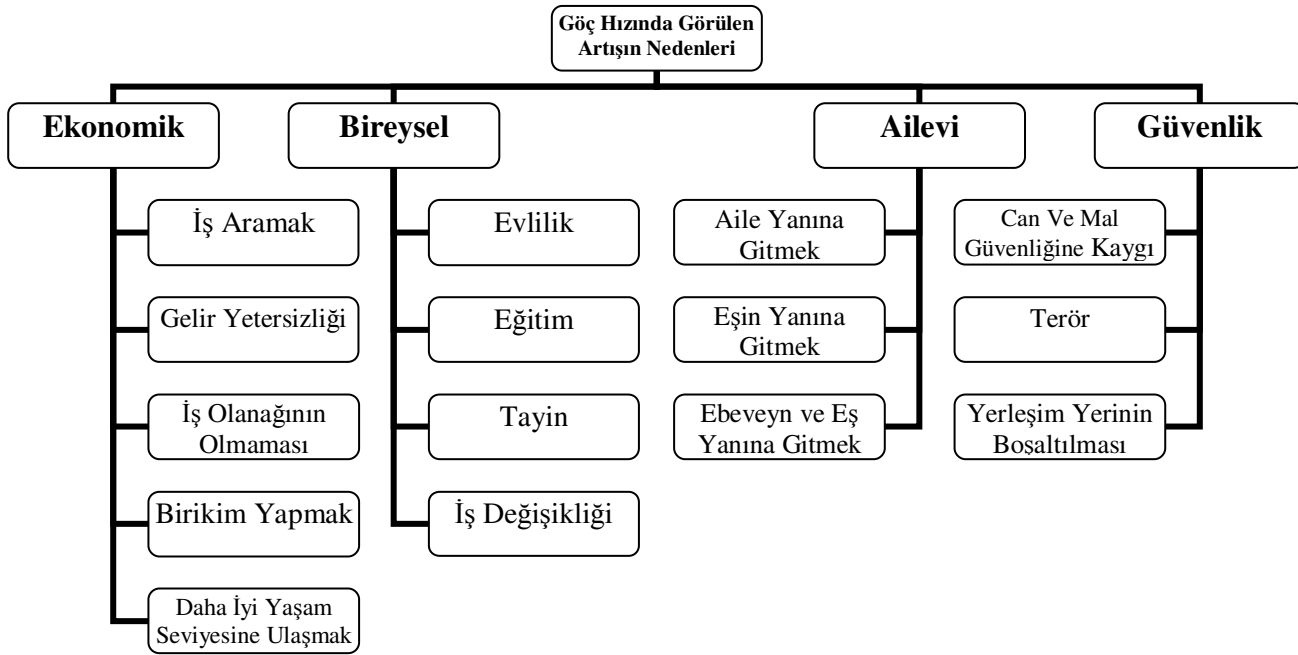
Ülkemizde işsizlik, hızlı nüfus artışı, sanayi ve hizmetler sektörünün yeterince gelişmemesi, kırdan kente göç, istihdam yaratıcı yatırımların ve istihdam politikalarının yetersizliği gibi nedenlerden dolayı yapısal bir karaktere sahiptir. Türkiye'de işsizlikle ilgili ana sorun, işsizliğin nitelik değiştirerek bir istihdam sorununa dönüşmesidir. Diğer bir deyişle, az gelişmiş bir işgücü piyasasında, kırsal kesimde geniş aile düzeni içinde, kentlerde ise, kayıt dışı istihdam biçimlerinde hiçbir yasal yükümlülük ve kayıt içine girmeyen sektörlerde, işsizlik, üretken olmayan istihdam biçimlerinin artışı şeklinde ön plana çıkmaktadır (Metin,2003:11).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sigortasının sınırlı olmasından dolayı insanlar yoksulluğa ve üretken olmayan yapay ve kayıt dışı istihdam biçimlerinde çalışmaya zorlanmaktadır (Ekin:2).

2.1.3.Kentleşme ve İç Göç

Göç olgusunu değişik biçimlerde tanımlamak mümkündür. Göç, insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesidir. Başka bir tanıma göre ise göç, birey veya grupların ekonomik, sosyal, kültürel vb. nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmelerine denir (Apan,2006:26). Bu tanımlar doğrultusunda göç kavramı, insanların içinde yaşadıkları çevreden sosyal, ekonomik, kültürel gibi nedenlerden dolayı başka çevrelere gitmesi olarak tanımlanabilir. Bu insanların kendi çevrelerinden başka çevrelere göç etme isteği kentleşme ile yakından ilgili olup birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Tarih boyunca görülen göç türleri kontrollü, zorunlu, ilkel, serbest ve zorlama göç olarak 5 kategoride toplanabilir. Bu göç türlerinden bizde ilk biçimi hariç diğer göç çeşitlerinin tamamı dönemsel bölümler halinde yaşanmış ve yaşanmaktadır (Apan,2006:26).

Kaynak:Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği,

<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y8pldWgmki0J:www.sagliklikentlerbirligi.org.tr>

Şekil:4. Göç Hızında Görülen Artışın Nedenleri

Şekil:4'de de görüldüğü gibi Türkiye'de göç hızında görülen artışın nedenlerini; ekonomik, bireysel, ailevi ve güvenlik nedenleri olarak sınıflandırmak mümkündür. Ekonomik nedenleri; iş aramak, gelir yetersizliği, iş olanağının olmaması, birikim yapmak, daha iyi yaşam seviyesine ulaşmak olarak, bireysel nedenleri; evlilik, eğitim, tayin, iş değişikliği olarak, ailevi nedenleri; ebeveyn yanına gitmek, eşin yanına gitmek, ebeveyn/eşin tayini olarak, güvenlik nedenlerini ise, can ve mal güvenliğine ilişkin kaygı, yerleşim yerinin boşaltılması, terör nedeniyle oluşan baskılar olarak sıralamak mümkündür (<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y8pIdWgmki0J:www.sagliklikentlerbirligi.org.tr>).

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra göç olgusu hız kazanmıştır. Bu da beraberinde kentlerin düzensiz büyümesine de yol açarak, yeni gelenlerin iskânı için planlı bir arsa ve konut politikasının izlenememesi de çözümü adeta imkânsız sorunları beraberinde getirmiştir. Kırsal kesimin içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik koşulların elverişsizliği, toprak ve gelir dağılımındaki dengesizlikler yüzünden geçim sıkıntısı çeken topraksız ve işsiz köylüler tarımdan ve köyden koparak kentlere yerleşme ihtiyacına girmiştir. Buna ulaşım ve iletişim olanaklarının eklenmesiyle de köyden kente göç artmıştır. Bu düzensiz göç de beraberinde bir çok sorun getirerek çarpık kentleşmeye yol açmıştır (Apan,2006:26).

Göç olgusu bireyleri ve toplumları etkileyen önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Göç olgusunun bireyleri etkileyen en önemli sonucu istihdam ve işgücü yapısında değişim olarak ortaya çıkmaktadır. Göç olgusu istihdamı iki yönde etkilemektedir. Bunlardan birincisi, makro seviyede işgücünün kentsel alanlardaki istihdam üzerindeki arz yönlü olan etkisidir. Göçlerin bir çok sebebi olmasına rağmen temel sebebi ekonomik kaynaklı olduğundan, göç eden bireyin temel hedefi iş bulmak olmaktadır. Göç, işgücü piyasası açısından, emek arzına karşı yeterince talep oluşturamayan yerlerde işsizliğin kente taşınması olarak görülmektedir. Bu ise kentsel alandaki işsizler için bir rekabet unsuru (yedek işgücü deposu) oluşturarak iş piyasasında çalışma koşullarını olumsuz etkilemektedir. Bu etkileme ise, ücretlerin düşmesi, işçi devrinin ve kayıt dışılığın artması şeklinde sonuçlara yol açmaktadır. İkinci yönü ise; işgücü yapısındaki dönüşümün toplumsal etkisidir. Göç edenler, tarımsal işgücü yapısından kentsel işgücü yapısına geçerken, bu geçiş sadece göç eden bireyi değil, bir bütün olarak tüm hane halkını etkilemektedir. Kentsel alandaki istihdam şartları genel olarak tüm bireyleri etkilemekle birlikte, bu etki kadınlar, çocuklar, gençler ve aile reisleri üzerinde görülen etkileri farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Başel:308).

Köyden kente, doğudan batıya, yurt içine veya yurt dışına nereye olursa olsun göç eden bireylerin yaşamı hem de göç alan yerlerin yapısı etkilenmektedir. Göçün işgücü piyasasında yarattığı önemli bir diğer etkide; buldukları yerlerden başka yerlere iş elde etme arzusuyla göç eden niteliksiz işgücünün, iş bulamadıkları takdirde kayıt dışı çalışmayı kabul etmesi ve bunun sonucunda kayıt dışı istihdam sorununun oluşmasına ve kayıt dışı istihdam oranının artmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de köyden kente göç hareketi son yıllarda hız kesmesine rağmen, günümüzde de devam etmektedir. Kırdaki nüfus 1980’li yıllarda toplam nüfusun %55’ini oluştururken günümüzde ise göçün artması nedeniyle bu rakamın daha düşük olduğu gözlenmektedir. Büyük kentlere doğru yaşanan bu göçün artması bir yandan gecekondulaşmayı arttırırken, diğer yandan kayıt dışı sektörü meydana getirmiştir (Yereli ve Karadeniz,2004b:106).

Türkiye’de göç boyutlarını ve nedenlerini belirlemek üzere Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) göç araştırmaları yapmaktadır. DPT’nin yaptığı araştırmalara göre Ağrı,Batman, Bingöl,Bitlis,Diyarbakır,Elazığ,Hakkari, Mardin,Muş,Siirt,Şırnak,Tunceli ve Van en çok göç veren 14 il’dir.Yoğun göç alan 10 ili ise İstanbul, Ankara, İzmir, Adana,Mersin,Bursa,Antalya,Malatya,Manisa ve Kocaeli olarak sıralayabiliriz (<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y8pldWgmki0J:www.saglikkentlerbirligi.org.tr>).

Bu doğrultuda alınması gereken en önemli önlemler hızlı nüfus artışının durdurulması ve iç göçün önüne geçilmesi olacaktır. Türkiye’de iç göç uzun yıllar süresince bir keyfiyet değil, bir zorunluluk özelliği taşımıştır. Terörün durmuş olması önemli bir gelişme olsa da tek başına yeterli olmamaktadır. Çeşitli çalışmalardan da görüldüğü gibi iç göçün önemli bir nedeni ekonomiktir. Bu nedenle ekonomik sorunların çözümü konusunda ciddi bir program hayata geçirilerek kayıt dışı istihdam oranı azaltılması hedeflenmelidir (Algan,2004).

2.1.4. Çocuk İşgücü

Kayıt dışı istihdamın önemli bir kısmını çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Ülkemizde nüfus artış hızının yüksek olmasından dolayı çocuk sayısında yükselmeler görülmektedir. İşsizlik oranının azaltılamaması hatta giderek yükselmesi sonucu yoksullaşan aileler, ekonomik sıkıntılarını çocuklarının işgücünden yararlanarak azaltma yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda ise çocuk işgücü kavramı ortaya çıkmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 15-24 yaş grubu arasında olup çalışanları genç işçi olarak kabul ederken çocuk işgücü sınırında benimsediği yaş sınırı ise 15'dir. Buna göre 15 yaşın altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma hayatına erken yaşta atılan çocuklara "çalışan çocuk" yada "çocuk işgücü" denilmektedir (Karabulut,1996:4). Bu yaş sınırlamasına göre genç işçi ve çalışan çocuk kavramları ortaya çıkmakta ve bunlar ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedirler.

Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletlerin Çocuk haklarına dair sözleşmesinin 1.maddesine göre 18 yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmaktadır. Yani buradan anlaşılacağı gibi Ülkemizde 18 yaşını doldurmadan çalışanlara çocuk işgücü denilmektedir. Bu bağlamda çocuk işgücü ve genç işgücü arasında pek bir fark oluşmamaktadır.

Her ülkede sosyal, kültürel, ekonomik gibi pek çok nedenden dolayı rüştünü kazanmadan kendi rızası yada rızası olmadan çalışan bir çok çocuk bulunmaktadır. Çalışan çocukların hangi sektörlerde ve hangi çalışma koşullarında çalıştıklarını; sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu(TUİK) çeşitli dönemlerde çocuk işgücü araştırmaları yapmıştır. Tablo:5'de Türkiye İstatistik Kurumunun 1994,1999, 2006 yılında yaptığı çocuk işgücü araştırmaları göstergeleri verilmiştir.

Tablo: 5.Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri (Bin kişi)

	1994	1999	2006
Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	59.736	65.422	72.957
0-5 Yaş Grubundaki Nüfus	8.469	7.930	8.479
6-14 Yaş Grubundaki Nüfus	10.945	11.938	12.477
6-17 Yaş Grubundaki Nüfus	14.968	15.821	16.264
İstihdam (6 yaş +)	20.984	22.124	22.963
İstihdam (6 - 14 yaş)	958	609	318
İstihdam Oranı (6 - 14 yaş)	8.8	5.1	2.6
İstihdam (6 - 17 yaş)	2.269	1.630	958
İstihdam Oranı (6 - 17 yaş)	15.2	10.3	5.9
Kent	611	478	457
Kır	1.659	1.151	502
Erkek	1.372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1.510	990	392
Tarım dışı	759	640	566
Ücretli veya Yevmiyeli	648	617	513
Kendi hesabına veya işveren	52	28	26
Ücretsiz aile işçisi	1.570	985	420

Kaynak: TÜİK Çocuk İşgücü Araştırması,2006 Haber Bülteni,
<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2444>

Tablo 5’de dikkatleri üzerine çeken nokta 6–17 yaş arasındaki nüfus oranının yani genç nüfusun yıllar itibariyle bir artış içerisinde olmasına rağmen 6-17 yaş arasındaki istihdam oranının düşme eğilimi içerisinde olmasıdır. Buda çocuk çalışma oranı yüksek olan ülkemizde iyileşme yolunda iyi gelişme olarak görülebilir.

Çocuk işçi çalıştırmak, düşük ücret ve sigortasız çalışma sebebiyle işveren açısından düşük işgücü maliyeti anlamına gelmektedir. Öte yandan, çocukların çalıştırılması, ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde, ailelerin ekonomik sıkıntılarını azaltmaktadır. Toplumdaki 18 yaşın altındaki kişilerin sigortalı olamayacağı yönündeki yaygın inanışta çalışan çocukların ilgili kuruma bildirilmemelerine neden olmakta bu da çocuk işgücünün kayıt dışı istihdamın bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir (Yereli ve Karadeniz,2004b:73).

Çocuk emeği üzerine yapılan araştırmalarda, çocuk işçiliğinin tanımı yapılmakta, çocukların çalıştıkları sektörler saptanmakta, çalışma biçimleri belirlenmekte ve ilgili ulusal ve uluslararası sosyal hukuk değerlendirilmektedir. Merkez ülkelerde, çocuk işçiliğini, bu ülkeler özelinde, görece yüksek ekonomik gelişmişlik/refah düzeyi, uzun eğitim süreleri, teknolojik gelişmişlik ve yasal düzenlemelerin ve denetimin varlığı ile önemli ölçüde kontrol altına alındığını belirtmektedirler. Çevre ülkelerde ise, yoğun çocuk emeği kullanımının temel nedenleri olarak yoksulluğu, gelir dağılımındaki eşitsizliği, iç göçü, çarpık kentleşmeyi ve aile gelirlerindeki hızlı düşüşleri göstermektedirler (Özdemir ve Özdemir,2005:8).

Anayasamızın 50 maddesine göre “kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” denmektedir. Ve bu şekilde toplumun geleceği olan bu bireyler korunmaya çalışılmıştır. Yaşadıkları toplumların yarınlarını belirleyen Çocuklar ve gençler yeteri ve gereğince korunabilmeleri halinde toplumların geleceklerinin güvencesi olabilirler. Bu nedenle, çocuk ve genç çalışma yaşamından alıkonulmadığı zaman özenle korunulmalıdır. Bu gereklilik kamusal yararlaraya dayandığı için, bu alanda devletin doğrudan sorumluluğu bulunur (Şişman,2003:20).

2.1.5.Yabancı Kaçak İşçiler

Dünyada bir çok insan, ailevi, sosyal, ekonomik gibi çeşitli bir çok nedenden dolayı ülkelerini terk etme yani başka ülkelere göç etme eğiliminde bulunmaktadır. İnsanların bu göç etme eğilimleri kendileri ve göç ettikleri ülkelerin emek piyasaları üzerinde bir çok dengesizliğe yol açarak yabancı işçi sorununu oluşturmaktadır.

Yabancı kaçak işçi kavramını tanımlayacak olursak bulunduğu ülkeye vatandaşlık tabiiyeti ile bağlı olmayan, mevcut yasal düzenlemelere göre uygun oturma çalışma izni ve konaklama izni bulunmayan birey olarak tanımlanabilir (ÇGSB,2004:37). Bir başka tanıma göre; yabancı kaçak işçi resmi veya resmi olmayan yollardan bir ülkeye giriş yaparak ülkede belirli bir süre yada süresiz şekilde kalan, çalışmaları ve ikametleri konusunda kamu kurum ve kuruluşlarına bildirilmemiş bireyler olarak tanımlanabilir (Karadeniz,2001:9). Bu iki tanımda da en dikkat çeken nokta, yabancı kaçak işçilerin; bir ülkeye resmi veya resmi olmayan yollardan girerek çalışma ve konaklama izni bulunmadan çalışması ve bunun sonucunda ilgili kamu ve kuruluşlarına bildirilmeyen bireyler olmalarıdır.

Yabancı kaçak işçi durumuna geçen çalışanlar;

- Girişi yasal, çalışmaları yasal olmayanlardan,
- Tamamen yasadışı yollardan ülkeye girenler ve çalışanlardan,
- Yasal yollardan giriş yaparak, vatandaşlık için başvurup ikamet tezkeresi ile oturanlar ve çalışanlardan,
- Yasal olarak giriş yapıp, başka ülkeye geçmek için çaba sarf ederken çalışanlardan,
- Mülteci olarak çalışanlardan, oluşmakta , belirtilen durumlardan birinde bulunan ve çalışan bireylerin statüleri o ülkenin hukuk kurallarına aykırı durum oluşturmaktadır (<http://kadim.istanbul.gov.tr/Portals/Kadim/images/proje.pdf>).

Türkiye’de çok sayıda yabancı kaçak işçi olduğu bilinmektedir. Yapılan tahminlere göre bu kaçak işçilerin sayısı 1 milyonu aşmış durumdadır. Bunların önemli bir kısmı insan tüccarları tarafından ülkemize gelmiş ve kayıt dışı sektörde çalışmaya başlamıştır (Ekin,2001:12). Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra, Türkiye’ye bu ülkelerden gelen işçi sayısı yükselmiştir. Bu yabancı işçilerin yoğun çalıştığı sektörler ev işleri, tekstil atölyeleri, inşaat tipi piyasalardır. Bu çalışanlar yabancı kaçak işçi olarak isimlendirilmekte ve

kayıt dışı istihdamın sayısını arttırmaktadır (Algan,2004:1). Yabancı kaçak işçiliğin Marmara, Ege, Akdeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Alptekin,2007:8).

Dünya nüfusunun hızlı artışı, üçüncü dünya ülkelerinde her zaman işsizliğin var olması, gelişmiş ülkelerin dışındaki ülke vatandaşları arasında beklentilerin niteliğinde yükselme, mültecilere daha cömert sığınma yardım politikaları, ucuz işgücüne işverenlerin talepleri, göçmen yasalarının ve yasadışı göçmenlere yönelik uygulamanın yetersizliği gibi faktörler yabancı kaçak işçiliğe neden olmaktadır (ÇGSB,2004:34).

Türkiye, 1990'lı yılların başından itibaren yabancı kaçak işçilik sorunu ile karşılaşmaya ve işçi göçü alan bir ülke durumuna geçmeye başlamıştır. Ülkemizin işçi göçü almasının nedenleri arasında; vize almak veya kaçak yollardan girmenin Avrupa birliği ülkelerine göre daha kolay olması, Avrupa'ya göre ucuzluğu, kolay erişebilirliği, halkın yabancılara karşı hoşgörüsü, Avrupa'ya bir köprü oluşturması, komşu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık, iç karışıklıklar ve savaş gibi nedenlerle ülkelerinde yaşamayan ve iş bulamayanların tercih etmeleri, jeopolitik konumunun yabancı kaçak işçilerin hedef ülkesi durumuna gelmesi sayılabilir (ÇGSB,2004:36).

İşverenlerin yabancı kaçak işçi çalıştırmayı tercih etmelerinin en önemli nedeni; bu işçilere Amerikan doları cinsinden yapılan ödemelerin Türkiye'deki asgari ücretin beş de birine denk gelmesidir. Bu ücretten çalışmaya razı olanlar bulunduğu sürece ülkemizin kaçak işçilik sorununun çözümü zor gibi görülmektedir (Karadeniz ve Yereli,2004;67). İş kazaları, hastalık gibi durumlarda hiçbir güvenceleri olmayan yabancı kaçak işçilerin düşük ücretlerle çalışmaya razı olması ülkemizin emek piyasasında dengesizliklere yol açtığı gibi kayıt dışı istihdam sorununu da önemli boyutlara taşımaktadırlar.

Yabancı kaçak işçi istihdamı kayıt dışı ekonomide kayıt dışı istihdam olarak ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı işçi istihdamının önemli bir parçasını oluşturan yabancı kaçak işçiler, kayıt dışı sektör işçiliğinin oranının arttırmakta, yerli işçilerin çalışma koşullarını kalitesizleştirmekte ve ücretlerini düşürmekte ve sendikasızlaştırmayı hızlandırmaktadır (Ekin,2001;13).Öte yandan, yabancı kaçak işçi açısından da olumsuzluklar bulunmaktadır. Yasa dışı çalıştıklarından dolayı yakalanma ve sınır dışı edilme korkusuyla yaşayan yabancı kaçak işçiler bu nedenle kısa sürede fazla para biriktirip ülkelerine dönme beklentisi içinde

olduklarından, ağır çalışma koşullarını kabul etmektedirler. Bu sebeple sağlık sosyal güvenlik ve sendikal haklardan mahrum kalmaktadırlar (Kral:72).

4817 sayılı yabancıların çalışma izinleri hakkındaki Kanunda, yabancı çalıştıran işverenlere de belirli yükümlülükler getirmektedir. Kanun'a göre, yabancı çalıştıran işverenler, yabancıya çalışmaya başladığı tarihten itibaren en geç 15 gün, hizmet sözleşmesinin sona erdiği tarihten itibaren en geç 15 gün içerisinde, eğer yabancı çalışma izninin verildiği tarihten itibaren 30 gün içerisinde çalışmaya başlamamışsa, 30 günün bitiminden itibaren en geç 15 gün içinde durumu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bildirmekle yükümlüdürler. Yönetmelikte bu bildirimlerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na elektronik posta yoluyla da yapılabileceği düzenlenmiştir. Bu bakımdan gerek 4817 sayılı Kanun, gerekse Kanuna ilişkin yönetmelikler, ülkemizde çalışmak isteyen yabancıları ilgilendirdiği kadar, bu yabancıları istihdam edecek işverenleri de çok yakından ilgilendirerek, bu konuda uyulması gerekli usul ve esasları düzenlemektedirler (Işığışık:450). Ayrıca Çalışma izni olmaksızın bağımsız çalışan yabancı ile bağımlı çalışan yabancıya, bu yabancıyı çalıştıran işveren veya işveren vekiline idari para cezası verilmesi kabul edilmiştir. Yanı sıra, yabancıyı kaçak çalıştıran işveren veya vekiline, yabancıya ve varsa eş ve çocuklarının konaklama giderlerini, ülkelerine dönmeleri için gerekli masrafları ve gerektiğinde sağlık harcamalarını karşılama zorunluluğu getirmiştir (Kral: 72).

2.2. EKONOMİK NEDENLER

Kayıt dışı istihdam oranının artmasındaki en önemli nedenlerden bir tanesini ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Enflasyon, işletmelerin yapısından kaynaklanan rekabet gücü düşüklüğü, gelir dağılımındaki adaletsizlik bir ülke ekonomisini zarara uğratan faktörlerin başında yer aldığı gibi kayıt dışı istihdama neden olan ekonomik nedenleri de oluşturmaktadır.

2.2.1. Enflasyon

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin devamlı olarak yükselmesi nedeniyle paranın sürekli olarak değer kaybetmesi veya tüketicilerin satın alma gücünü yitirmesi demektir. Buradan da anlaşıldığı gibi enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir. Bir ekonomide

bazı malların fiyatları artarken bazıları ise düşmektedir. Önemli olan fiyatların seyridir (DİE,2005:8).

Ülkemizde, özellikle 1970'lerin sonlarına doğru ve 1980 yılında üç haneli rakamlara ulaşan enflasyon belli dönemlerde bir ölçüde indirilmekle beraber, alınan bütün tedbirlere rağmen yüksek seviyesini sürekli korumuştur. Yüksek oranlı ve sürekli enflasyonun, gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etkide bulunması ve hane halkı satın alma gücünü olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Bilen ve Es,1998:376).

1970'li yıllardan bu yana devam eden yüksek enflasyon oranı ücretlilerin satın alma gücünü düşürerek, ikinci bir işte çalışmayı bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu zorunluluk ta çalışanları kayıt dışı çalışmaya iten en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Diğer taraftan işverenlerin enflasyonun yüksek olması nedeniyle vergi ve sigorta primi ödeme isteklerini azalmış, çalışanlarının ve kendilerinin vergi ve primlerini ödemek yerine bunları ucuz kredi olarak kullanmaya tercih eder olmalarına sebep olmuştur. Daha da önemlisi enflasyonun yüksekliği sebebiyle yüksek olan vergi ve sigorta primleri sayesinde işverenler yatırımlarını başka ülkelere yapmaya yönelmişlerdir. Bu durum ise istihdamın azalmasına ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır (Yereli ve Karadeniz,2004b:89).

Enflasyonist ortamlarda bireylerin reel gelirleri artmasa da vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar. Enflasyon nedeniyle ortaya çıkan kârların vergilendirilmesi, elde edilen gelirin enflasyon sonucu artarak yüksek oranlı vergi dilimlerine dahil olması ve yine enflasyon nedeniyle satın alma gücünde meydana gelen aşınmadan dolayı bireyler elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını vergi idaresinden gizleme yoluna gitmektedirler. Bu durum vergi hasılatının azalmasına ve Hazine'nin kamu harcamalarını finanse etmek için borçlanma ya da para basma yoluna gitmesine yol açmakta, bunun sonucu olarak faiz oranları yükselmekte ve sonuçta enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır (Işık ve Acar,2003:120).

Tablo:6. Enflasyon Oranı (ÜFE)

Yıllar	Üfe oranı (%)
1995	125,9
1996	78,1
1997	75,7
1998	101,6
1999	65,9
2000	68,9
2001	35,9
2002	73,2
2003	26,4
2004	16,2
2005	9,47
2006	10,39
2007	9,93
2008	6,44
2009	9,50

Kaynak:T.C.Merkez bankası <http://evds.tcmb.gov.tr/>,Türkiye İstatistik Kurumu

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id= 3518&metod=IlgiliGosterge> sayfalarından alınarak hazırlanmıştır.

(ocak ayı baz alınmıştır)

Üretici fiyat endeksi (ÜFE), yıllık veya enflasyon oranlarını belirlemek üzere 2005 yılından bu yana kullanılmaktadır.Gayri safi milli hasılda içinde yer alan iktisadi faaliyet kollarından,tarım,avcılık,ormancılık,balıkçılık,madencilik,taşocakçılığı,imalat,sanayi,elektrik, gaz ve su sektörleri kapsamaktadır.Enflasyon ve ekonomideki fiyat hareketlerinin izlenmesi, hükümetlerin ekonomik politikalarının belirlenmesi, ücretlerin ve fiyatların ayarlanması, üretim ve verimlilik hesapları, muhasebe hesapları, fiyat analizlerine ilişkin çalışmalar, yatırım kararları karar alıcılara bu konularda yardımcı olan bir endekstir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cretici Fiyat Endeksi>).

Tablo:6'da 1995 yılı itibariyle üretici fiyat endeksleri oranları verilmiştir. 1995 yılında %125.9 olan ÜFE oranları yıllar itibariyle düşme eğilimine girmiş, 1998 yılında yaşanan krizin etkisiyle %24.3 oranında artış göstererek 101.6 oranına yükselmiştir. 1999,2000,2001 yıllarında olumlu gelişmeler sağlanan ÜFE oranlarında, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri 2002 yılında etkisini hızlandırmaya başlamış, 2002 yılında %73.2'ye yükselmiştir.2003 yılında %26.4, 2004 yılında %16.2, 2005 yılında %9.47, 2006 yılında 10.39, 2007 yılında %9.93, 2008 yılında %6.44, 2009 yılında %9.50 oranında olduğu görülmüştür. Tablo:6'da görüldüğü gibi 1990'lı yılların başında üç haneli rakamlara sahip olan ÜFE oranı yıllar itibariyle tek haneli rakamlara indirilmiştir.

Tablo:7. Enflasyon Oranı (TÜFE)

Yıllar	Tüfe oranı (%)
1995	139,9
1996	64,9
1997	78,0
1998	92,5
1999	50,0
2000	66,4
2001	28,3
2002	92,0
2003	32,6
2004	10,59
2005	10,7
2006	5,11
2007	9,37
2008	6,44
2009	6,43

Kaynak:T.C. Merkez bankası <http://evds.tcmb.gov.tr/>, Türkiye İstatistik Kurumu

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id= 3518&metod=IlgiliGosterge> sayfalarından alınarak hazırlanmıştır.

(ocak ayı baz alınmıştır)

Tüketici fiyat endeksi (TÜFE), bireylerin ortalama tüketim kalıplarını yansıtan bir mal ve hizmet sepetinin aylık dönemler itibariyle fiyat değişimini ölçer. Endeks sepetinde yer alan mal ve hizmetlerin miktar ve kalite değişimleri göz önüne alınarak endeksin sadece fiyat hareketlerini yansıtması sağlanmaktadır. Perakende fiyat değişimleri ve bu oluşan fiyat değişimlerinden bireylerin nasıl etkilendikleri ile ilgili enflasyon oranı, Tüketici Fiyatları Endeksi değişim oranıdır (DİE,2005:9).

Tablo:7'de 1995 yılından bu yana tüketici fiyat endeks oranları verilmiştir. 1995 yılında tüketici fiyat endeks oranını %139.9 oranında olmuştur.(**Tablo:7**) 2001 yılı itibariyle %28.3'e düşen tüketici fiyat endeks oranı 2001 yılında yaşanan krizin etkisiyle, 2002 yılında % 92.0 oranına yükselmiştir. 2003 yılında %32.6, 2004 yılında %10.59, 2005 yılında %10.7, 2006 yılında %5.11, 2007 yılında %9.37, 2008 yılında %6.44, 2009 yılında %6.43 oranında olduğu görülmüştür.

İktisadi kriz ve durgunluk dönemleri kayıt dışı çalışmaya uygun bir zemin yaratmaktadır. Bu dönemlerde işsizler, kayıtlı ekonomide bulamadığı istihdam imkanlarını kayıt dışı ekonomide aramaktadırlar. İşverenler ise işçi maliyetlerini düşürmek ve istihdam-üretim açısından esnek davranabilmek için kayıt dışı sektöre yönelmektedirler. (http://www.kayitdisiekonomi.com/files/calisma_meclisi_Kayitdisi_istihdam.doc).

2.2.2. İşletmelerin Rekabet Gücünün Düşüklüğü

Ülkemizde rekabet baskısının şirketleri firma içi rekabeti kabul etmeye, küçülmeye, kaynakları dışarıda aramaya ve üretim birimlerini bağımsız kar merkezleri olarak yeniden düzenlemeye itmesinin bu konuda önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. Çünkü artan işsizlikle birlikte bu gelişmeler geçici ya da yarı zamanlı işçilere olan ihtiyacı arttırmakta ve bu durumun sonucunda ise, işgücünün marjinalleşmesine ve kaçak hale gelmesine yol açabilmektedir (Yüceol,2005:126).

İşveren üzerindeki mali yükümlülüklerin etkisi özellikle küçük işletmelerde kendini daha fazla hissettirmektedir.Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) ülkemizde toplam istihdamın %45'ini, yatırımların %27'sini gerçekleştirirken toplam kredilerin sadece %3-

4'ünü kullanmaktadır. Bu tür işletmeler ancak ağır mali yükümlülüklerden (vergi, sigorta primi vb.) kaçarak kendilerine finansman kaynağı yaratabilmektedir (TİSK,2009).

2.2.3. Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk

Gelir dağılımı; Bir ülkede belirli dönemler içinde üretilen gelirin fertler, fertlerden oluşan gruplar veya üretim faktörleri arasında bölünmesi olarak tanımlanabilir (Bilen ve Es,1998:376). Gelir dağılımı ve yoksulluk arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Gelir dağılımında adaletsizlik ne kadar yüksek olursa yoksulluğunda o ölçüde yükselmesi olası bir olaydır. Bu sebeple gelir dağılımı ve yoksulluk konusu birbirinden ayrı düşünülmemekle birlikte ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

Yüksek enflasyon, iktisadi kriz dönemlerinde gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına yol açan bir faktördür. İktisadi krizler, milli paranın değer yitirmesi, işsiz kalma korkusu, iflas etme ve benzeri yollarla gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. İktisadi ve sosyal şokların olumsuz etkilerini hafifleten veya ortadan kaldıran sosyal güvenlik ağlarının genellikle yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde iktisadi krizlerin etkisi daha fazla olmaktadır. Bu durumda çalışanlar üç seçenekle karşı karşıya kalmaktadırlar: daha düşük bir ücreti kabul etme, kayıt dışı sektöre kayma veya işsiz kalma. Her üç halde de gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenmektedir (Aktan ve Vural,2002).

Ülkelerde gelir dağılımında adaletsizliğin görülmesi, ülke vatandaşının yoksullaşmasına buna bağlı olarak ta yoksullaşan bireylerin hayatlarını devam ettirmeyi sağlamak için gelirlerini kayıt dışı sektöre yönelerek temin etmelerini sağlaması nedeniyle kayıt dışı istihdam oranını arttıran faktörler arasında bulunmaktadır. Zaten yoksul olan bu bireylerin işsiz kalma korkusu kayıt dışı çalışmayı kabul etmelerine neden olmaktadır.

Ülkemizde olduğu gibi gelişmekte olan ülkeler içinde de, gelir dağılımının gelişmiş ülkelere göre daha adaletsiz dağılmasının en önemli nedeni, tarım kesiminin ekonomideki ağırlığını koruması ve dolayısıyla nüfusun büyük kesiminin tarım sektöründe çalışmasıdır. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımının daha adil bir şekilde dağılmasında, uygulanan sosyal politikalar yanı sıra, ücretliler kesiminin payının yükselmiş olması ve firmaların halka

açılmasıyla servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasının önemli rolü olmuştur (Bilen ve Es,1998:377).

Türkiye’de bölgelerarası, iller arası hatta aynı ilin ilçeleri arasında bile gelir dağılımında bozukluklar vardır. Kayıt dışı oranının artması vatandaşlar arasında adaletsiz gelir dağılımına neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler geçmişten bugüne kadar hem yönetimleri hem de bireyleri olumsuz şekilde etkilemiştir. Bireyleri kayıt dışı çalışmaya yönlendirirken bazı ülkelerde ise rejimlerin sonunu getirmiştir. Örneğin Fransız ihtilalinin çıkış nedenleri arasında gelir dağılımındaki adaletsizlik de vardır (Temir:35).

2.3. İDARİ VE YASAL SİSTEMDEN KAYNAKLANAN NEDENLER

Kayıt dışı istihdam oranının artmasındaki en önemli nedenlerden bir tanesini idari ve yasal sistemden kaynaklanan nedenler oluşturmaktadır.Çalışma yasaları, Türk vergi sistemi,devletten yapısından kaynaklanan faktörler kayıt dışı istihdama neden olan idari ve yasal sistemden kaynaklanan nedenleri oluşturmaktadır.

2.3.1.Çalışma Yasaları

İşçi açısından iş güvencesi anlamına gelen kıdem tazminatı, ihbar tazminatı ve işsizlik sigortası, işveren açısından maliyet oluşturmaktadır. Bu maliyetleri tamamıyla işverenler üstlenmektedir. İşçinin işe başladığı tarihten itibaren hizmet akdinin devamı süresince her yıl için otuz günlük kıdem tazminatı ödenmektedir. İşçi çalıştıkça yıl sayısı ve ücreti artmakta, kıdem tazminatı miktarı da çalışma süresinin oranında artmaktadır. Kıdem tazminatının mali yükünden kaçmak isteyen işverenler ya kayıt dışı çalışanları tercih etmekte ve bunun sonucunda kıdem tazminatını sıfırlayıp, çalışanları yeniden işe başlamış gösterme yoluna gidebilmektedir. Bu durum, uzun süreli istihdam için bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca ihbar tazminatının da benzer sonuçları bulunmaktadır. Ülkemizde çalışma hayatını düzenleyen yasaları sosyo-ekonomik bütünlük içerisinde ve ekonomik imkanlarla bağdaşır nitelikte çözümler bulunmalıdır. Yine 4447 sayılı kanunla yürürlüğe giren işsizlik sigortası, işçi açısından iş güvencesi oluşturup Türkiye’nin önemli bir sorununa çözüm olurken, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlara bağlı olarak işverene ek bir yük getirmektedir. İşverenin

bu ek yük ile karşı karşıya kalması sonucunda kayıt dışı işçi çalıştırma yoluna gitmesi kayıt dışı istihdamın genişlemesine yardımcı olmaktadır (Güloğlu,2005:24).

Kayıtlı olan işletmeler üzerinde bir takım sosyal yükler bulunmaktadır. Bu yüklerin ağırlığı işletmeleri kayıt dışılığa yönlendirmektedir. Bu yükler;

- Sosyal amaçlı fonlar için yapılan ödemeler (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik, Savunma Sanayini Destekleme, Çevre Kirliliğini Önleme Fonları, Eğitime Katkı Payı vb. ödemeler),
- İşsizlik sigortası,
- Toplam istihdamın % 8'i oranında bulunan zorunlu istihdam yükümlülükleri (sakat ve eski hükümlü ile terörden zarar görmüş kişiler ve bunların yakınları),
- Ödenen Tazminatlar (Kıdem, ihbar, kötü niyet tazminatları, sendikal tazminat, iş güvencesi tazminatı vb.),
- Çalışılmayan sürelerin tamamı için ücret ödenmesi,
- Toplam işgücü maliyeti içinde çalışma karşılığı (üretime bağlı) ücretin payının düşük olması,
- Fazla çalışmanın diğer AB ülkelerine göre daha yüksek oranda ücretlendirilmesi,
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun getirdiği yükümlülükler (eğitim birimi oluşturma ve usta öğretici bulundurma zorunluluğu vs.),
- Belli sayıda işçi çalıştıran işyerleri için spor tesisi, anaokulu kurma, emzirme odası ve kreş açma yükümlülüklerinin bulunması ile bunların işletilme masrafları,
- İşyeri hekimi, avukat, ilkyardım personeli, iş sağlığı ve güvenliği uzmanı, çevreden sorumlu mühendis vs. çalıştırma zorunluluğu bulunmasıdır. (<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=806>).

Ülkemizde Çalışma ve sosyal güvenlik yasalarının henüz tamamlanmış olması nedeniyle AB ve diğer sanayileşmiş ülkelerde uygulanan esnek çalışma mevzuatı ve şartlarının oluşmadığı görülmektedir. Bu husus da hem sosyal güvenlik çatışmalarına neden olmakta; hem de belirsizliği artırmaktadır. Yine bu belirsizlik sebebiyle işçi çalıştırma bürokrasisi yoğunlaşmıştır. Bu şartlar, işverenleri veya ikinci işi olanları, kayıt dışı çalışmaya itmektedir (Korkmaz,2001: 2).

Kayıt dışı ekonomiye yönelen kesimin gerekçelerinden bir tanesi de, kayıtlı alanda faaliyette bulunmanın sınırlılığıdır. Devletin üzerlerinde fazla baskı oluşturduğunu düşünen

bireyler bu baskıdan kurtulmak için kayıt dışı çalışmaya yönelebilmektedir. Çalışma hayatıyla ilgili yasal düzenlemelerin; part-time, kısa süreli çalışma ve evde çalışma gibi işleri kapsamaması, işyerlerine getirilen standartlar, üretimin lisanslı olması, minimum yaş, eğitim, diploma, asgari ücret ve fazla mesai ve kadın çalışanlara düşük ücret verilmesi gibi uygulamalar istihdamın ve üretimin kayıt dışına kaçmasına neden olmaktadır (Özçelik ve Özcan,2006).

2.3.2. Türk Vergi Sistemi

Vergi, sigorta ve benzeri kesintilerin yüksek olması nedeniyle istihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması, hem işçiyi hem de işvereni kayıt dışı istihdama yönelten önemli bir etkidir. İstihdam üzerindeki maliyetlerin yüksek olması, işverenlerin bu maliyetlerden kısmen veya tamamen kurtulma çabası içine girmelerine sebep olabilmektedir. Bu maliyetlerden kısmen veya tamamen kurtulma çabasına giren işverenler iki farklı yöntemle başvurumaktadırlar. Bunlardan birincisi, işverenlerin çalıştırdıkları işçilerin maaşlarını tamamen kayıt dışında tutarak istihdam üzerindeki maliyetlerden tamamen kurtulmaları, İkincisi ise, çalıştırılan işçilerin maaşlarını asgari ücret üzerinden göstererek ücret farkını açıktan vermek suretiyle söz konusu maaşlar üzerinden daha az vergi, sigorta ve benzeri kesintilerin ödenmesiyle istihdam üzerindeki maliyetlerden kısmen kurtulmalarıdır (<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc>) .

Vergi bürokrasisinin yoğun ve karmaşık bir yapıya sahip olması işverenleri kayıt dışı işçi çalıştırmaya iten bir diğer etkeni oluşturmaktadır. Bu karmaşık yapıya sahip olan vergi bürokrasisi, bireylere zaman kaybı sağlayacağı düşüncesi oluşturmakta ve buna ek olarak bir çok faktöründe etkilemesiyle kayıt dışılığın cazip hale gelmesine sebep olmaktadır. Bireylerin toplanan vergi ve primlerin doğru harcanmadığı düşüncesi vergi bilinci ve ahlakı değerlerinin zayıflamasına ve kayıt dışı faaliyetleri yürütmesine sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı kaybolan vergi bilincinin kayıt dışılık oranını arttırmaması için devlete ve vatandaşlara önemli görevler düşmektedir.

Ülkemizde sosyal amaçları gerçekleştirmek üzere çeşitli yasalarla işverenlere bazı sosyal yükümlülükler getirilmektedir. Yasalarımız gereğince İşverenler 50 ve daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde toplam istihdamın; % 3 oranında sakat kimseyi, % 3 oranında eski

hükümlüyü ve %2 oranında terör mağdurunu zorunlu olarak istihdam etmekle yükümlü tutulmaktadır. Bu yükümlülükleri yerine getirmeyen işverenler, çalıştırmadıkları her bir özürsüz ve eski hükümlü nedeniyle çalıştırmadıkları zaman para cezası ödemek zorunda tutulmaktadır. Bu yükümlülükler, çalıştırılan işçi sayısı ile ilişkilendirildiği için işverenler söz konusu olan bu yükümlülüklerden kurtulabilmek ve buradan belirli bir kazanç sağlayabilmek için çalıştırdığı işçi sayısını resmi kayıtlarda 50 kişinin altında tutma yoluna gitmektedirler (<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc>).

Devletin uygulamış olduğu hatalı ya da eksik ekonomik ve mali politikalar; kamuoyunda, toplanan vergilerin etkin kullanılmadığı görüşünü beslemektedir. Sürekli çıkarılan vergi afları, vergilerini düzenli ödeyen mükelleflerin haksızlığa uğradıklarını düşünmelerine sebep olmakta ve sonuç itibarıyla vergiden kaçınmayı, vergi kaçırılmayı teşvik ederek, vergilere karşı bir direnç oluşturmaktadır. Mükellef; bir taraftan vergi konusuna ilişkin bilgileri tam ve eksiksiz olarak beyan etmenin bir vatandaşlık görevi olduğu ve diğer taraftan da, daha az vergi ödeyerek menfaat sağlayabileceği ikilemi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu ikilemin yanı sıra vergi bilincinin, eğitiminin ve denetiminin yetersizliği, bir takım vergilerin beyan dışı bırakılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçebilmek için; denetimlerin artırılmasının yanı sıra vergi yasalarına uymayanlar için bu durumun ciddi bir risk oluşturduğunun bilincine varması acil bir gerekliliktir (Özçelik ve Özcan,2006).

Kayıt dışı istihdamın kamu maliyesi üzerindeki etkisi; devletin vergi gelirlerinin azalmasına, bu nedenle de devletin yerine getirmesi gereken hizmetlerini yapamamasına yol açarken, diğer yandan azalan vergi gelirlerini artırmaya çalışan devletin vergi oranlarını yükseltmesine neden olmaktadır. Artırılan bu vergi oranları ise bireyleri kayıt dışılığı teşvik etmektedir. Vergi kayıpları ve bunların sebep olduğu bütçe açıkları, kayıt dışılığın en önemli mali sonuçlarından bir tanesidir. Kamu kesimini açıkları, devletin ekonomiyi yönlendirmede kullanacağı para ve maliye politikalarının etkinliğini azaltmaktadır. Bütçe açıkları ise, enflasyonist beklentileri arttırmaktadır. Emisyon veya borçlanma yoluyla bütçe açıklarının kapatılması da enflasyonist baskıları artırmakta, bu nedenle, kayıt dışılık enflasyona ve bundan kaynaklanan gelir dağılımında bozulmalara yol açmaktadır (Güryay ve Şafaklı,2004:37).

Asgari ücretten alınan vergiler önemli vergi geliri sağlamaktadır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması vergi gelirleri açısından temel bir sınır olduğu, vergi dışı kalması halinde devletin önemli mali kayıplara uğrayacağı düşünülmektedir. Dünya uygulamasına bakıldığında ise Almanya dışında asgari ücretin tamamen vergi dışı bırakıldığı ülke bulunmadığı görülmektedir. Ancak bu ülkelerde asgari ücretliler korunmaktadır. Asgari ücretliler aile ve çocuk yardımları, işsizlik sigortası, negatif gelir vergisi ve gelir vergisi kredileri bu uygulamalar ile korunulmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde ise, asgari ücret hem de diğer sosyal güvenlik sistemi ile aile korunmamaktadır. Vergi iadesi önceki yıllarda ücretliler için dönemsel olarak bazı kazançlar sağlarken, son yıllarda kısa dönemli zorunluluklar sebebiyle istikrar programları çerçevesinde etkinliği oldukça sınırlandırılmıştır. Türk Mali sistemi içinde asgari ücretin vergi yükünün oldukça yüksek olması, bir taraftan düşük gelirlilerin kazançlarını azaltırken, işverenlerin işçilik maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve işverenlerin kayıt dışı istihdam yöneltmeleri üzerinde önemli derecede etkili olmaktadır. (Korkmaz:276). Bu nedenle asgari ücretin vergi yükünün azaltılması gerekmektedir. Bu vergi yükünün azaltılması işverenlerin kayıt dışı istihdama yönelmemesine sebep olacak bunun sonucunda devletin vergi gelirlerinde artış yaşaması ekonomiye canlılık getirecektir.

2.3.3. Devlet Yapısından Kaynaklanan Diğer Faktörler

Türkiye’de bürokratik işlemlerin fazlalığı ve karmaşıklığı kayıt dışı istihdamı arttıran faktörler arasındadır. Bürokratik işlemlerin fazlalığı firmaların yatırımdan vazgeçmesine yada izin almadan kayıt dışı çalışmalarına sebep olmaktadır. İstanbul Ticaret Odası tarafından yapılan bir araştırmada ilginç verilere ulaşılmıştır. Firmalar üzerinde yapılan anketlere göre kamu kurum ve kuruluşlarında en çok rahatsızlık veren uygulamalardan bir tanesinin çok fazla veya gereksiz belgeler istenmesi cevabı ilk sırayı teşkil ederken, bu cevabı sırayla işlemlerin uzun sürmesi, gereksiz yere noter tasitiki istenmesi, işlemler ve belgeler hakkında net bilgi verilmemesi, çok sayıda kuruluştan belge istenmesi, zorunlu bağış ve ödemeler yaptırılması, rüşvetsiz ve torpilsiz işlem yaptırılmaması takip etmiştir. Anket sonucunda işverenlerin bürokrasiden fazlasıyla bunaldığı görülmüştür. Aynı çalışmada işletmelerin neredeyse tamamının denetimlerde sorun yaşadığını belirtmiştir. Bu çalışma sonucunda firmaların yaşadıkları bu sorunlar ardından kar marjlarının azaldığı, rekabet ortamında pazar kaybı yaşadığı görülmüş ve bazı firmaların yatırımlardan vazgeçtiği yada bu yatırımları ertelediği görülmüştür (Yereli ve Karadeniz,2004b:117).

Ülkemizde bürokrasi merkezi bir konumda bulunmakta fakat modern çağın ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu durum kamu düzeninin sağlanması açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumun sebepleri Türkiye’de yönetimini çok hızlı büyümesi ve bu büyümeyle birlikte etkinliğini kaybediyor olması, kararların çoğunun tek bir merkezde alınması, kişisel yönetim geleneğinin sürdürülmesi ve yönetim, haberleşme ve koordinasyon aşamasında etkinliğin sağlanamaması bu sorunun ortaya çıkış nedenleri olarak sayılabilir. Türkiye’de bürokrasinin yoğun olması, düzenleyici ve idari kademelerin varlığı, istihdam ilişkisini resmileştirmeye yönelik prosedürleri karmaşıklığa ve ağırlaştırmaya neden olmaktadır; bunun sonucunda ise işçi ve işverenin çalışmayı beyan etmekten caydırmaya neden olmaktadır (Güloğlu,2005:27).

Gelişmiş ülkelerin demokrasilerinde, devletin vatandaş denetlemesinin yanı sıra, vatandaş da devleti denetleme hakkına ve yetkisine sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise kanunlara tabi olanlar ve kanunları uygulayanlar, kanunların oluşumuna katılamamakta ve ayrıca vatandaşlar da devleti denetleme hakkına sahip olamamaktadırlar. Kanunların oluşumuna katılamayan veya kanunların uygulanmasını denetleyemeyen vatandaşlar, tepkilerini kayıt dışı faaliyetlere kayarak göstermektedirler (<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc>).

3.TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI İSTİHDAM BOYUTLARI

Türkiye’de işgücünün önemli bir kısmının istihdamı esas itibariyle kayıt dışı ekonomide kayıt dışı istihdam olarak ortaya çıkmaktadır. Bu işçiler kayıt dışı işçi istihdamının önemli bir parçasını teşkil ederken, kayıt dışı sektör işçiliğini yaygınlaştırmakta, kayıtlı sektör işçilerinin çalışma koşullarını ve ücretlerini düşürmekte ve endüstri ilişkilerinden kaçış süreçlerini hızlandırmaktadır (Ekin:14).

Tablo:8.Kayıtlılık Durumu ve Sektörlere Göre İstihdam (2005 Bin)

	Toplam		Tarım		Sanayi		Ticaret		Hizmet	
	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil
Toplam	10.996	11.050	767	57.26	3.378	2.078	2563	1.997	4.288	1.249
%	49.9	50.01	11.8	88.2	61.9	38.01	56.2	43.8	77.4	22.6
Kadın	1.805	38.95	44	28.99	458	400	305	279	999	318
%	31.7	68.3	1.5	98.5	53.4	46.6	522	47.8	75.9	24.1
Erkek	9.191	71.55	723	28.27	2.920	1.678	2.259	1.718	3289	931
%	56.2	43.8	20.4	79.6	63.5	36.5	56.8	43.2	77.9	22.1

Kaynak:Uluslararası Çalışma Örgütü,

<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadinistihdami.pdf>

Türkiye’de kayıt dışı istihdam boyutunun yüksek olmasının en önemli nedenlerinden birisi tarım sektörüdür. Tarımda ücretsiz aile işçisi, mevsimlik yevmiyeli işçiler ve küçük aile işletmeleri kayıt dışı çalışanların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Tarım sektöründe verimsiz üretim kayıtlı istihdamın maliyetini karşılamaktan uzaktır. Tarım sektörü istihdamını, bu büyüklük ve verimsizlik devam ettiği sürece kayıt altına alarak vergilendirmek zor gibi görünmektedir (Kenar,2004:84). Tablo:8’de anlaşılabacağı üzere kayıt dışı istihdam oranının tarım sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Kadınların %98.5 ile neredeyse tamamının, erkeklerin ise % 79.6 ile büyük çoğunluğunun hiçbir sosyal güvenceye sahip

olmadan çalıştıkları görülmektedir. Sanayide kadınların %46.6'sı, erkeklerin %36.5'i, ticarete kadınların %47.8'i, erkeklerin %43.2'si, hizmetlerde kadınların %24.1'i ,erkeklerin %22.1'i sosyal güvenceye sahip olmadan çalıştıkları görülmektedir. Sosyal güvenceye sahip olmadan çalışmanın, kadınlarda erkeklere göre daha yaygın olduğu görülmektedir.

(Tablo :9)

Tablo: 9. Kayıtlılık Durumu ve Cinsiyete Göre İstihdam

YIL	Kayıtlı İstihdam			Kayıt Dışı İstihdam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2002	36650	7650	44615	25828	15851	41679
2003	35224	7784	43008	24715	13954	38669
2004	55320	10816	66136	45530	25332	70862
2005	58196	11764	69960	45437	25592	71029
2006	59600	12862	72462	45282	25706	70988

Kaynak: <http://www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/san.pdf>

Kayıt dışı istihdamın büyüklüğünü işyerinin büyüklüğü, kayıtlı sektör işgücü maliyetinin kayıt dışı sektör işgücü maliyetine oranı, işyerinin devletin kurumları tarafından denetlenme olasılığı ve uygulanacak cezanın yüksekliği dört faktör etkilemektedir. Türkiye'de işgücü piyasası ile ilgili yasalar, büyük ve küçük işletmeler yönünden önemli bir fark yaratmaktadır. Ve bu işletmeleri kayıt dışına yönelten temel unsurlar, işgücü maliyeti ile net ücret arasındaki farkın büyük olması ve ayrıca işyerlerinin yeterince denetlenmemesidir. İşgücü maliyeti ile çalışanın eline geçen net ücret arasındaki fark yükseldikçe, işveren ve işçi yönünden kayıt dışına çıkma avantajlı bir hale gelmektedir. Net ve brüt ücret arasında bulunan farkın işçi ve işveren arasında pay edildiğinden söz edilmektedir. Buradaki gelir düzeyinin düşüklüğü prim ödemediği kaçınılmadaki başlıca nedendir (Toksöz,2002: 31).

Tablo:10.İşlerine Göre Kayıtlılık Durumları

	Şubat 2008(Bin Kişi 15 +)			Şubat 2009(Bin Kişi 15 +)		
	Toplam İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam Oranı %	Toplam İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam Oranı %
Ücretli Ve Yevmiyeli	12.389	3.109	25.1	11.909	2.740	23.0
İşveren	1.173	301	25.7	1.210	320	26.9
Kendi Hesabına	4.193	2.786	66.4	4.358	2.911	66.8
Ücretsiz Aile İşçisi	2.109	2.008	95.2	2.303	2.093	90.9
Toplam	19.864	8.204	41.3	19.779	8.070	40.8

Kaynak: TÜİK,Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, <http://www.die.gov.tr/nuts/131d3.xls>

TÜİK'in uyguladığı Hane halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, kayıt dışı istihdam edilenlerin oranı Şubat 2009 döneminde, 2008 yılının Şubat dönemine göre 0.5 puanlık azalma göstererek yüzde 40.8 oranında gerçekleştiği görülmektedir. 0.5 puanlık iyileşme kayıtsız çalışanlar için olumlu bir gelişmedir. **(Bkz. Tablo:10)**

Ülkemizde bir işverenin kayıtlı ekonomide işçi çalıştırmak için ödediği miktar, işçinin cebine net ücret olarak giren miktarın nerede ise iki katıdır. Bir işletme yasal yükümlülüklerini yerine getirmediği ve kayıt dışı faaliyette bulunduğu zaman, bir yerine iki işçi istihdam edebilmektedir. Ayrıca işverene çalıştırdığı işçi sayısına bağlı olarak, sakat, eski hükümlü istihdamı gibi çalıştırılması zorunlu işçilerle, işyeri hekimi bulundurma vb gibi unsurlarda ek yük getirmektedir (Algan,2004). Buradan da anlaşılacağı üzere vergi yükünün yüksekliği işverenleri kayıt dışı işçi çalıştırmaya yönelten faktörler arasındadır. Tablo:11'de görüldüğü üzere işçi çalıştırarak işverenin karşılamak zorunda olduğu vergi yükünde en düşük orana %13.6 Güney Kore'nin sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de istihdam vergi yükü işgücü maliyetinin yüzde 50.1'ini oluşturmaktadır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında,

Türkiye’de işgücü üzerinde, gerek işveren gerek çalışan vergi yükünün yüksek olduğu görülmektedir. Bu vergi yükü azaltılmadan, maliyetler düşürülmeden istihdamın artması ve işsizliğin azalması mümkün gibi görünmemektedir.

Türkiye, üyesi olduğu OECD'nin en yoksul üyesi olmasına karşılık, vergi yükü ABD gibi en zengin ülkelerin bile üzerindedir (<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=806>).

Tablo:11.İstihdam Oranlarındaki Vergi Yükü(2006)

ÜLKELER	VERGİ YÜKÜ (%)
GÜNEY KORE	13.6
ABD	15.5
MEKSİKA	15.6
İSVİCRE	17.8
KANADA	23.3
İNGİLTERE	29.7
ALMANYA	32.6
YUNANİSTAN	34.3
İTALYA	35.5
FRANSA	40.0
TÜRKİYE	50.1

Kaynak: <http://www.tumgazeteler.com/?a=1225513>

Yüksek vergi oranları; kayıt dışı ekonominin de önemli bir nedeni olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’ de önemli bir sorun haline gelmeye başlayan kayıt dışı ekonomi vergi yükünün fazla olması sonucunda kayıt altına alınamayan vergi dışı faaliyetleri arttırmaktadır. Vergi kayıp ve kaçığının en önemli nedeninin vergi oranlarının yüksekliği olması ve yüksek vergi oranlarının vergi kaçırma teşvik etmesi bir yerde mükelleflerin vergiye karşı gösterdiği tepkinin bir sonucu olmaktadır. Bu durum vergi gelir kaybına neden olmaktadır. Buna karşılık, düşük vergi oranları vergi kaçırma ve vergiden kaçınma isteğini sona erdirerek, vergi tabanının genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Doğan:10).

Türkiye kayıt dışı istihdam konusunda sorunları olan bir ülke gibi görünse de Avrupa Birliği içindeki ülkelere nazaran uyguladığı tedbirlerle bu konuda ciddi başarılar elde etmiştir. İtalya gibi kayıt dışı istihdamın önemli sorun olduğu ülkelerde bile Türkiye'nin bu konuda izlediği politikalar yakından takip edilmektedir (Karadeniz ve Yereli, 2004a: 47).

Kayıt dışı istihdam, ekonomik kriz sırasında artış eğilimindedir. Örneğin, Arjantin ekonomik kriz (1999-2002) sırasında, kayıt dışı istihdamın payı% 48 den% 52 yükselmiştir. (http://www.oecd.org/document/22/0,3343,en_2649_34487_42529878_1_1_1_1,00.html).

Ülkemizde sürekli olarak artan nüfusa yeni iş imkânları yaratılması gerekmektedir. Yeni iş imkânları yaratılmadığı sürece işsizlik oranı düşmeyerek, iş bulamayan bireyler büyük ölçüde esnek olan kayıt dışı sektördeki istihdam da yerini alacaktır.

Kayıtlı istihdam istikrarını sağlamak için tedbirler alınmalıdır. Ekonominin kamu sektöründe ücretlerin artırılması, iş eğitimi sağlanması, genç kişilerin istihdamı sağlanmalıdır. Kayıt dışı sektörün genişlemesi önlemek ve sektöre geçisi azaltmak için önemli tedbirler alınması gereklidir (<http://www.irex.ru/press/pub/polemika/01/sin/>).

Kayıt dışı istihdamla mücadelede önleyici tedbirlerle birlikte yaptırımların etkin uygulanması önemli bir unsurdur. Bu tedbirler; vergi ve sigorta prim oranları ile diğer yüklerin kayıt dışı çalışmayı teşvik etmeyecek düzeye indirilmesi, bürokrasinin ve kayıtlılık işlemlerinin basitleştirilmesi, sigortalı çalışma ve kayıtlılığın teşviki ve bu konuda kamuoyu bilinçlendirilmesi, kayıt dışı çalışmaya karşı denetim ve yaptırımların etkinlikle uygulanması olarak sayılabilir (Kenar,2004:84).

Kayıt dışı sektörün kayıtlı ekonomiye kazandırılması, ancak ona kaynak teşkil eden yapısal sebepler ortadan kaldırılarak ve onu yaratan yapısal şartlar değiştirilerek mümkün olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.KAYITDIŞI İSTİHDAM NEDENLERİ: ŞANLIURFA İLİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Çağımızın sosyal ve ekonomik yapısının en önemli sorunlarından birisini istihdam oluşturmaktadır. Ülkelerin gelişme ve sosyal kalkınmışlık düzeylerinin belirlenmesinde istihdam oranları önemli faktörler arasında yer almaktadır. 1970’li yıllardan bu yana gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerde istihdamın kayıt dışılığa yöneldiği görülmektedir. Bu yöneliş kayıt dışı istihdam kavramının bir sorun olarak ortaya çıkarak büyüyüp, gelişmesine neden olmuştur. Ülkemizde de 1990’lı yıllardan sonra kayıt dışı istihdam kavramı önemli bir sorun haline gelerek konuşup tartışılması, önlem alınması gereken önemli bir unsur olmuştur.

Araştırmamızda son yıllarda giderek yaygınlık kazanan kayıt dışı istihdam kavramı; konunun özüne uygun olarak hazırlanan anket sorularının Şanlıurfa ili baz alınıp sigortalı veya sigortasız çalışan 415 bireye yüz yüze görüşme metodu ile uygulanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir.

Şanlıurfa ili doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeyde Adıyaman, kuzeybatıda Diyarbakır illeri ile komşu güneyde ise Suriye sınırı ile çevrelenmiş Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan bir ilimizdir. Şanlıurfa 18.584 km² yüzölçümü ile Türkiye’nin 7.büyük ili olma özelliğine sahiptir. Şanlıurfa ilinde merkez ilçeyle birlikte 11 ilçe, 1.080 köy bulunmaktadır.

İstatistikî bilgilere göre Türkiye nüfusu 2008 sonu itibariyle 71.517.100 kişi nüfusa sahipken bu nüfusun 1.574.224’ inin Şanlıurfa ilinde yaşadığı görülmektedir. Ülkemizde bölgeleri TUİK; 26 istatistikî bölge düzeyine ayırmakta ve bu ayrımın sonucunda Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesi ile eşleşmektedir. 26 istatistikî bölge içinde işsizliğin % 35.9 oranla en yüksek olduğu “Mardin-Batman-Şırnak-Siirt” bölgesini % 34.8 ile “Şanlıurfa-Diyarbakır” bölgesi takip etmektedir.Şanlıurfa ilinde işsizlik oranının ikinci sırada yer alması ilde yaşayan bu kalabalık nüfus açısından olumsuz bir yön taşımaktadır.İşsizlikte ikinci sırada yer alan Şanlıurfa-Diyarbakır Bölgesinin % 3.95’lik net göç verme hızıyla üst sıralarda yer almaktadır. Bu yüksek göç hızına rağmen % 2.2’lik ortalama nüfus artışına sahip bulunmaktadır.Bu nüfus artış oranı da doğum artış hızının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır (<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=537>).

SGK'nın verilerine göre Türkiye'de 9 milyondan fazla yeşil kartlı bulunmaktadır. Bu yeşil kart oranının iller arasında dağılımına göre 592.669 kişi ile Şanlıurfa ili birinci sırada bulunmaktadır. İlde nüfusun oranı İstanbul'un neredeyse onda biri olmasına karşın yeşil kartlı sayısı daha fazla olması dikkat çeken bir noktadır (http://www.tsd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=7506&Itemid=3290).

Kayıt dışı istihdam oranı en yüksek olan Şırnak ilini Muş, Şanlıurfa, Van ve Hakkari illeri izlemektedir. Bu illerde kayıtlı istihdamın toplam nüfus içindeki oranı yüzde 6 civarındadır. Şanlıurfa ilinin göç verme hızının yüksek olmasına rağmen yüksek nüfus oranına sahip olması, işsizlik oranının yüksek olması, yeşil karta sahip olan bireylerin sayısının yüksek olması çalışan bireylerin bu olumsuz faktörler karşısında çaresiz kalarak hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışmalarına yani kayıt dışı çalışmaya yönelmelerine sebep olmaktadır.

1.1. Araştırma Evreni ve Örneklem

Herhangi bir araştırma yapılırken iki yöntem izlenir. Bunlardan birincisi, en sağlıklı, güvenilir ve geçerli araştırma yöntemi evrenin tümünü kapsayan tam sayı yöntemidir. Diğer yöntem ise evrenin tümü yerine onu temsil edecek bir örneklem oluşturmaktır. Araştırma bu temsili örnekleme üzerinden gerçekleşir (Özmen,1999:26).

Tezin konusu “Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri: Şanlıurfa Uygulaması” olduğu için araştırmanın evrenini Şanlıurfa’da değişik sektörlerde sigortalı ve ya sigortasız olarak çalışan gelir düzeyi düşük olan çalışanlar oluşturmaktadır. Ancak bütün çalışanlarla tek tek görüşmek zaman ve maliyet açısından zor görünmektedir. Bu nedenle değişik sektörlerde sigortalı ve ya sigortasız olarak çalışan bireylerin hepsi araştırma kapsamına alınmamıştır. Onun yerine örnekleme için 415 çalışanın oluşturulması kararı verilmiştir.

1.2. Anket Formu

Ankette 24 soru sorulmuştur. Bu sorularla, ankete katılanların özellikleri, durumları ve düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bireylerin durumlarını ve düşüncelerini ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Anket çoktan seçmeli yöntemine göre hazırlanmış olan sorulardan oluşmaktadır.

Ankette uygulanacak sorular hazırlandıktan sonra ilgili kişilerle değerlendirmesi yapılmış, yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmayan sorular yeniden düzenlenmiştir. Anket soru kâğıtları uzun süredir çalışma yaşamı içinde bulunarak değişik sektörlerde sigortalı ve ya sigortasız olarak çalışan gelir düzeyi düşük olan bireylere uygulanmıştır.

1.3. Veri Toplama Yöntemleri ve Çözümleme

Anket uygulaması araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme metoduyla yapılmıştır. Yüz yüze görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda ise anket formları katılımcılara bırakılıp daha sonra alınmak suretiyle anket gerçekleştirilmiştir.

Anketlerin uygulanmasından sonra SPSS (Statistical Program for Social Science) paket programında hazırlanan veri tabanına aktarılarak analiz yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar tablolaştırılarak amacına uygun şekilde yorumları yapılmıştır. Tabloların yorumlanması esnasında araştırma boyunca saptanan notlardan da faydalanılmıştır.

2.Şanlıurfa'da Çalışanların Toplumsal Yapısı

2.1.Yaş

Araştırmaya katılanların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, çalışanların %8.4'ünün 15–19 yaş arasında olduğu görülmektedir. %23.1'nin 20–24 yaş arası, %24.6'sının 25–29 yaş arası, %18.3'ünün 30–34 yaş arası, %10.1'inin 35-39 yaş arası, %15.4'ünün ise 40 yaş ve üstündekilerden oluşmaktadır.24 yaş ve altı yaş grubuna ait çalışanları genç çalışan olarak nitelendirirsek bu genç işgücünün araştırmaya katılanlar arasındaki payının yüksek olduğu, çalışma hayatı içerisinde aktif rol oynadıkları söylenebilir.Bu da Şanlıurfa ilinde birçok nedenden dolayı gençlerin erken yaşta çalışma hayatına atılmalarının göstergesi olarak kabul edilebilir.(**Tablo:12**)

Tablo:12.Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş grubu	Sayı	Yüzde
15-19	35	8.4
20-24	96	23.1
25-29	102	24.6
30-34	76	18.3
35-39	42	10.1
40 ve üzeri	64	15.4
Toplam	415	100.0

2.2.Cinsiyet

Araştırmaya katılanların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, %24.3'lük payın kadın çalışanlara, %75.7'lik payın ise erkek çalışanlara ait olduğu görülmektedir.Araştırma verilerine göre erkeklerin iş yaşamı içerisinde daha aktif olduğu, kadın çalışanların %24.3'lük oranla erkek çalışanlara göre çok geride kaldığı gözlenmektedir. (**Tablo:13**)

Tablo:13.Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	101	24.3
Erkek	314	75.7
Toplam	415	100.0

2.3.Eğitim Durumu

Araştırmaya katılanların eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde okur yazar olmayan grubun araştırmaya katılanlar içindeki payının %17.6, ilköğretim mezunu grubun ise %48.9 paya sahip olduğu görülmektedir. Bu da küçümsenecek kadar küçük bir rakam değildir. Lise mezunların araştırmaya katılanlar arasındaki payı %29.9, fakülte/yüksekokul mezunlarının %3.4 seviyesindedir. Lisansüstü eğitime sahip olanların payı da %0.2 olduğu ve önemsenmeyecek kadar küçük olduğu gözlenmektedir.Bu araştırma verilerine göre çalışanların yarıdan fazlasının ilköğretim mezunu ve okur yazar olmayanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu da çalışanların eğitim durumunun çok düşük olduğunun ve eğitime önem verilmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. (Tablo:14)

Tablo:14.Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumu Gruplarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Okur Yazar Değil	73	17.6
İlköğretim	203	48.9
Lise	124	29.9
Fakülte/Yüksekokul	14	3.4
Lisansüstü	1	0.2
Toplam	415	100.0

2.4.Medeni Durum

Araştırmaya katılanların medeni durumuna göre dağılımı incelendiğinde evli çalışanların %57.3'lük paya, bekar çalışanların ise %42.7'lik paya sahip olduğu görülmektedir.(Tablo:15)

Tablo:15.Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Evli	238	57.3
Bekâr	177	42.7
Toplam	415	100.0

2.5.Çocuk Sayısı

Araştırmaya katılanların medeni duruma göre dağılımı incelendiğinde; %57.3'lük paya evli çalışanların sahip olduğu ve bu çalışanların çocuk sayısına bakıldığında ise %22.7'sinin 1-3 arası çocuk sahibi, %18.6'sının 4-6 arası çocuk sahibi, %7'sinin 7-9 arası çocuk sahibi, %22'sinin 10 ve üzeri çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Çocuğu olmayanların genel dağılım içerisindeki payı ise % 7 gibi küçük bir orana sahiptir.Bu araştırma verilerinden evli çalışanların büyük çoğunluğunun çocuk sahibi olduğu, çocuk sayılarının 1-6 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. (Tablo:16)

Tablo:16.Araştırmaya Katılanların Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
Yok	29	7.0
1-3	94	22.7
4-6	77	18.6
7-9	29	7.0
10 ve üzeri	9	22
Toplam	238	57.3

2.6.Eğitim Durumu, Çocuk Sayısı İlişkisi

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre çocuk sayıları ilişkisi incelendiğinde okur yazar olmayan grup ile ilköğretim mezunları grubun çocuk sayısı oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu tablodan çocuk sayısı ile eğitim durumunun yakından ilişki içerisinde olduğu, eğitim durumunun düştükçe çocuk sayısının yükseldiği anlaşılmaktadır.(Tablo:17)

Tablo:17.Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Çocuk Sayısının Dağılımı

Kaç Çocuk Var	Eğitim Durumu						
	Okur Yazar Değil	İlköğretim	Lise	Fakülte/Yüksekokul	Lisansüstü	Toplam	
Yok	4 %13.8	19 %65.5	6 %20.7	0	0	29	
1-3	11 %11.7	51 %54.3	29 %30.9	2 %2.1	1 %1.1	94	
4-6	25 %32.5	47 %61.0	3 %3.9	2 %2.6	0	77	
7-9	19 %65.5	9 %31	1 %3.4	0	0	29	
10 ve üzeri	3 %33.3	5 %55.6	1 %11.1	0	0	9	
Toplam	62 %26.1	131 %55	40 %16.8	4 %1.7	1 %0.4	238	

2.7.Çalışma Yılı

Araştırmaya katılanların çalışma yıllarına göre dağılımı incelendiğinde; 1 yıldan az çalışanların oranı %7, 1–2 yıl arası çalışanların oranı %11.1, 3–5 yıl arası çalışanların oranı %18.3, 6–8 yıl arası çalışanların oranı %13.3, 9–11 yıl arası çalışanların oranının ise %10.6 olduğu görülmektedir.12 yıl ve üzerindeki çalışanların araştırmaya katılanlar arasındaki payı %39.8’lik payla en yüksek paya sahiptir. Buda çalışanların iş yaşamı içerisinde uzun yıllardır bulunduğu bir göstergesi olarak kabul edilebilir. (Tablo:18)

Tablo:18.Araştırmaya Katılanların Çalışma Yılına Göre Dağılımı

Çalışma yılı	Sayı	Yüzde
1 yıldan az	29	7.0
1-2	46	11.1
3-5	76	18.3
6-8	55	13.3
9-11	44	10.6
12 ve üzeri	165	39.8
Toplam	415	100.0

2.8.Çalışılan İşkolu

Araştırmaya katılanların çalıştıkları işe göre dağılımı incelendiğinde en yüksek payların %65.1’lik orana sahip özel kesimde işçi olarak çalışanlardan ve %20.2’lik paya sahip tarım kesiminde çalışanlardan oluştuğu görülmektedir.Ev işlerinde çalışanların oranı %8.9, özel sektörde yönetici olarak çalışanların oranı %1, kamu sektöründe çalışanların oranı %1.4’ lük paya sahiptir. (Tablo:19)

Tablo:19.Araştırmaya Katılanların Çalıştıkları İşe Göre Dağılımı

Çalışılan iş	Sayı	Yüzde
Tarım işçisi	84	20.2
Ev işlerinde	37	8.9
Özel sektörde işçi	270	65.1
Özel sektörde yönetici	4	1.0
Kamu sektöründe	6	1.4
Diğer	14	3.4
Toplam	415	100.0

2.9.Aylık Gelir

Araştırmaya katılanların aylık gelir durumuna göre dağılımı incelendiğinde 100–350 TL arası %16.6, 351–500 TL arası %18.6, 501–800 TL arası %22.7, 801–1000 TL arası %12.5 oranına sahip olduğu görülmektedir. 1001–1300 TL gelire sahip 1 kişi olmakta buda %8.9 oranıyla çok küçük bir değere sahip bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların aylık gelir durumları incelendiğinde gelirlerinin çok düşük olduğu söylenebilir.(**Tablo:20**)

Tablo:20.Araştırmaya Katılanların Aylık Gelire Göre Dağılımı

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
100TL-350TL	128	16.6
351 TL -500 TL	129	18.6
501 TL -800 TL	136	22.7
801 TL -1000 TL	21	12.5
1001 TL -1300 TL	1	8.9
Toplam	415	100.0

2.10. Sosyal Güvence Durumu

Araştırmaya katılanların sosyal güvenceye sahipliği durumuna göre dağılımı incelendiğinde sosyal güvencesi olanların %30.1 oranında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar arasında sosyal güvencesi olmadan çalışanların oranı %69.9'dur. Yani bu çalışanların yarısından fazlası hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden ve hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre sosyal güvencesi olmadan çalışanların oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. (Tablo:21)

Tablo:21.Araştırmaya Katılanların Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı

Sosyal güvence durumu	Sayı	Yüzde
Evet	125	30.1
Hayır	290	69.9
Toplam	415	100.0

2.11.Yeşil Kart Durumu

Sağlık giderlerini karşılama gücü bulunmayan vatandaşlara tedavi giderlerinin devlet tarafından karşılanabilmesi için belirli şartlar altında yeşil kart verilmektedir. Araştırmaya katılanların %38.1 yeşil karta sahipken, %61.9 u yeşil karta sahip olmadığı görülmektedir. (Tablo:22)

Tablo:22.Araştırmaya Katılanların Yeşil Kart Durumuna Göre Dağılımı

Yeşil kart durumu	Sayı	Yüzde
Evet	158	38.1
Hayır	257	61.9
Toplam	415	100.0

3.ŞANLIURFA' DA ÇALIŞANLARIN TOPLUMSAL YAPI DURUMLARININ İLİŞKİSİ

3.1.Cinsiyet, Eğitim Durumu, Aylık Gelir İlişkisi

Araştırmaya katılan çalışanların aylık gelir ve eğitim durumu ilişkisine bakıldığında 100-350 TL maaş alanların %55.5'i, 351-500 TL maaş alanların %49.6'sı, 501-800 TL maaş alanların %44.1'inin ilköğretim mezunlarından oluştuğu ve aylık gelir durumlarına göre eğitim durumu incelendiğinde her gelir grubunda ilköğretim mezunlarının daha ağır bastığı görülmektedir.1001-1300 TL arası maaş alanların araştırmaya katılanlar arasındaki genel payı incelendiğinde %0.2 gibi çok küçük bir paya sahip olduğu ve bu payın lise mezunlarından oluştuğu gözlenmektedir.(**Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. Tablo:23**). Bu araştırma verilerinden elde edilen sonuca göre bireylerin eğitim durumu ve aylık gelirleri arasında önemli bir ilişki olduğu, eğitim durumunun bireylerin gelirlerini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan çalışanların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde %75.7 payla erkek çalışanların %24.3 paya sahip kadın çalışanlara göre daha ağır bastığı görülmektedir.(**Tablo:13**) Araştırma verilerine göre erkeklere göre kadınların çalışma oranının daha düşük olduğu görülmüştür.Şanlıurfa ilinde çalışan kadınların eğitim durumlarının çok düşük olduğu ve kadın çalışanların 100 TL–350 TL maaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Buda Şanlıurfa ilinde çalışan kadınlar için arzu edilmeyen bir durumdur.

Tablo:23.Araştırmaya Katılanların Cinsiyet, Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirin Dağılımı

		EĞİTİM DURUMU					
AYLIK GELİR	CİNSİYET	OKUR YAZAR DEĞİL	İLK-ÖĞRETİM	LİSE	FAKÜLTE/ YÜKSEKOKUL	LİSANSÜSTÜ	TOPLAM
100TL-350TL	Kadın	8 %22.2	18 %50.0	9 %25.	1 %2.8	0	36
	Erkek	21 %22.8	53 %57.6	15 %16.3	3 %3.3	0	92
	TOPLAM	29 %22.7	71 %55.5	24 %18.8	4 %3.1	0	128
351TL-500 TL	Kadın	21 %61.8	10 %29.4	3 %8.8	0		34
	Erkek	5 %5.3	54 %56.8	34 %35.8	2 %2.1		95
	TOPLAM	26 %20.2	64 %49.6	37 %28.7	2 %1.6		129
501TL-800 TL	Kadın	8 %30.8	5 %19.2	10 %38.5	3 %11.5	0	26
	Erkek	5 %4.5	55 %50	45 %40.9	4 %3.6	1 0.9	110
	TOPLAM	13 %9.6	60 %44.1	55 %40.4	7 %5.1	1 0.7	136
801TL-1000 TL	Kadın	2 %40.0	1 %20.0	1 %20.0	1 %20.0		5
	Erkek	3 %18.8	7 %43.8	6 %37.5	0		16
	TOPLAM	5 %23.8	8 %38.1	7 %33.3	1 %4.8		21
1001TL-1300 TL	ERKEK			1 %100			1

3.2.Aylık Gelirlerinin Dışında Ek Gelirlerinin Olup Olmadığının İlişkisi

Araştırmaya katılanların %84.1'inin maaşları dışında hiçbir yan geliri olmadığı görülmektedir.Araştırmaya katılanlar arasında %14.5 paya sahip olan çalışanların çocuklarının çalıştığı ve çocukları çalışan kesimin büyük çoğunluğunun 500–800 TL ve altı maaş alanlardan oluştuğu gözlenmektedir. Araştırmaya katılan çalışanlardan 800 TL ve üstü maaş alanları yüksek gelir alan grup olarak nitelendirirsek bu yüksek gelirli grubun çocukları çalıştırma oranının %9.5 oranında olduğu görülmektedir.Bu araştırmanın sonuçlarına göre çalışanların aylık gelirler ile çocuklarının çalışması arasında negatif bir ilişki olduğu, gelir oranının yükseldikçe çocukların çalışma oranının düştüğü sonucunu çıkarmak mümkündür (Tablo: 24).

Tablo:24.Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirlerinin Dışında Ek Gelirlerinin Olup Olmadığının dağılımı

	Sizin Geliriniz Dışında Başka Gelir						
Aylık Gelir	Yok	Kira Geliri	Çocuklar Çalışıyor	Faiz Geliri	Toprak Geliri	Diğer	TOPLAM
100TL-350TL	108 %84.4	2 %1.6	16 %12.5	0 %0	1 %0.8	1 %0.8	128
351TL-500 TL	112 %86.8	1 %0.8	16 %12.4	0 %0.0	0 %0.0	0 %0.0	129
501TL-800 TL	109 %80.1	0 %0.0	26 %19.1	1 %0.7	0 %0.0	0 %0.0	136
801TL-1000 TL	19 %90.5	0 %0.0	2 %9.5	0 %0.0	0 %0.0	0 %0.0	21
1001TL-1300 TL	1 %100.0	0 %0.0	0 %0.0	0 %0.0	0 %0.0	0 %0.0	1
TOPLAM	349 %84.1	3 %0.7	60 %14.5	1 %0.2	1 %0.2	1	415

3.3.Sosyal Güvence, Kaç Yıldır Sosyal Güvence Olduğu, Hangi Sosyal Güvence Olduğunun İlişkisi

Araştırmaya katılan çalışanların sosyal güvencesi olup olmadığı incelendiğinde %30.1'nin sosyal güvencesi olmasına karşılık, %69.9'unun hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden yani sosyal güvencesi olmadan çalıştığı görülmüştür (**Bkz. Tablo:21**). Sosyal güvencesi olan grubun daha çok hangi sosyal güvenceye sahip olduğuna bakıldığında (**Tablo: 25**) Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı olarak çalışanların payının Bağ-Kur ve Emekli Sandığına bağlı olarak çalışanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından ülkemiz nüfusunun yaklaşık %50'sine sigorta ve sağlık hizmeti sunulduğu bilinmektedir. Bu çalışanların sosyal güvenceye sahip olma sürelerine baktığımız zaman ise 1–2 yıl ve 3–5 yıl zaman dilimi içerisinde sosyal güvenceye sahip olma süreleri diğer zaman dilimlerine göre daha ağırlıklıdır. Bu da sosyal güvenceye sahip olarak çalışanların yakın zamanda sosyal güvencelerinin olduğunun bir göstergesidir. (**Tablo: 25**)

Tablo:25.Araştırmaya Katılanlarda Sosyal Güvencesi Olanların Hangi Sosyal Güvencesi Olduğu Ve Kaç Yıldır Olduğunun Dağılımı

Hangi Sosyal Güvence Var	Kaç Yıldır Sosyal Güvence Var						Toplam
	1 YILDAN AZ	1-2	3-5	6-8	9-11	12 Ve Üzeri	
Bağ kur	2 %14.3	4 %28.6	3 %1.4	3 %21.4	1 %7.1	1 %7.1	14
Toplam	2 %14.3	4 %28.6	3 %1.4	3 %21.4	1 %7.1	1 %7.1	14
SSK	16 %16.3	21 %21.4	32 %32.7	13 %13.3	5 %5.1	11 %11.2	98
Toplam	16 %16.3	21 %21.4	32 %32.7	13 %13.3	5 %5.1	11 %11.2	98
Emekli Sandığı	4 %30.8	4 %30.8	4 %30.8	1 %7.7			13
Toplam	4 %30.8	4 %30.8	4 %30.8	1 %7.7			13

3.4.Eğitim durumu, Aylık Gelir, Sosyal Güvence Olup Olmadığının İlişkisi

Araştırmaya katılan çalışanların %30.1'inin sosyal güvencesi olduğu görülmüştür. (Tablo: 21). Sosyal güvenceye sahip olanların eğitim durumuna göre aylık gelir durumu ilişkisine baktığımız zaman ilköğretim mezunlarının 501–800 TL arasında ve alt gelir gruplarına sahip olarak çalıştığı görülmektedir.Sosyal güvencesi olan lise mezunlarının eğitim durumlarına göre aylık gelir durumuna baktığımız zaman %56.9 gibi bir payın 501–800 TL gelire sahip olduğu görülmektedir. Okur-yazar olmayan grubun ise 351–500 TL ve alt gelir grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu araştırma sonuçlarına göre sigortalı olarak çalışanların eğitim durumlarına bakıldığında ilköğretim ve lise mezunlarının büyük çoğunluğu oluşturduğu ve gelirlerinin 501–800 TL gelire sahip olduğu yani yüksek bir gelire sahip olmadığı görülmektedir. Bu araştırma verilerine göre çalışan bireylerin eğitim durumlarının düşük olduğu için düşük gelirle çalışmayı kabul ettikleri sonucunu çıkarmak mümkündür. (Tablo: 26)

Tablo:26.Sosyal Güvencesi Olanların Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirlerinin Dağılımı

Eğitim Durumu	Aylık Gelir					
	100TL-350TL	351TL-500 TL	501TL-800 TL	801TL-1000 TL	1001TL-1300 TL	TOPLAM
Okur-Yazar Değil	0 %0.0	5 %83.3	0 %0.0	1	0 %0.0	6
İlköğretim	10 %18.5	17 %31.5	25 %46.3	2 3.7	0 %0.0	54
Lise	9 %15.5	13 %22.4	33 %56.9	2 %3.4	1 %1.7	58
Fakülte/Yüksekokul	0 %0.0	0 %0.0	5 %83.3	1 %16.7	0 %0.0	6
Lisansüstü	0 %0.0	0 %0.0	1 %100	0 %0.0	0 %0.0	1
Toplam	19	35	64	6	1	125

Araştırmaya katılan çalışanların %69.9'unun sosyal güvencesi bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo:21) Sosyal güvencesi olmayanların aylık gelir durumlarına bakıldığı zaman araştırmaya katılanlar arasındaki en büyük payın %37.6 ile 100–350 TL arası maaş alanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu payı %32.4 ile 351–500 TL arası maaş alanlar, %24.8 ile 501–800 TL arası maaş alanlar, %5.2 ile 801–1000 TL arası maaş alanların takip etmektedir. Sosyal güvencesi olmayanların eğitim durumuna göre aylık gelir durumu ilişkisine baktığımız zaman araştırmaya katılanlar arasındaki 100–350 TL maaş alanlardan en yüksek paya %43.3 ile okur yazar olmayan gruba, 351–500 TL arası maaş alanlarda en yüksek paya %31.5 ise ilköğretim mezunlarına ait olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar arasındaki 801–1000 TL arası maaş alanların payının %5.2 olduğunu, eğitim durumlarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun lise mezunlarından oluştuğu görülmektedir. (Tablo:27) Bu araştırma verilerine göre okur-yazar olmayan ve ilköğretim mezunlarının yani eğitim düzeyi düşük olan çalışanların hem düşük gelire hem de sosyal güvenceye sahip olmadan çalıştıkları sonucunu çıkarmak mümkündür.

Tablo:27.Sosyal Güvencesi Olmayanların Eğitim Durumuna Göre Aylık Gelirlerinin Dağılımı

Eğitim durumu	Aylık Gelir					TOPLAM
	100TL-350TL	351TL-500 TL	501TL-800 TL	801TL-1000 TL	1001TL-1300 TL	
Okur-Yazar değil	29 %43.3	21 %31.3	13 %19.4	4 %6.0		67
İlköğretim	61 %40.9	47 %31.5	35 %23.5	6 %4.0		149
Lise	15 %22.7	24 %36.4	22 %33.3	5 %7.6		66
Fakülte/Yüksekokul	4 50.0	2 %25.0	2 %25.0	0 %0.0		8
Lisansüstü						
Toplam	109 %37.6	94 %32.4	72 %24.8	15 %5.2	0 %0.0	290

3.5.Yeşil Kartı Olanların Yeşil Karta Sahip Olma Süreleri

Araştırma sonuçlarına göre yeşil karta sahip olan bireylerin yeşil karta sahip olma sürelerine bakıldığında %13.3 payı 1 yıldan az , %34.2'lik payı 1–2 yıl arası, %8.9'lik payı 6–8 yıl arası, %1.3'lük payı 9–11 arası, %2.5'lik payı ise 12 ve üzeri yıldır yeşil karta sahip olan çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar arasında %39.9'luk en yüksek payın ise 3–5 yıl arasında yeşil karta sahip olanlardan oluştuğu görülmektedir. (Tablo:28) Araştırma verilerinden elde edilen sonuçlara göre uzun yıllar yeşil karta sahip olmanın mümkün olmadığını sonucunu çıkarmak mümkündür.

Tablo:28.Yeşil Kartı Olanların Kaç Yıldır Yeşil Karta Sahip Olduklarının Dağılımı

Yeşil Kart Var mı?	Kaç Yıldır Yeşil Kart Var						
	1 yıldan az	1-2	3-5	6-8	9-11	12 ve üzeri	Toplam
EVET	21 %13.3	54 %34.2	63 %39.9	14 %8.9	2 %1.3	4 %2.5	158 %100
TOPLAM	21 %13.3	54 %34.2	63 %39.9	14 %8.9	2 %1.3	4 %2.5	158 %100

3.6.Cinsiyet, Eğitim Durumu, Yeşil Kart Sahipliğinin İlişkisi

Araştırma sonuçlarına göre yeşil kartı olanların araştırmaya katılanlar içindeki payının %38.1 olduğunu görülmüştür. (Ayrıntılı bilgi için Bkz Tablo:22) Yeşil kartı olanların eğitim durumlarına göre dağılımına bakıldığında en yüksek payı kadınlarda %45.5 ile okur yazar olmayanlardan, erkeklerde ise %48.1'lik payla ilköğretim mezunlarından oluştuğunu görülmektedir. Yeşil karta sahip kadınların araştırmaya katılanlar arasındaki %12.1'lik payın lise mezunlarına, %6.1'lik payın fakülte/yüksekokul mezunlarına ait olduğu, yeşil karta sahip olan erkeklerin ise %24.8'inin lise mezunlarına, % 1.6'sının fakülte/yüksekokul mezunlarına ait olduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken en önemli nokta, yeşil kart sahip olma oranının erkeklerde daha yüksek olduğu ve eğitim durumu ile yeşil kart arasında negatif bir ilişki içerisinde olduğudur.Bu bağlamda bu araştırma sonuçlarına göre eğitim durumu

yükseldikçe yeşil karta sahip olma oranının düşeceği sonucunu çıkarmak mümkün olmaktadır.(Tablo: 29)

Tablo:29.Yeşil Kartı Olanların Cinsiyet Ve Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Cinsiyet	Eğitim Durumu					
	Okur-Yazar Değil	İlköğretim	Lise	Fakülte/Yüksekokul	Lisansüstü	Toplam
Kadın	15 %45.5	12 %36.4	4 %12.1	2 %6.1		33
Erkek	28 %22.4	64 %51.2	31 %24.8	2 %1.6		125
Toplam	43 %27.2	76 %48.1	35 %22.2	4 %2.5		158

3.7.Aylık Gelir, Medeni Durum, Yeşil Kart Sahipliğinin İlişkisi

Araştırmaya katılan yeşil kart sahiplerinin medeni durumlarının dağılımına bakıldığı zaman %64.6 sını evli, %35.4 ünün bekâr olduğunu görülmektedir. %64.6 gibi yüksek paya sahip evli yeşil kart sahiplerinin aylık gelir dağılımı incelendiğinde en büyük paya 100–350 TL arası maaş alanlardan oluştuğu ve bu çalışanların %58.7’sinin evli, %41.3’ünün bekâr olduğu görülmektedir.351–500 TL arası gelir grubuna sahip olan yeşil kart sahiplerinin %69.8’i evli, %30.2’si bekâr, 501–800 TL arası gelir grubuna sahip yeşil kart sahiplerinin %69.4 evli, %30.6’sı bekâr olduğu gözlenmektedir. 801–1000 TL arası maaş alan yeşil kart sahiplerinde ise %50’sinin evli, %50’sinin bekâr olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırma sonuçlarına göre yeşil kart sahiplerinin yarıdan fazlasının evlilere ait olduğu görülmektedir. Yeşil kart sahibi evlilerin gelir durumlarının her gelir diliminde olan bekârlara göre daha ağırlıklı olduğu dikkat çeken bir diğer noktadır. (Tablo: 30)

Tablo:30.Yeşil Kartı Olanların Aylık Gelirlerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Aylık gelir	Medeni Durum		Toplam
	Evli	Bekâr	
100TL-350TL	37 %58.7	26 %41.3	63
351TL-500 TL	37 %69.8	16 %30.2	53
501TL-800 TL	25 %69.4	11 %30.6	36
801TL-1000 TL	3 %50	3 %50	6
1001TL-1300 TL			
Toplam	102 %64.6	56 %35.4	158

3.8.Sosyal Güvencesi Olan ve Olmayanların Daha Önce Sigortasız Çalışma Durumları

Araştırma sonuçlarına göre sosyal güvencesi olan çalışanların araştırmaya katılanlar arasındaki payın %30.1 gibi çok küçük bir payına sahip olduğunu, büyük payın ise %69.9 ile sosyal güvencesi olmadan çalışanlardan oluştuğu görülmüştür. (**Tablo:21**) Çalışanlara daha önce sigortasız çalışıp çalışılmadığı sorusu sorulduğunda ise şuan sosyal güvenceye sahip olarak çalışan grubun %89.6'sının daha önce sigortasız çalıştığı, şu an sosyal güvencesi olmadan çalışan grubunda %94.8'inin daha önce sigortasız çalıştığı görülmektedir. Bu araştırma verilerine göre çalışanların şuan sigortasız çalışıp çalışmama durumuna bakılmaksızın çalışanların büyük çoğunluğunun iş hayatı süresince belirli bir dönem bile olsa sigortasız yani kayıt dışı çalıştığı sonucuna varmak mümkündür. (**Tablo: 31**)

Tablo:31.Sosyal Güvencesi Olan Ve Olmayanların Daha Önce Sigortasız Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Sosyal Güvence Var Mı?	Daha Önce Sigortasız Çalışıldı mı ?		Toplam
	Evet	Hayır	
Evet	Sayı 112 Yüzde %89.6	13 % 10.4	125
Hayır	Sayı 275 Yüzde %94.8	15 %5.2	290
Toplam	Sayı 387 Yüzde %93.3	28 %6.7	415

3.9. İşçilerin Kayıt Dışı Çalışma Sebepleri

Araştırmaya katılan çalışanların sosyal güvencesi olup olmadığı sorgulandığında zaman zaman %30.1'inin sosyal güvencesi olduğu, %69.9'nun ise sosyal güvencesi olmadığı görülmüştür.(**Tablo: 21**) Araştırmaya katılan çalışanlara iş yaşamı içerisinde sosyal güvenceye sahip olmadan sigortasız çalıştınız mı sorusu sorulduğunda ise %93.3'ünün iş hayatı içerisinde belirli bir dönem bile olsa sigortasız çalıştığı görülmüştür. (**Tablo:31**) Bu verilerden de araştırmamıza konu olan çalışanların büyük çoğunluğunun hiçbir kamu kurum kuruluşunun bilgisi dâhilinde olmadan kayıt dışı olarak çalıştığı sonucunu çıkarmak mümkündür.Araştırmamız sonucunda şuan sigortalı olarak çalışanların bile %89.6'sının iş hayatı boyunca bir dönem bile olsa kayıt dışı olarak çalıştığı ortaya çıkmıştır. (**Tablo: 31**)

Araştırmamıza konu olan çalışanların çoğunluğunun kayıt dışı çalıştığı, şuan sigortalı olarak çalışanlarında büyük çoğunluğunun belirli bir dönem bile olsa sigortasız olarak çalıştığı düşünülecek olursa işçilerin kayıt dışı çalışma nedenleri sorusuna verdiği cevapların hayatlarının içerisinde olacağı, yaşadığı olayların bir parçası olduğu sonucunu çıkarmak mümkün olacaktır. Aslında yapılan çalışmada kayıt dışı çalışma oranının yüksek çıkması arzu edilmeyen bir sonuçtur. Ama bu çalışanların anketimizin can alıcı sorusu olan kayıt dışı çalışma nedenleri sorusunu cevaplamaları açısından kayıt dışı çalışmalarını tezimiz açısından önemlidir.

Tablo: 32. İşçilerin Kayıt Dışı Çalışma Sebeplerine Göre Dağılımı

İşçilerin Sigortasız Çalışma Nedenleri	Sayı	Yüzde
İşçilerin Vasıfsız Olmasından Dolayı	40	9.6
Eğitim Durumlarının Düşük Olmasından Dolayı	57	13.7
İşverenin İsteği Üzerine	105	25.3
İş Olanaklarının Kısıtlı Olmasından Dolayı	90	21.7
Sigorta Kesintilerinin Yüksekliği	76	18.3
Yeşil Kart Olduğundan Dolayı Sigortaya Gerek Görülüyor	31	7.5
Diğer	16	3.9
Toplam	415	100.0

Araştırmamıza katılan çalışanlara işçilerin neden kayıt dışı çalıştıkları sorusunu sorduğumuz zaman en küçük paylara sahip cevapların %7.5'inin yeşil kartı olmasından dolayı sigortaya gerek görülmediği, %9.6'sının işçilerin vasıfsız olmasından dolayı, %13.7'sinin eğitim durumlarının düşük olmasından dolayı, olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar arasındaki en yüksek paylara ise sırasıyla %25.3 ile işverenin isteği üzerine, %21.7 ile iş olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı, %18.3 payla sigorta kesintilerinin yüksekliğinden dolayı cevapları verildiği görülmüştür.%3.9'luk payı ise diğer cevabı yani araştırmaya katılan çalışanların şıklardaki cevabı uygun bulmayarak kendilerinin yorumlamasıyla oluşturduğu cevap şikkını seçtiği görülmektedir.(**Tablo:32**)

Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payın % 9.6'sının işçilerin vasıfsız olmasından dolayı cevabını verdiği görülmektedir. Buda Şanlıurfa ilinde çalışan işçilerin herhangi bir mesleğinin olmadığını bir göstergesi olmakta ve bunun sonucunda ise işçilerin kayıt dışı çalışmaya yönelmesine sebep olmaktadır.

Şanlıurfa ilinde işgücü piyasasının talep ettiği vasıflı eleman talebinin karşılanması amacıyla belirli kurumların düzenlediği meslek edindirme kurslarıyla vasıflı eleman yetiştirilerek ildeki vasıflı işgücü ihtiyacını karşılaması amaçlanmıştır. Bu kurslardaki eğitim sonucunda meslek kazanan bireylerin kayıt dışı çalışmayı kabul etmeyerek kayıtlı çalışmaya yönelmesi amaç edinilmekte, ilin istihdam yapısında düzelme sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bir ülkeyi diğer ülkelerle karşılaştırırken ekonomik göstergelerin yanında sosyal göstergeler de kullanılmaktadır. Eğitim sektörü, sosyal göstergeler içinde ekonominin ihtiyaç duyduğu kaliteli nüfusu yetiştiren temel kaynaklardan bir tanesidir. Nitekim Japonya ve İsrail örneğinde olduğu gibi eğitim düzeyi yüksek, kaliteli bir nüfus, en olumsuz şartlarda bile kalkınmayı gerçekleştirebilmektedir. Türkiye'de eğitim konusunda gerçekten önemli hamleler yapmış bir ülkedir. Ancak varılan nokta, olması gerekenden geridir (Gümüş:73).

Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payın % 13.7'sinin kayıt dışı çalışmanın sebepleri sorusuna eğitim durumlarının düşük olmasından dolayı cevabını verdiği görülmektedir. Buda Şanlıurfa ilinde halen eğitime önem verilmediğinin, bu eğitimsizlik sonucunda ise işçilerin kayıt dışı çalışmasına sebep olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre eğitilmiş kişilerin sosyal güvence sahipliği konusunda daha bilinçli davranmaları nedeniyle, ilde eğitime önem verilmesinin gerekliliği ve eğitimin özendirilmesi ildeki istihdamın yapısında olumlu gelişmeler sağlamak için önemli olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payın %7.5' inin yeşil kartı olduğundan dolayı herhangi bir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışmayı kabul ettiği cevabını verdiği görülmektedir. Araştırmamıza katılan çalışanların % 38.1'nin yeşil kartı bulunmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için Bkz. Tablo: 22) Ülkemizde Sağlık Bakanlığı verilerine baktığımız zaman dokuz milyon insanın yeşil kart sahibi olduğunu görmekteyiz. Sağlık giderlerini karşılama gücü bulunmayan vatandaşlara tedavi giderlerinin devlet tarafından karşılanabilmesi için belirli şartlar altında verilen yeşil kart sayesinde bazı çalışanların

sigortasız çalışmayı kabul etmeleri anketimizde çıkan sonuçlardan bir tanesidir. Buda devletin yoksul vatandaşlarına sağladığı yeşil kart hizmetin suistimal edilmesine, kayıt dışı istihdamın artmasına sebep olması yanında, devlet ve ülke vatandaşlarının da zarara uğramasına neden olmaktadır.

Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payın %21.7'sinin iş olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı kayıt dışı çalışıldığı cevabını verdiği görülmektedir. Tarım sektörü ağırlıklı olan Şanlıurfa ilinde sanayinin çok gelişmemiş olması, tarım da çalışanlara sigorta yapılma gereği duyulmaması kayıt dışı çalışma oranının yükselmesine yol açtığını söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payın %18.3'ünün sigorta kesintilerinin yüksekliğinden dolayı kayıt dışı çalışma oranının yüksek olduğu cevabını verdiği görülmektedir. Sigorta kesintilerinin yüksek olması işverene işçi çalıştırma maliyetini arttırmaktadır. Araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki en yüksek paya %25.3 ile işverenin isteği üzerine kayıt dışı çalışıkları cevabı verildiği görülmektedir. Sigorta kesintilerinin yüksek olması işverenin kayıt dışı işçi çalıştırmaya yönelmesine sebep olmakta, araştırmaya katılanların genel dağılım içindeki payının işverenin isteği üzerine yoğunlaşmasına sebep olan faktörler arasında yer almaktadır. Fakat işverenin kayıt dışı işçi çalıştırma sebepleri sadece sigorta kesintilerinin yüksek olmasından dolayı olmamakta buna ek olarak başka faktörlerde devreye girmektedir. Bu faktörler arasında işçinin kayıt dışı çalışma isteğide önemli rol oynamaktadır. İşverenin devlete vereceği vergi ve primleri kendisine vermesini talep etmesi durumunda işverenin kabul etmesiyle işçilerin kayıt dışı çalışmaları söz konusu olmaktadır.

İşverenin ya da işçinin isteği hangi faktör ağır basar sa bassın kayıt dışı çalışmanın hem işçiye hem de devlete birçok zarar verdiği kesindir. Bu zararları minimuma indirmek için kayıt dışı istihdam kavramını araştırmak, incelemek ve önlemek için tedbirler almak gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağımızın en önemli sorunlarından bir tanesi haline gelen kayıt dışı istihdam ülkemiz de çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Kayıt dışı istihdamın; hızlı nüfus artışı, kentleşme ve iç göç, yabancı kaçak işçilik, çocuk işçiliği, işsizlik gibi sosyal nedenleri bulunurken enflasyon, işletmelerin rekabet gücü düşüklüğü, vergi sistemi, çalışma yasaları, kamudan kaynaklanan nedenler gibi bir çok ekonomik ve mali nedeni bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdam sorununa çözüm yolları bulunabilmesi için bu nedenlerin analiz edilmesi gerekmektedir.

Genellikle niteliksiz işgücünün köyden kente göç ederek yaşamlarını devam ettirebilmek için iş bulamama korkusu, iş bulabilecek yeterli vasıflara sahip olamama gibi faktörlerin etkisiyle kayıt dışı sektörlere yöneldiği görülmektedir. Bunun yanında işverenlerin maliyetleri düşürmek, sendikaların taleplerinden kurtulmak, yasal ve mali yükümlülükleri minimuma indirmek gibi sebeplerden dolayı kayıt dışı işçi çalıştırma yoluna gitmesi, niteliksiz işgücünün de kayıt dışı çalışmayı kabul etmesi, işveren ve işçilerin amaçları doğrultusunda birleşerek kayıt dışı istihdam sektörünün meydana gelmesine neden olmaktadır. Kayıt dışı çalışmayı benimseyen bu işveren ve işçiler sayesinde bu sorunun güncelliğini hiç yitirmediği ve kayıt dışı çalışma oranının da düşmediği görülmektedir.

Kayıt dışı istihdamın varlığı; düzensiz kentleşme sorunları, ekonomik büyüklüklere ilişkin sağlıklı bilgilerin elde edilememesi, yüksek enflasyon sorunu ve enflasyonla mücadelenin zorlaşması, vergi yükünün kayıtlı işletmeler ve çalışanlar üzerinde yoğunlaşması, gelir dağılımının bozulması, çocuk işçiliğinin yaygınlaşması, toplumda ahlaki değerlerin bozulması, devlet otoritesinin zayıflaması ve devlete olan güven kaybı gibi bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde kayıt dışı istidam oranının %40 seviyelerinde bulunması kayıt dışı istihdam sorununun önemli olduğunu göstermektedir. 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlık kazanan

kayıt dışı istihdama yol açan faktörlerin yerel ölçekte incelenmesi, kayıt dışı istihdam sorununun çözümü için önlemlerin daha etkin olmasını sağlayacaktır.

Bu bağlamda Şanlıurfa ilinde çalışanların kayıt dışı çalışma nedenleri araştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre sosyal güvenceye sahip olarak çalışanların oranının %30.1 olmasına karşılık hiçbir kamu kurum veya kuruluşuna bildirilmeden yani hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışanların %69.9 olduğu görülmüştür.

Araştırmada elde edilen verilerden çıkan sonucun bir diğeri de çalışanların cinsiyetine yöneliktir. Kadın çalışanların %24.3'lük oranla erkek çalışanların çok gerisinde kaldığı görülmüştür. Kadın çalışanların çalışma hayatı içerisindeki bu düşük oranı ilde toplumsal yapının kadınlara halen etkin rol vermediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Erkeklerle oranla düşük çalışma oranına sahip kadınların eğitim ve aylık gelir durumları incelendiğinde ağırlığın okur yazar olmayan ve ilköğretim mezunu kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu eğitim durumu düşük olan kadınların aylık gelirlerinin 100 TL-350 TL arasında yoğunlaşması eğitim ile aylık gelir arasında önemli ilişki olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Araştırma da elde edilen verilere dayanarak Şanlıurfa ilinde eğitime gereken önem verilmemesi nedeniyle bireyler düşük gelirle ve kayıt dışı çalışmayı kabul etmektedir sonucunu çıkarmak mümkündür. Araştırma verilerine göre bireylerin eğitim durumunun aylık gelir üzerinde etkisi olduğu gibi sosyal güvenceye sahipliği de etkilediği sonucunu çıkarmak mümkündür. Sosyal güvencesi olmadan çalışan kesimin büyük çoğunluğunun okur-yazar olmayan grup ile ilköğretim mezunlarından oluşması ve 100 TL-350 TL arası maaşla yani çok düşük gelirle çalışması bu sonucu desteklemektedir.

Araştırmaya konu olan çalışanların %84.1'inin aylık gelirleri dışında başka geliri olmadığı görülmüştür. Bu çalışanların aylık gelirleri düşük olduğu için ek gelir sağlama yoluna gittiği bunu da genel olarak çocuklarını çalıştırarak yaptıkları görülmektedir. Çocuklarını ek gelir sağlamak için küçük yaşta iş hayatına sokan bireyler hiçbir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışmasına izin vererek çocuklarının hayatını tehlikeye sokmaktadırlar. Buda bir nevi çocuk emeğinin sömürülmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye'de yeşil kart oranının iller arasında dağılım oranına baktığımız zaman birinci sırada Şanlıurfa ili bulunmaktadır. Bu nedenle Şanlıurfa ilinde yeşil kart sahipliği de göz ardı edilmemesi gereken konular arasında yer almaktadır. Çalışanların yeşil karta sahip oldukları

için sigorta talep etmeden çalışmayı kabul etmeleri araştırmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan bir tanesidir. Çalışanların bu tutumu aslında kısa vadede kendileri ve aileleri olumlu görünmesine rağmen uzun vadede rasyonel olmayan bir davranıştır. Yeşil karta sahip olan bireylerin yeşil kart sahipliği sürelerine baktığımız zaman 3–5 yıl aralığında yoğunlaşmaktadır. Bu durum uzun yıllar yeşil karta sahip olmanın mümkün olmadığı bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca yeşil karta sahip olan bireylerin eğitim durumlarının düşüklüğü araştırmada ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Araştırmada elde edilen verilere göre, Şanlıurfa ilinde çalışanların şuan ki durumlarına bakılmaksızın daha önce sigortasız çalışıp çalışmadığı sorusuna bu çalışanların neredeyse tamamına yakınının evet cevabı vermesi dikkat çeken bir diğer noktadır. Bu durum ilde kayıt dışı çalışmanın büyüklüğünü algılayabilmemize yardım etmektedir. Ankete konu olan bireylerin neredeyse tamamının iş hayatları boyunca belirli bir dönem bile olsa hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmeden çalışmışlardır. Bu çalışanların anket sorularında verilen cevaplara göre eğitim oranlarının düşük, mesleki yönden vasıfsız olduğu görülmektedir. Fakat sigortasız çalışma nedenlerinden eğitimsiz ve ya vasıfsız olmaları şikkının %9.6, %13.7 gibi düşük paya sahip olması, bireylerin işsizlik ve kayıt dışı istihdamın azaltılması hususunda, eğitim durumlarında iyileştirme ve mesleki bilgi edinme konularında duyarlı olmadıklarını göstermektedir.

Çalışan bireylerin, sigortasız çalışma nedenleri sorusuna verdiği en yüksek paylı cevapları %25.3 ile işverenin isteği üzerine, %21.7 ile iş olanaklarının kısıtlı olması, %18.3 ile sigorta primlerinin yüksek olması, cevap şıklarına ait olduğu görülmektedir. İlin tarım ağırlıklı bir yapıya sahip olması tarımda çalışan nüfusa sigorta yapılma gereğinin duyulmaması ilde bulunan kayıtlı sektörün daralmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı olan bu sektörün küçültülüp kayıtlı sektörün arttırılması için yeni yatırımlar yapmak, sanayileşmenin gelişmesini sağlamak hem çalışan nüfus ve hem de şehrin ilerlemesi açısından olumlu bir gelişme olacaktır. Çalışan bu bireylerin %18.3'ünün sigorta primlerinin yüksek olması. %25.3 ile işverenin isteği cevabında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu iki şık aslında birbirleri ile doğrusal bir iletişim içerisindedirler. Sigorta primlerinin yüksekliği işverenlerin sigortasız işçi çalıştırma yoluna gitmelerine sebep olan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmasına rağmen işverenlerin kayıtsız işçi çalıştırmalarına yönelten tek faktör sigorta primlerinin yüksekliği olmadığı kesindir. İşverenlerin kayıt dışı işçi çalıştırma isteğini etkileyen başka faktörlerde bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilme arzusu,

kayıtsız işçi çalıştırarak maliyetleri düşürme isteği, yüksek enflasyon oranı, daha yüksek gelir elde etme arzusu ve devletin verdiği diğer yasal ve mali yükümlülüklerden kurtulma isteği de kayıt dışı istihdamı arttıran faktörler arasında yer almaktadır.

Kayıt dışı çalışmanın birçok olumlu etkisinden söz edilebildiği gibi olumsuz etkilerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Kayıt dışı istihdam olgusu ülkeleri bir çok konuda olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de yeni kanunlarda kayıt dışılıkla mücadele etmek için kayıt dışı işçi çalıştıran işverenlere cezai yaptırımlar uygulanarak, kayıt dışı işçilik oranının düşürülmesi amaç edinilmektedir. Bir taraftan ise kayıt dışı işçi çalıştıran işverenlere çalışanlarını kaydettirmeleri için teşvik hedeflenmektedir. Fakat kanunlar tarafından engellenmeye çalışılan kayıt dışılık olgusunun önlenmesi için ülke vatandaşlarının da üzerine düşen görevleri yapması gerekmektedir.

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunları arasında yer alan kayıt dışı istihdam ile mücadele etmenin kamusal boyutu yanında işçi ve işveren boyutunun varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda Şanlıurfa ilinde kayıt dışı istihdamının önlenmesi için yapılması gerekenleri şöyle ifade edebiliriz:

- İlin istihdam yapısı incelendiğinde, istihdam edilenlerin niteliksiz ya da yarı nitelikli kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle ilde bu vasıf ve eğitim düzeyi düşük olan işgücüne sahip bireylerin geçimini devam ettirebilmek için çoğunlukla kayıt dışı çalışmaları görülmektedir. Günümüzdeki üretim yapısı ise eğitimi yüksek daha nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa ilinde işgücünün eğitim düzeyinin artırılması üzerine daha fazla yatırım yapılması ve işgücünün mesleki yönden bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Araştırma verilerine göre İlde yeşil kart oranının yüksek olduğu ve yeşil kart sahipliğinden dolayı çalışanların sigortasız çalışmayı kabul ettikleri sonucu çıkmaktadır. Muhtarlıklardan fakirlik belgesi alınarak elde edilen yeşil kart belgesi, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesinde olmayan kişilere verilmektedir. Kişinin Türkiye’de ikamet etmesi, kanunla belirlenen maaşın altında gelir elde etmesi, eşinin gelir getirici bir işte çalışmaması bu belgeyi almak için gerekli şartları oluşturmaktadır. Fakirlik belgesi alırken bazı suiistimallerin yaşanması bireylerin haksız yere yeşil karta sahip olmasını sağlamaktadır. Haksız yere elde edilen yeşil kart

sayesinde İlde hem gerçekten mağdur olanların yeşil karta sahip olmaları zorlaşmakta hem de bireylerin yeşil kartın varlığı sonucunda kayıt dışı çalışmayı kabul etmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda yeşil kart uygulamalarında objektif davranılmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve denetimlerin daha etkinleştirilmesi kayıt dışı istihdamın azalmasına katkı sağlayacaktır.

- Çoğu Güneydoğu illerinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinde de nüfus artış hızı kabul edilebilir düzeyin üzerinde bulunmaktadır. Nüfus artış hızının yüksekliği yanında müteşebbislerin yatırımlar konusunda isteksiz davranmaları ildeki istihdam sorunu artırmaktadır. İşsizlik oranının yüksek olduğu durumlarda işsiz kalmak istemeyen bireyler kayıt dışı da olsa çalışmaya razı olmak zorunda kalabilmektedirler. Bu nedenle farklı teşvik yöntemleri ile gerek bölge gerekse il bazında yatırımların teşvik edilmesi ve üretimin artması kayıt dışı çalışanların sayısını azaltacaktır.
- İşverenler bağlamında çalışanların sigorta primlerinin yüksekliği kayıt dışı eleman çalıştırılmasının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Gerek bölge, gerekse Şanlıurfa ili bazında sigorta primlerinin düşürülmesi veya primlerin bir kısmının devlet tarafından karşılanması kayıt dışı istihdamın azalmasına katkı sağlayacaktır.
- Kayıt dışı istihdam ile mücadelede yasal düzenlemeler yanında yasanın etkin kullanımı da önem arz etmektedir. İl genelinde kayıt dışı istihdam ile mücadelede denetimlerin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Burada denetim elemanı yetersizliği yanında denetim yapan elemanların önemli bir kısmının ailevi kökenlerinin bu şehirden olması, kayıt dışı işçi istihdam eden işverenlere cezai yaptırımlar konusunda isteksiz davranılmasına neden olabilmektedir. Bu bakımdan kayıt dışı istihdam ile mücadele etmek için denetim elemanlarının diğer iller ya da bölgelerden tercih edilmesi kayıt dışı istihdam ile mücadelede etkinliğin artmasına katkı sağlayacaktır.
- İstihdamın tarım ve inşaat sektörü ağırlıklı olması Şanlıurfa ilinde istihdamın sürekliliğini azaltırken, kayıt dışı kalma oranını da artırmaktadır. İlin ekonomik anlamda gelişmesi için verilen teşviklerin istihdamı artırıcı yönünün ağırlıklı olması gerekmektedir. İşsizlik ve kayıt dışı istihdam sorununun azaltılması bağlamında

hizmetler sekt6r6 teŖviklerinin il bazında daha fazla desteklenmesi gerektiğini s6yleyebiliriz.

Sonuç olarak, kayıt dıŖı alıŖma ile etkin m6cadele edebilmek için devletlerin 6nleyici tedbirler alması yanında, vergi, sigorta prim oranlarının kayıt dıŖılıđı minimuma indirecek seviyeye getirilmelidir. Bunun yanında bireylerin sigortalı alıŖmaya ve kayıtlılığa teŖvik edilmesi, iŖverenler için kayıtlılık iŖlemlerinin kolaylaŖtırılıp b6rokrasinin basitleŖtirilmesi, kayıt dıŖı alıŖmaya karŖı denetim ve yaptırımların etkinleŖtirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aktan, Can Coşkun ve Vural, Yaşar, “**Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**” Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>
(05.07.2009).

Algan, Neşe, “**Türkiye’de Kayıt Dışı Sektör: Boyutları, Etkileri ve Kayıt Dışı Sektörü Küçültme Konusunda Öneriler**” , TİSK-İşveren Dergisi, Ağustos 2004.

Alptekin,Erdem, “**Türkiye’nin Bitmeyen Derdi Kayıt Dışı**” Ar@Ge Bülten,Mayıs,2007,
http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/8297/kay%C4%B1td%C4%B1s%C4%B1_alptekin.pdf , (04.04.2009).

Altuğ, Osman, “**Kayıt Dışı Ekonomi**”, Türkmen kitap evi,2.Baskı, Ocak 1999, İstanbul.

Apan, Ahmet, “**Türkiye’de İç Göç Olgusu: Nedenler ve Sonuçlar**” Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi,Cilt:11,Sayı:5,Sayfa:26-33,Mayıs 2006,
http://ahmetapan.blogcu.com/turkiye-de-ic-goc-olgusu-nedenler-ve-sonuclar-1_725006.html,
(22.05.2009).

Bal, Harun, “**Geçiş Ülkelerinde Yoksulluk ve Kayıt Dışı Ekonomi: Kırgısıztan Bavul Ticareti Örneği**”,İşletme ve Finans Dergisi, Mali ve Ekonomik Sorunlara Yönelik Aylık Yayın, Sayı:219, Sayfa:72, Haziran 2004.

Başel, Halis, “**İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri**”,
<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap51/8.doc>, (25.05.2009).

Başterzi, Süleyman, “**İşsizlik Sigortası**” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no:509,AÜHF Döner Sermaye Yayınları no:24,Ankara 1996, (<http://auhf.ankara.edu.tr/auhf-yayinlari-arsivi/suleyman-basterzi/issizlik-sigortasi/kitabin-tamami.pdf> , (22.05.2009).

Baytar, Yusuf, **“Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi”**, T.C Çukurova Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, T.C. YÖK Dokümantasyon Merkezi, Adana 2006.

Bilen, Mahmut ve Es, Muhammet, **“Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar”** Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, Sayfa:376-399, 1998, Adapazarı, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf> ,(05.07.2009).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **“Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı”**2004.

Charmes, Jacques , **“A Critical Review Of Concepts,Definitons and Studies İn The Informal Sector”**Turnham/Salome/Schwartz Papers,The Informal Sector Revisited,OECD,Paris,1990.

Chen, Martha, **“Informal economy”**
<http://www.hks.harvard.edu/news-events/publications/insight/social/martha-chen>,
(06.01.2010)

Demir, Fevzi, **“Kayıt Dışı İşçilik ve 4447 Sayılı Sosyal Güvenlik Reformu Yasası İle 4773 Sayılı İş Güvencesi Yasası”**, Kamu-İş Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, 2003.

Devlet Planlama Teşkilatı, **“ Nüfus Projeksiyon Yöntemleri”** Eylül 2002,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/kocamant/projeksi.pdf> ,(17.11.2009).

Devlet İstatistik Enstitüsü **“Tüketici Fiyatları Endeksi ve Üretici Fiyatları Endeksi”**
<http://www3.dogus.edu.tr/galtinay/die%20tufe%20ve%20ufe%20information.pdf>,
(28.06.2009).

Doğan, Ayhan, **“Vergi Oranlarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi:Anket Yöntemi İle Analizi”**http://www.muhasabenet.net/makale_ayhan_dogan_vergi%20denetmen%20yrd_vergi%20oranlarinin%20vergi%20gelirlerine%20etkisi.doc ,(15.11.2009).

Ekin, Nusret, **“Türkiye’ de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler-Kırsal Yoksullar-Kentsel Kayıt Dışı Yapay İstihdamdakiler- Açık İşsizler”** İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, 2003.

Erdut, Tijen, **“İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”** Halkın Hakları Forumu, Mayıs, 2007,
<http://www.halkevleri.org.tr/halkinhaklariforumu/index.php?eylem=oku&no=2478>,
(22.11.2007).

Erdut, Zeki, **“Enformel İstihdamın Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkileri”**
<http://www.calismatoplum.org/sayi12/Erdut.pdf> , (16.04.2009).

Eryiğit, Süleyman, **“Türkiye’de İşletmelerin Kayıt Dışı Personel Çalıştırmasında Ücret Maliyeti İçindeki Yasal Kesintilerin Etkisi”**, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, T.C. YÖK Dokümantasyon Merkezi, Ankara 2003.

Filiz, Nafi, **“ Türkiye’de Kayıt Dışı Çocuk İstihdamı”**, T.C. Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, YÖK Dokümantasyon Merkezi, Sakarya 1999.

Guloğlu, Tüncay, **“The Reality Of İnformal Employment İn Turkey”**, Visiting Fellow Working Papers, Cornell University, Year:2005.

Gümüş, Ergin, **“Türkiye’nin Nüfusu”**
<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/iOLTP/2291/unite06.pdf> ,(25.11.2009).

Gürak, Hasan, **“Nüfus Artışı Sorunu”**
http://209.85.229.132/search?q=cache:snJuRLMQwXkJ:www.hasmendi.net/makale_gurak/nufusartisorunu.pdf+%22nufus+art%C4%B1%C5%9F+h%C4%B1z%C4%B1%22in+pdf&cd=10&hl=tr&ct=clnk&gl=tr ,(20.11.2009).

Güray, Erdal ve Şafaklı, Okan, **“KKTC’de Kaçak İşgücünün Ekonomiye Etkileri Üzerine Bir Çalışma”** Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayfa: 35-45, 2004,
<http://www.kktesanayiodasi.org/site/turkce/documents/tus4.pdf> , (16.11.2009).

Hussmanns, Ralf, **“Measuring the informal economy: From employment in the informal sector to informal employment”** Working Paper No. 53, Policy Integration Department Bureau of Statistics International Labour Office Geneva, December 2004
http://bravo.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-integration/documents/publication/wcms_079142.pdf , (16.11.2009).

Işık, Nihat ve Acar, Mustafa **“Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”** Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, Sayfa: 117-136, Temmuz-Aralık 2003,
<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi21/nisik.pdf> , (20.06.2009).

İçduygu, Ahmet; Sirkeci, İbrahim ve Aydıngün, İsmail, **“Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketine Etkisi”**
http://www.migrationletters.com/sirkeci/Icduygu_Sirkeci_Aydingun_1998_turkiyede_icgoc.pdf , (22.05.2009).

İlgin, Yılmaz, **“Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları”**, DPT Uzmanlık Tezleri, Nisan 1999.

İşığışık, Özlem, **“ Küresel Gerçeklerle Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları (Prof.Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan)50.Kitap, 2005.

Karabulut, Özcan, **“Türkiye’de Çalışan Çocuklar”** Araştırma Sonuçları, İstanbul, Aralık 1996, http://www.festr.org/files/turkiyede_calisan_cocuklar.pdf , (22.05.2009).

Karahan, Murat, **“Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi: Gaziantep Örneği”** ,T.C. Gaziantep Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, YÖK Dokümantasyon Merkezi, Gaziantep, 2002.

Kayhan, Necati, **“Türkiye’de Kadın İşgücü İstanbul İmalat Sektöründeki Çalışma Şartları ve Kayıt Dışı İstihdam”** Tuhis Yayınları, Kasım 2005,
<http://www.tuhis.org.tr/dergi/kasim2005/kasim2005bolum5.pdf> , (04.04.2009).

Kenar, Necdet, **“Avrupa İstihdam Stratejisi ve Türkiye”**, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:222, Ekim 2004.

Kıldış, Yusuf, **“Kayıt Dışı Ekonomi”**

http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/kildis-kayit-disi.pdf ,(25.11.2009).

Kip, Murat, **“Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Ücretlilerin Mali Sorumluluklarıyla İlişkisi”** ,T.C. Cumhuriyet Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, T.C. YÖK Dokümantasyon Merkezi, Sivas 2002.

Korkmaz, Esfender, **“Kayıt Dışı İstihdam”**, Tisk-İşveren Dergisi, Şubat 2001.

Korkmaz, Adem, **“Türkiye’de Asgari Ücretin Mali Yönü”**, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.

Kral, Halis, **“Türkiye’de Yabancı Personel İstihdamı Politikasının Değerlendirilmesi”**
<http://www.debud.org/Html/dergi/24/halisk.pdf> ,(04.04.2009).

Mavral, Ülker, **“Kara Para Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye’ye Yansımaları”**,Şafak Matbaacılık,2001.

Metin, Banu, **“Türkiye’de İşgücü Piyasasının Genel Görünümüne İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”**, Kamu İş Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, 2003.

Özdemir, Ali Murat ve Yücesan Özdemir, Gamze, **“Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası Çocuk İşçilerin Oyun Hakkı Varmıdır?”**, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül,2005,
<http://www.ttb.org.tr/MSG/eylul23/kuresel.pdf> , (04.04.2009).

Sapancalı, Faruk, **“Yeni Bin Yıla Girerken Türkiye’de İşgücü Piyasası”**, Kamu-İş Hukuku Dergisi,Cilt:6,Sayı:1,2000,

<http://209.85.229.132/search?q=cache:aWn66fT5LNgJ:www.kamu-is.org.tr/pdf/612.pdf+t%3%BCrkiyede+i%5%9Fg%3%BCc%3%BCn%3%BCn+nitel+i%4%9Fi&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> , (01.01.2010).

Sarılı, M, Ali, “ **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler**”, Bankacılar Dergisi, Sayı:41, 2002,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc> , (16.11.2009).

Şişman, Yener, “**Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk ve Genç İşgücü**”, Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt:7, Sayı,2, 2003

Taştı, Enver ve Sezer, Didem, “**İnformal Sektör ve Kayıt Dışı İstihdam**”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:13, Sayı:49, Sayfa:158-178, 2003.

Temir, Arif, “**Kayıt Dışı İstihdam Önlenebilir mi?**”
<http://www.celik-is.org/egitim/dergi/dergi-24/31-41.pdf> , (22.05.2009).

TISK, “**Avrupa Birliğinde Kayıt Dışı Çalışma Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme**” TİSK , Yayın No:199, Aralık 2000.

TISK, “**Tisk Görüşü: Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeni Arayışlar**”, Şubat 2004
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=890&id=52 ,(26.06.2009).

Togan, Sübidey, “**Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutları, Temel Sebepleri Ve Çözüm Önerileri**”, TİSK-İşveren Dergisi, Şubat 2001,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=253&id=15, (26.06.2009).

Toksoz, A, Gülay, “**Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri**” , İktisat Dergisi, Sayı:430, Sayfa:29-45, 2002.

Toksöz, Gülay ve Özşuca, Şerife, “**Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri**”, İktisat Dergisi, Sayı:430, Sayfa:29-35, Ekim 2002.

Toksöz, Gülay, “**Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**” Ankara, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2007, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadinistihdami.pdf> ,(26.06.2009).

Tunca, Zafer, “**Makro İktisat**”, Filiz Kitap Evi, 4. Baskı, Şubat 2005, İstanbul.

Türe, Murat, **“Sigortasız İşçi Çalıştıran İşverenin SSK’na Göre Sorumluluğu”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6, Sayı:3, 2004.

Türkay,İmdat, **“Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı Hakkında Değerlendirme”**TİSK-İşverenDergisi,Mayıs,2009,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2393&id, (26.06.2009).

“Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik” 21 Aralık 2004 TS/BAS-BÜL/04-115, <http://www.tusiad.org/FileArchive/duyuruno604.pdf> , (15.11.2009).

Us, Vuslat, **“Kayıt Dışı Ekonomi Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği”** , Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17,Haziran 2004.

Uyar Bozdağlıoğlu, Yasemin E, **“1990’dan Günümüze Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısının Analizi”**, Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11, ISSN:1694-528x,2006.

Önder,İzzettin, **“Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme”** İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:23-24 ,Ekim 2000-Mart 2001
<http://kayitdisiekonomi.com/makale/detay.asp?id=24>, (16.11.2009).

Özçelik, Özer ve Özcan, E.Emre **“Kayıt Dışı Ekonominin Sebepleri, Etkileri, Ölçümü”**, 2006, <http://kayitdisiekonomi.com/makale/detay.asp?id=34> ,(31.12.2009).

Özmen, Ahmet ,**“Örnekleme”** <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2294/unite03.pdf>
(31.12.2009).

Yereli, A.Burçin ve Karadeniz, Oğuz,**“Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerine Etkisi”**,E-Yaklaşım, Yıl:12, Sayı :138, Sayfa 835-852,Haziran 2004a.

Yereli, A.Burçin ve Karadeniz, Oğuz, **“Kayıt Dışı İstihdam”**,Odak Yayınevi,1.Baskı,Ekim 2004b,Ankara.

Yevgenia ,Sindyashkina **“Informal Employment”**

<http://www.irex.ru/press/pub/polemika/01/sin/>,(06.01.2010).

Yüceol, H.Mualla, **“Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı”** Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:12, Sayfa:118-133,Bahar 2005,<http://www.e-sosder.com/dergi/1209-YUCEOL.pdf> ,(04.04.2009).

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı , **“Kayıt Dışı İstihdam”**,
http://www.calisma.gov.tr/sgb_web/sunum/ba.pdf, (04.04.2009).

<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y8pldWgmki0J:www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/sunum/kocaeli/ProfDrSabahatTezcan.ppt+T%C3%9CRK%C4%B0YEDE+EN+%C3%87OK+G%C3%96%C3%87+ALAN+VE+VEREN+%C4%B0LLER&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> ,(26.06.2009).

http://209.85.229.132/search?q=cache:xTCt51jMIvgJ:www.umutgazetesi.net/kose_yazisi_detayi.asp%3Fid%3D110+i%C5%9Fverenler+i%C3%A7in+i%C5%9F%C3%A7i+%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1rma+maliyeti&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr ,(01.01.2010).

<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y8pldWgmki0J:www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/> ,
(26.06.2009).

http://bilgiyelpazesi.blogcu.com/nufusun-ozellikleri-ve-turkiye-de-nufus-artisi_12414321.html , **“Nüfusun Özellikleri ve Türkiye’de Nüfus Artışı”** ,(26.06.2009).

<http://nkg.tuik.gov.tr/son5.asp?gosterge=5&Submit=G%F6r%FCnt%FCle>, (20.06.2009).

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cretici_Fiyat_Endeksi ,(28.06.2009).

http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/tr_kdisi_ekonomi_ggonca.htm,
“Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi”, (27.06.2009).

<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=537> **“İşsizliğin ve Göçün Coğrafyası Raporu”**, (05.07.2009).

<http://www.die.gov.tr/nuts/131d3.xls> (26.06.2009).

<http://www.edubilim.com/ana/odev-arsivi/ekonomi/kayit-disi-ekonominin-etkileri/details.html> (26.06.2009)

http://www.gso.org.tr/default.asp?syf=haber_detay&haber_id=965147498, **“Hane Halkı İşgücü Anketi Açıklandı”**, (26.06.2009).

<http://www.harbis.org.tr/dergi/wordler/haz07/tarih.doc> , (26.06.2009).

<http://www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/san.pdf> ,(26.06.2009).

http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/isgucu_dn.pdf **“İşgücü Piyasasındaki Yapısal Dönüşüm ve Kayıt İçine Geçiş Süreci”** (26.06.2009)

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2393&id=, (28.06.2009).

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2444> **“Türkiye'de Çalışan Çocukların Durumu”** TÜİK Çocuk İşgücü Araştırması, 2006 Haber Bülteni, (26.06.2009).

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=806>, (15.11.2009).

http://www.tsd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=7506&Itemid=3290 , (05.07.2009).

<http://www.tumgazeteler.com/?a=1225513>,(26.06.2009).

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turk> ,(16.11.2009).

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/emekpiyahasindakadin.doc>, (16.11.2009).

http://www.kayitdisiekonomi.com/files/calisma_meclisi_Kayitdisi_istihdam.doc ,**“Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi Çalıştırmannın Önlenmesi”**(16.11.2009).

<http://kadim.istanbul.gov.tr/Portals/Kadim/images/proje.pdf> ,**“Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (Kadim) Projesi”** , (31.12.2009).

http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf , **“Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri”**10.Ağustos.2009, (30.12.2009).

Williams, Colin C. and Windebank, Jan, **“Rising Informal Employment Will Increase Poverty”**http://www.oecd.org/document/22/0,3343,en_2649_34487_42529878_1_1_1_1,00.htm, (17.11.2009).

EK.1.

ANKET FORMU

1-Yaşınız

15- 19 20-24 25-29 30-34 35-39 40 +

2.Cinsiyetiniz

Kadın Erkek

3-Eğitim durumunuzu belirtiniz.

Okur Yazar Değil İlköğretim Lise Fakülte /Yüksekokul Lisansüstü

4-Medeni durumunuzu belirtiniz.

Evli(5.Soruya Geçiniz.) Bekar

5-Eşiniz çalışıyor mu?

Evet (Lütfen 6.Soruya Geçiniz) Hayır

6-Eşiniz ne iş yapıyor?

Düzenli Bir İşi Yok Kendisine Ait Özel Bir İşi Var Kamuda Çalışıyor Özel Sektörde Ücretli Olarak Çalışıyor Diğer

7-Kaç çocuğunuz var?

Yok 1-3 4-6 7-9 10+

8.Kaç yıldır çalışıyorsunuz?

1 Yıldan Az 1-2 3-5 6-8 9-11 12+

9.Şuanda çalıştığınız işi belirtiniz.

Tarım İşçisi Ev işlerinde Özel Sektörde İşçi Özel Sektörde Yönetici
 Kamu Sektöründe Diğer (belirtiniz).....

10. Şuanda çalıştığınız işte kaç yıldır çalışıyorsunuz?

Bir Yıldan Az 1-2 3-5 6-8 9-11 12 +

11-Aylık Geliriniz Ne Kadar ?

- 100 TL-350 TL 351 TL-500 TL 501 TL-800 TL
 801TL-1200 TL 1001TL-1300 TL 1300 TL ve üstü

12-Sizin geliriniz dışında başka bir geliriniz var mı ?

- Yok Kira Geliri Çocuklar Çalışıyor (Lütfen 13.Soruya Geçiniz)
 Mülkiyet Geliri Faiz Geliri Ticari Araç Toprak Geliri
 Diğer(belirtiniz).....

13.Çocuğunuz hangi işte çalışıyor?

- Aile Yanında Aile Dışında

14.Çocuğunuz hangi sektörde çalışıyor?

- Tarım Sektörü Çıracılık İnşaat
 Diğer.....

15.Sosyal Güvenceniz (Bağ kur. SSK. Emekli Sandığı gibi) var mı?

- Evet(Lütfen 16. Soruya Geçiniz) Hayır (Lütfen 19.Soruya Geçiniz)

16.Kaç yıldır sosyal güvenceniz var ?

- 1 Yıldan Az 1-2 3-5 6-8 9-11 12+

17.Hangi Sosyal Güvenlik Kurumundan yararlanıyorsunuz?

- Bağ kur SSK Emekli Sandığı Özel Sigorta Şirketi
 Diğer(belirtiniz).....

18.Daha önce sigortasız çalıştınız mı?

- Evet Hayır

19. Şu an sigortasız çalışıyorsanız daha önce sigortalı çalıştınız mı?

- Evet Hayır

20.Yeşil kartınız var mı?

- Evet(Lütfen 20 Soruya Geçiniz) Hayır

21. Kaç yıldır yeşil kartınız var?

1 Yılda Az 1-2 3-5 6-8 9-11 12+

22. Şuanda çalıştığınız sektör nedir ?

Tarım Tekstil Mobilya İnşaat Gıda Sanayi Elektrik/elektronik
 Diğer (belirtiniz).....

23. Daha önce hangi sektörlerde çalıştınız

Tarım Tekstil Mobilya İnşaat Gıda Sanayi Elektrik/elektronik
 Diğer (belirtiniz).....

24. Sizce işçilerin sigortasız çalışma nedenleri nedir?

İşçilerin vasıfsız olmasından dolayı
 Eğitim durumlarının düşük olmasından dolayı
 İşverenin isteği üzerine
 İş olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı
 Sigorta kesintilerinin yüksekliğinden dolayı
 Yeşil karta sahip olduğundan dolayı
 Diğer (belirtiniz).....

ÖZET

Günümüzdeki en önemli sorunlarından bir tanesini kayıt dışı istihdam sorunu oluşturmaktadır. Gelişmekte olan hatta gelişmiş ülke ekonomilerinin kayıt dışılığa yönelmesiyle birlikte, istihdamın yapısının da kayıt dışılığa yöneldiği görülmektedir. Ekonomik ve sosyal gelişmişlik sorunları yaşayan özellikle gelişmekte olan ülkeler için kayıt dışı istihdam önemsenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Kayıt dışı istihdamın etkin ve tutarlı tedbirler alınarak önlenmesi için kayıt dışılığa yol açan sebeplerin doğru olarak tespit edilmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

Unrecorded employment problem has posed one of the most important issue of the time. By the developing even developed country economies direction of the unrecording employment, the structure of employment has occurred also directed to the unrecorded. Unrecorded employment is one of the most important topics, should be cared for the countries that suffering economical and social development problems, especially developing countries. For preventing the unrecorded employment by taking effective and consistent pre-cautions, the causes of unrecorded employment must be identified correctly.

